مُکي ۽ سارِٿڪ

وِواهت جيوَن

ڪنل

ليکڪ جي جيوني

پرنسپال ٽي. وي. ڪمل، هن ڪتاب جي ليکڪ جو جنم ۱۳ اپريل ۱۸۸۳ع ۾ وساکيءَ جي ڏينهن شڪارپور سنڌ (جا اُن وقت بمبئيءَ ڪالي سان لڳل هئي) ۾ ٿيو. هن صاحب ۱۹۰۰ع ۾ مئٽرڪ ۽ ۱۹۰۳ع ۾ ٻڙودا ڪاليج ٻڙودا مان بمبئي يونيورسٽيءَ جي بي- اي ۽ ۱۹۰۷ع ۾ ايلفنسٽن ڪاليج بمبئيءَ مان ايم. اي (فلاسافي) ۽ ايل ايل. بي. پاس ڪئي.

شروع کان ئي سندس من سماج سڌارا ۽ ڌرم ڌرماڻ طرف ڪافي مائل هو. هن پنجاب ۾ اُن وقت هلندڙ ديو سماج سان ناتو جوڙيو، جا ڌرم ڌرماڻ لاءِ لاثاني لهر هئي. هن سماج جو مکيه آدرش دلين ۾ اوچ تبديلي آڻڻ هو. هو اُن هلچل ۾ تن من سان سماج سڌارا ڪري اُهيءَ سماج جي مکيه ڪرمچارين مان هڪ ليکجڻ ۾ آيو.

۱۹۲۱ع ۾ هن ديو سماج طرفان زالن جو ڪاليج کولڻ جو ڪم هٿ ۾ کنيو. هو ديو سماج ڪاليج فار وومين، فيروزپور (پنجاب) جو پرنسپال ٿيو. هن ڪاليج ٿوري ئي وقت ۾ ڪافي اُنتي ڪئي ۽ اُن ۾ ايم. اي تائين ڪلاس چالو ڪيا ويا ۽ تمام سٺن ڪاليجن مان هڪ ڪاليج شمار ٿيڻ لڳو. هن ڪاليج ۾ پرنسپال ڪمل فلاسافي ۽ من وديا جي سيکارڻ جو ڪم پنهنجي هٿ ۾ رکيو هو. اُن عهدي تي سرفراز هئڻ ڪارڻ سندس ڪيترن ئي ماڻهن سان لهه وچڙ ٿيڻ لڳي. سوين ماڻهو وٽس پنهنجي گهرو مسئلن کي حل ڪرڻ لاءِ صلاح وٺڻ ايندا هئا. هن ڪيترن ووهت جوڙن جا نفاق مٽائي ۽ دکي جوڙن جي دکميه جيون کي سڌاري، اُنهن ٻارن لاءِ سکيه گهر ٺاهڻ ۾ ڪاميابي حاصل ڪئي. هن ڪيترا گهر برباد ٿيڻ کان بچائي ورتا ۽ ڪيترن ۾ آدرش جيون رهڻ جو شوق پيدا ڪيو.

سُکي ۽ سارٿڪ
وواهِت جيوَنُ

ليکڪ:
پرنسيپل پي. وي. ڪنل،
ايم. اي.، ايل ايل. بي (بمبئي)
ديو سماج ڪاليج فار وومن،
فيروزپور سٽي (پنجاب).

سنڌيڪار:-
جي. پي. ڀاٽيا "جڳ"
ايم. اي.، بي. ايڊ.

ديو سماج، چنڊيگڙه
پنجاب (انڊيا).

هي ڪتاب

پرلوڪ واسي

شريمتي سرسوتي ديوي ڪنل

جي پوتر يادگيريءَ ۾ اَرپڻ ڪيو وڃي ٿو

جنهن ليکڪ سان

آدرشي ۽ اُتساهي جيوَن وتيت ڪيو .

SUKHI AIN SARTHIK VIVAHIT JIWAN
Sindhi Translation of : *Mental Equipment for Married Life*
By Principal Parasram Verhomal Kanal

First Edition in Sindhi : 1963
Reprinted : 1965, 1973, 1979, 1992

Publisher :
Prof S.P. Kanal
Dev Samaj, Sector 36 B, Chandigarh.

Processing :
Bhanoo Process, Paharganj, Delhi.

Printed at : Pearl Offset Press, New Delhi - 110015

Available from :

1. Hindustan Kitab Ghar, 19-21, Hamam Street, Fort, Bombay.
2. L. Kishan Chand & Sons, Japani Bazar, Ulhasnagar-2
3. Shri Ramchand E-177, Gopalpuri, (Kutch)
4. Dr. P.B. Gawalani, 718/4, Hospital Area, Ulhasnagar-3
5. Shri Jagdish, Book Sellers, Japani Bazar, Ulhasnagar-4
6. Sattvic Sahitya Kendra, 570, Double Storey, New Rajendranagar, New Delhi-60.

مهاڳ

سماج جي هر ڪنڊ ۾ تبديلي اچي وڃي ٿي ۽ ماڻهو سماج جي نيم ٻڌل رهت کي ڇڏي آزاد رهڻ طرف مائل ٿيندا وڃن ٿا. وواهت جيون به اُن تبديليءَ جي اثر کان اڇو نه آهي. اڄ جا جوان شادي ڪرڻ خواهه وواهت جيون جي راهه ۾ پنهنجي پسند ۽ آزاد خيال کان ڪم وٺن ٿا. ڏٺو وڃي ته قانوني طور به، طلاق ڏيڻ جون سهوليتون وڌنديون وڃن ٿيون. اهو سڀ ڏيکاري ٿو ته سماج ڪيئن نه پنهنجو آئينده آزاد نوجوانن جي آزاد فيصلن تي ڇڏيندي ٿي وڃي.

تبديليءَ جو وقت نوجوانن لاءِ اڻ ڏٺو ٿيندو آهي. اهڙي وقت ۾ نوجوان اُن ۾ وڏائي سمجهندا آهن ته هو سڀ قديمي ڳالهين کي بنا سوچڻ سمجهڻ جي اڇ سمجهن ۽ هر نئين شيءِ کي بنا سوچڻ ٺيڪ سمجهي قبول ڪن. پر هڪڙي ديش جو اهو تلخ تجربو آهي ته ڪيئن نه نوجوان ڇوڪرن ۽ ڇوڪرين جو نئين آزاديءَ ڪري وواهت جيون ڪٿي ٻليءَ وارو وڌو ولوڙ جيون ٿي پيو آهي.

هندستان ۾ به اڄ تبديليءَ جو وقت آهي. پراڻا سماجڪ قانون، دستور ۽ رواج ٽٽي رهيا آهن. اڄ سماج جي نوجوانن تي پراڻو سماجڪ دٻاءُ گهٽ آهي. اُن ڪري ضرورت هئي ته نوجوانن کي اهڙي شڪشا جا نيم ٻڌائڻ وارو ۽ اُنهن نيمن کي زندگيءَ ۾ لاڳو ڪرڻ وارو ڪوئي اڳوان ملي جيئن هيءَ نوجوان پنهنجا هڪ ٻئي سان سٻنڌ سٺا ۽ رسيلا بڻائي سگهن. اهو اڳوان شري ستيانند اگني هوتري آهي، جنهن پنهنجي زندگيءَ جو اهو آدرش بڻايو ته هو سماجڪ سٻنڌن جي نيمن جي کوج ڪري اُنهن کي زندگيءَ سان لاڳو ڪرائڻ

فهرست

جا طريقا ڳوليا. اُن آدرش جي لاءِ هُن ديو سماج قائم ڪئي، جنهن جو مکيه ڪم انساني سنبنڌن کي سڌارڻ، سرشٽ ۽ سُکي ڪرڻ آهي.

هيءُ ڪتاب سندس لائق شش شري پي. وي. ڪمل ايم. اي.، ايل ايل. بي. جو لکيل آهي. هو ديو سماج ڪاليج فار وومين، فيروزپور جو پرنسپال هو ۽ فلسفيءَ ۽ منو وگيان جو پروفيسر هو. پنهنجي گروءَ جي آتمڪ جوتيءَ سان هو ڪيترن ئي وواهت جوڙن جي جهڳڙن مسئلن ۽ اوچ ميل ميلاپ ڪرڻ ۾ سڌن سهائتا ڪندو هئو. انهن وواهت جوڙن جي الجهن سڌارڻ ۾ هو پنهنجي گروءَ جي شڪشا لاڳو ڪرڻ ۾ ڪافي سڦل ٿيو. پنهنجي هن سڦل تجربي جي آڌار تي هن نوجوان کي سڦل وواهت جيون نباهڻ جا تجربا اپديشن ذريعي ٻڌايا جن سان هن جو پلو ٿيو. هن وري پنهنجن تجربن کي قلم بند ڪيو.

ليکڪ هي مضمون سن ۱۹۵۱ ۾ جڏهن ڪيس اَٿ رنگ جي تڪليف ٿي هئي تڏهن لکيا هئا. سندس محڪم ارادو ۽ همت بيماريءَ کي پنهنجي اُپديش حاصل ڪرڻ ۾ رڪاوٽ سمجهڻ لاءِ تيار نه هئا. هو پنهنجي گروءَ جي شڪشا موجب سنسار ۾ آدرشي ۽ سکيو وهنوارڪ رهڻي رهڻ لاءِ عام ڏي اُتساهه ڏياريندو رهيو.

پرڪاشڪ

شڪرگذاري

ڪجهه سال اڳ، هڪ پيرسن استري، جا منهنجي ڪيترن ڏينهن کان واقف هئي، مونکي نياپو موڪليو ته جڏهن مان واندو هجان ته وٽس وڃان. کيس پنهنجي شخصي معاملن ۾ منهنجي صلاح ۽ مدد جي ضرورت هئي. شام جو مان جڏهن وٽس پهتس ته هوءَ پنهنجي ڪمري ۾ ويٺي هئي ۽ نهايت غمگين پئي لڳي. مونکي ڏسي چيائين "اوهان سان هڪ ڳالهه ڪرڻي اٿم. اميد ته اوهين مونکي ضرور مدد ڪندا." مون وراڻيو "منهنجي لاءِ اها خوشيءَ جي ڳالهه آهي. مان ته پاڻ سڀاڳو سمجهندس جيڪڏهن اوهانجي ڪا سيوا ڪري سگهان." ۽ کيس چيم ته "ڪنهن به حجاب بنان پنهنجي دل جي ڳالهه مونکي کولي ٻڌاءِ." اُن پيرسن استريءَ چيو، "منهنجي پٽيءَ کي ڇڏي ته هو روٽي گهر ۾ ڪانه کائي." اهو ٻڌي مان حيران ٿي ويس ۽ پڇيومانس "ڇو هو اوهان سان ڪاوڙيل آهي ڇا؟"

جواب ۾ هن چيو: "نه. هن جي سياڻپ جي ته اوهانکي خبر آهي ته هو ڪيتري قدر مون لئي مهربان آهي. هينئر هو روٽي گهر ۾ ڪانه ايندو آهي ڇاڪاڻ جو مان هينئر پوڙهي ٿي ويٺي آهيان ۽ هو چاهي ٿو ته روٽي پچائڻ جو بار منهنجي مٿان نه وجهي."

"پر سندس اهو خيال ته نهايت تعريف جوڳو آهي. انهيءَ ۾ اوهانکي ڪهڙو اعتراض هئڻ گهرجي؟"

اهو ٻڌندي ئي سندس اکين ۾ نير ڀرجي آيا ۽ ڍڪ هاري ٿي چيائين "شرمان جي! پنجاه سال اڳ منهنجي مائٽن مونکي شادي ڪرائي منهنجي ٻانهن کيس سونپي. انهيءَ ڏينهن کان وٺي سڄا سارا پنجاه سال هو نه فقط مون سان نهايت قرب ۽ مهربانيءَ سان هليو آهي بلڪ منهنجي جيون جو سهارو ٿي رهيو آهي. سندس اجهي هيٺ مان پنهنجي زندگي نهايت

ڏينهن لئي ٻه ڪلاڪ سندس لاءِ ٻار کي والدن کان جو ڪمس ڪنهن نازڪ گهڙيءَ معاملي ۾ منهنجي صلاح جي ضرورت هئي.

هوءَ جڏهن مون وٽ پهتي ته هن پنهنجي جيون جي سموري ڪهاڻي ٻڌائي، جنهن ٻڌي مون کي نه فقط حيراني لڳي پر ڏک به ٿيو. چيائين ته "اسان ٻنهي پتي پتنيءَ جي شاديءَ کي ٢٥ سال ٿيا آهن پر انهن ٢٥ سالن مان ٢٣ سال اسانجي جيون ڪُسجي رهي آهي. سماج ۾ ته ٻاهران ائين ڏيکاري ڏيون ٿا ته اسانجو هڪ ٻئي سان ڪافي ميل ميلاپ آهي. پر گهر ۾ اسين هڪ ٻئي سان هڪ گهڙي به سک پيار سان ڪين ٿا هلون. وڌيڪ گفتگو هيءَ ٿي:-

"ڇا اوهين اهي ٢٥ سال هڪ ئي گهر ۾ گڏ رهيا آهيو ۽ ساڳيءَ ميز تي روٽي کاڌي اٿوَ؟"

هائو. اسين ٻئي اهي ٢٥ سال ساڳئي گهر ۾ رهيا آهيون ۽ ڇهن سندر سنتانن کي اُتپن ڪئي اٿئون. شادي مراديءَ لئي به گڏجي ويندا آهيون خواهه ڪڏاهن اڪيلو وڃڻو پوي ته به گڏ ئي ويندا آهيون. جيتري قدر ٿي سگهيو آهي اسان سماج کي اهو پتو پوڻ نه ڏنو آهي ته اسين گهر ۾ هڪ ٻئي سان ڪتي ٻليءَ وانگر وڙهندا ٿا رهون."

"ڇا اهو لڪاءُ پنهنجي نوڪرن اڳيان به رکي سگهيا آهيو؟"

"نوڪرن ۾ ته ڪي جهونا آهن. انهن کي ته اسانجي حال جي سموري خبر آهي. پر اها ڳالهه الڳ ته هو ڪڏهن به ڪنهن سان ان باري ۾ ڪا ڳالهه ٻولهه ڪين ڪندا آهن."

"آخر اوهانجي ناسازيءَ جو ڪارڻ ڪهڙو آهي؟"

"ناسازيءَ جو ڪارڻ فقط ٻار آهن جن جو جيتوڻيڪ اُن ۾ ڪو به هٿ نه آهي."

"اها پوري کولي ٻڌاءِ."

"اسين ٻئي پنهنجي ٻارن کي گهڻو پيار ٿا ڪريون. پر انهن کي ڪهڙي ٻولي ۽ ڪهڙي تعليم ڏيون، انهيءَ ۾ اڪثر

آرام سان گذاري سگهي آهيان. ڇا اهو مون لاءِ مناسب آهي ته پوريءَ ۾ سندس لاءِ ٻه روٽيون به نه بچايان؟"

هن پيرسن عورت جا اهي اکر ٻڌي منهنجو من ڀري آيو. مونجهس جو شڪرگذاريءَ جو گڻ هو، ان منهنجي دل تي گهرو اثر ڪيو. مان هڪدم پيرمرد وٽ ويس ۽ کيس سندس ڌرمپتنيءَ جي ڀاونائن کان واقف ڪيم. پيرمرد جواب ڏنو "شريمان جي! سندس اهڙن اوچ ڀاونائن لاءِ مان نهايت شڪرگذار آهيان. مان چاهيان ٿو ته ڪو نوڪر رکان جو اسان ٻنهي جي روٽي ڪري. پر مان جيڪڏهن نوڪر رکي ٿو سگهان ته مون لاءِ اهو مناسب نه آهي ته مٿس بار وجهان ۽ ٻنهي جي روٽي ڪرڻ جو ڪم ڪانئس وٺان. کيس ڪم ۾ گهڻو ڏسي سهي ڪين سگهندس، لڪي شانتيءَ سان روٽي کائي سگهندس." تنهن تي کيس عرض ڪيم ته هو ٻنهي پتنيءَ سان گڏجي ۽ کيس ڪجهه دلداري ڏئي.

جنهن گهر ۾ اهڙو وهنوار آهي جو پتي پتني هڪ ٻئي سان شڪرگذاريءَ سان هلن ٿا، اتي ڇا ڪڏهن به ڪلڪل اچي سگهي ٿي؟ هو ڪڏهن به سوارٿ وس ٿي هڪ ٻئي جي گلا ڪين ڪن. اهڙو شڪرگذاريءَ جو ڀاءُ رکڻ وارا ماءُ پيءُ ٻارن لاءِ هڪ ٻئي ۾ وشواس، شردا ۽ پيار جو واتاورڻ پيدا ڪن ٿا. اهڙا سرشٽ ماءُ پيءُ نيڪ ڪٽنب ٿا ٺاهين ۽ نيڪ ڪٽنب وري نيڪ سماج قائم ٿا ڪن.

جتي شڪرگذاريءَ جو وهنوار، پريوار ۾ وشواس، وفاداري ۽ پريم پيدا ٿو ڪري اتي ناشڪرگذاري پريوار کي دکي ۽ نرڪ جهڙو ڪري ٿي

هڪ ڏينهن هڪ پڙهيل ڳڙهيل ۽ ساهوڪار گهراڻي جي عورت جا هڪ چڱي عهديدار جي ڌرمپتني هئي ۽ جنهن سان منهنجو چڱو رستو هو، مون سان گڏجڻ آئي. هن اچڻ کان اڳيئي مونکي چوائي موڪليو هو ته مان اهيءَ مدد

۽ ٿي اهڙي نه مگن هئس جو ڪڏهن به اهو خيال نه آيو ته منهنجو پتي انهن ٻارن جو پيءُ آهي، جن ٻارن جي ڪارڻ مون کي خوشي ملي ٿي. پتيءَ جي ڪمائيءَ ۽ عزت ڪارڻ اسانجو وقت سک سان گذري ٿو. پر انهن ٻارن جي پيار ڪان مون کيس والجهي رکيو آهي. اڪي مان ٿي کيس پيار ڪريان نڪي ٻار. گهر ۾ ٻولي پيدا ڪرڻ منهنجو ئي فرض آهي ۽ انهيءَ فرض ادائيءَ ۾ به مان ڪٿي آهيان.“

”مونکي اهو ڏاڍي خوشي ٿي آهي ته تو پنهنجو فرض سمجهيو آهي. پتي پتنيءَ جو ناتو اهڙو ته نزديڪ آهي ۽ اهڙو ضروري جو انهنجي وچ ۾ ولجوڳ هئڻ جو ڏاڍي حيراني لڳيو وڃي. جيون جا سمورا ڪم، پئسو، گهر، مترلا، سهوڳ، دک سک، ٻارن جو ليپاچ ۽ ٻيون سڀ ڳالهيون ٻارن ڪارڻ ئي آهن. ماءُ پيءُ ڪيترن ڪٽ پٽ جو جيون گذارڻ برداشت ڪندا، جڏهن اهڙي جيون ڪري انهنجي پرورش ٻارن جو آئينده خطري ۾ پئجي ٿو وڃي.“

اها استري جڏهن مون سان ٻه ڪلاڪ گفتگو ڪئي، شڪرگذاريءَ جي ڀاوَ کان خالي هئي. هن کي پتيءَ کان هر پرڪار جو سک مليو پئي پر ڪڏهن به هن انجي احسانمنديءَ جو ويچار نه ڪيو. پنهنجي اَهنڪار ڪري هوءَ پاڻ کي پنهنجي پتيءَ کان مٿي پئي سمجهندي هئي ۽ انهيءَ اَهنڪار ڪري ئي پنهنجي پتيءَ جي سدگڻن ۽ اپڪارن کي ڏسڻ جي ناقابل ٿي وئي هئي.

هر ڏانهن جتي پرسن عورت جي شڪرگذاريءَ جي ڀاوَ انهجي جيون کي آخري وقت تائين مٺو رکيو آهي ناشڪرگذاريءَ جي ڀاوَ ڪري هيءُ پڙهيل ڳڙهيل جوڙو ٢٥ مان ٢٣ سال دکي زندگي بسر ڪندو رهيو. اُن جوڙي پوءِ چڱيءَ طرح جيون گذارڻ شروع ڪيو، ڇو ته اُن عورت جي من ۾ هينئر پتيءَ لاءِ عزت ۽ اَحسان جي ڀاونا جاڳي اُٿي هئي.

ته هٿڻ جي ڪارڻ اسان ۾ رنجش پيدا ٿي آهي. منهنجو پٽ چوي ٿو ته انهيءَ کي ولايت پڙهڻ لاءِ موڪلي، پر مان چوان ٿي ته نه، هتي ئي جيڪا تعليم ملي ٿي سا وٺن.“

”هارون جو خيال ڇا آهي؟ هو ڪهڙو چوڻ ٿا چاهين؟“

”هو منهنجي آکيا ۾ ٿي رهڻ پسند ڪن ٿا جو مان سندن ماءُ آهيان. ڪين گهڻو پيار ڪريان ٿي. جڏهن ڪو جهيڙو ٿيندو آهي ته هو منهنجو ساٿ ڏيندا آهن.“

”اوهان ٻنهي مان ڪير وڌيڪ پڙهيل آهي؟“

”منهنجو پٽي مون کان گهڻو وڌيڪ پڙهيل آهي.“

”هارون جي تعليم جي باري ۾ ڪير چڱيءَ طرح سوچي سگهندو؟“

”برابر پڙهائيءَ جي وچار کان ته هو چڱيءَ طرح سوچي سگهندو پر ماءُ جي ممتا ڪارڻ مان انهيءَ ڀلائي بهتر نموني سوچي سگهان ٿي.“

”ڇا منهنجي پتيءَ جو هارون تي ڪو به اڌڪار ڪونهي؟ ٢٥ سال تون سانس گڏ ساڳيءَ جاءِ ۾ رهي آهين. سندس نيڪ نامي ۽ عزت ڪارڻ تو عزت سان گذر ڪيو آهي. جيڪڏهن تون هارون جي ماءُ آهين ته هو هارون جو پيءُ آهي. تون هارون هٿڻ ڪارڻ ٻارڻ کي ڪهڙي ۾ خوش نصيب سمجهين پر اهو سڀ سندس ڪارڻ ئي توکي نصيب ٿيو آهي. اهو ڪڏهن خيال ڪين ڪيو اٿئي ته ٻار ۽ تون سڀ ڪنهجي سهاري سندو وقت گذاري رهيا آهيو. ڇا توکي ڪڏهن اهو خيال به آيو آهي ته منهنجو پتي ڪٿي هوندو ته ٻارڻ کي ڪهڙو اڪيلو سمجهندو هوندو ۽ شايد اُن ڏک ڪري چاهيندو هجي ته هو زنده به نه رهي.“

منهنجيءَ هن وارتا اُن تي تمام گهرو اثر ڪيو ۽ چيائين ته ”مونکي نهايت ڏک آهي. هيءَ سموري ڳالهه پهرين ته مونکي خيال ۾ ئي ڪين آئي. مان پنهنجي سوارٿ ۽ اهنڪار

جڏهن ٻئون مون کان پري ٿي ٿئي ته سڀ شڪ اُٿو ورائين، تنهنجي پاڪيزگي ۽ پوترتا پر به شڪ اُٿو پوي." ڊاڪٽر پڇيس ”ڪيترن ڏينهن کان اها حالت آهي؟“ هن چيو ”ٽن چئن سالن کان هن کي اهو وهم وٺي ويو آهي. هميشه ته هن نوڪري به ڇڏي ڏني آهي. ڏينهن رات مون سان گڏ ويٺو آهي. مان غسلخاني ۾ ويندي آهيان ته پهرين پاڻ ويندو ۽ ڏسي ايندو ته اندر ڪو ٻيو ته ڪونهي، ان بعد مون کي اندر وڃڻ جي اجازت ڏيندو ۽ جيسين مان ٻاهر اچان، هو در تي بيٺو هوندو. سندس موجوده حالت برداشت ڪرڻ کان ٻاهر ٿي وئي آهي. هو مونکي هميشه پنهنجيءَ ڪٽ تي وهاريندو آهي تڏهن به اڪيلو سان ڏسندو ته ڪو ڪٽ هيٺان ته ڪونهي. منهنجي ٻنهي منهنجي زندگي زهر ڪري ڏني آهي. هونئن ته گهڻوئي پيار ڪري ٿو پر هيءَ حالت برداشت ڪرڻ کان ٻاهر آهي.“

منهنجي دوست ڊاڪٽر، اُن استريءَ کي ٻئي ڪمري ۾ موڪلي سندس مڙس کي سڏ ڪيو ۽ تمام همدرديءَ سان ڪالهس پڇيو ”سيٺ صاحب! اوهانجو پنهنجي زال جي چرتر ۾ شڪ آهي ڇا؟ اهڙيءَ حالت ۾ هن کي پيڪن ۾ موڪلي ڏيو ۽ ٻيءَ سان شادي ڪريو.“ هن جواب ڏنو ”ڊاڪٽر صاحب! منهنجو منجهس پورو وشواس آهي پر خبر ڪانهي ته هوءَ جڏهن منهنجي نظرن کان پري ٿي ٿئي ته اهي ويچار ڇو ٿا اچي ورائين.“ ”ڇا جڏهن شادي ڪئي تڏهن اوهانکي اهي ويچار هئا؟“ ”نه، منهنجي زال نهايت ساراهه جوڳي آهي. جڏهن منهنجي شادي ٿي تڏهن منهنجو منجهس پورو وشواس هو، مان سندس ڏاڍي ساراهه ڪندو هوس. هڪ ڏينهن ڪنهن دوست ”استري چرتر“ ڪتاب پڙهڻ لاءِ ڏنو. پس ڪتاب پڙهندي ئي منهنجو سڄي زالن مان اعتبار نڪري

هڪ ڀڳتي ۽ وشواس

وواهت جيون کي آنندمئه بڻائڻ لاءِ پتي ڀڳتيءَ جو هڪ ڀڳتي ۽ وشواس هڪ اَمولهه ساڌن آهي. هڪ ڀڳتي ۽ وشواس هوندو ته گهر سرڳ ٿي پوندو ۽ اهو وشواس نه هوندو ته گهر نرڳ پيو ڀاسندو.

هڪ دفعي هڪ وچتر مثال ڏٺم جنهن منهنجي دل تي گهرو اثر ڪيو. هڪ هوميوپٿ ڊاڪٽر کي هڪ دماغي مرض ۾ مبتلا ٿيل مريض جي حالت ڏسڻ ۽ پنهنجو رايو ڏيڻ لاءِ گهرايو ويو. هن ڊاڪٽر مونکي به ساڻ ڪيو ۽ اسين وياسين. جنهن اسانکي گهرايو هو سو هڪ ڏاهو آدمي هو. هن اسان جي چڱي خاطرداري ڪئي ۽ پوءِ ٻاڙي مان هڪ استريءَ کي گهرايو، جنهن پنهنجي حالت هيئن ورنن ڪئي -

”مان هڪ شاهوڪار ڪٽنب جي سڪيلڌي پٽ سان پرڻيل آهيان. منهنجي پتيءَ جو وهنوار بلڪل عجب آهي. هو مون کي ڪڏانهن به وڃڻ لاءِ ڏئي. مان هڪ دفعي پنهنجي پيءُ واري ڳوٺ ۾ پنهنجي ڀيڻ جي شاديءَ لئي ويس. اڃا اُتي پهتيس ئي مس ته ڏسان ته در تي منهنجو پتي بيٺو آهي. مونکي هٿ جوڙي چيائين ته ٻه، ٽي منٽ ڳالهه ٻڌ. مان وٽس ويس. مون سان اڪيلائيءَ ۾ ڳالهايائين ۽ منٿ ڪري چيائين ته ”پياري! مون سان گهر هل جيڪڏهن تون انڪار ڪندينءَ ته مان آپگهات ڪندس.“ پڇيومانس ”توکي ٿيو ڇا آهي؟“ ته چيائين ”مان سمجهان ٿو ته تون جڏهن به مون کان پري آهين، سلامت نه آهين.“ پڇيومانس ”ڇا توهانجو منهنجي چال چلگت ۾ شڪ آهي؟“ ته چيائين ”جيسين تون مون سان گڏ آهين تيسين ته ڪوبه ڌڪ ڪونه ٿو پوي پر

ڪوبہ رستو نہ ھو. اُن کيس ٻڌايو تہ ھوءَ ھن مان گرھوڻي ٿي ھئي ۽ ٢١ سالن تائين اُن ٻار جي پالڻ پوشڻ جو بار کيس کڻڻو پوندو. ڊاڪٽر عزت وارو ماڻھو ھو. ھن سمجھيو تہ اُن ٻار جي پالنا ڪرڻ سندس فرض آھي. جيتوڻيڪ ٻالڪ جي ماتا سندس زال نہ ھئي. عزت رکڻ جي خيال کان ھن سوچيو تہ مائٽي ٽوڙي. ھو سڌو پنھنجي مڱ وٽ آيو ۽ اچي سموري ڳالھ ڪري ٻڌايائين. ھوءَ کيس چڱو پيار ڪندي ھئي. ھن سندس سچ ٻڌائڻ جي جرئت کي ساراھيو ۽ انجام ڪيو تہ جيڪڏھن ٻار ڄائو تہ ھوءَ ئي سندس پالڻ پوشڻ جو بار کڻندي.

ڊاڪٽر ڏاڍو خوش ٿيو. ھن سموري ڳالھ سرھت سان ڪئي جا ھن ڏاڍي خوش ٿي ٻڌي. قضا سان سرھت کي وھم ھو، ڪرپ نہ ھو. کيس ڪوبہ ٻار نہ ٿيو ۽ ڊاڪٽر بہ تڪليف کان ڇٽي پيو.

پر ڪا عجيب ڳالھ ٿيڻي ھئي. ڊاڪٽر جي شادي ٿي وئي. ٥-٦ سال نہ سندس زال ماءُ ٻڻجڻ کان انڪار ڪيو. ھوءَ پنھنجو ننڍو ڀاءُ وٺي آئي ۽ اُن کي پٽ وانگر پالڻ لڳي. ھوءَ جڏھن وڏو ٿيو تڏھن ڪنھن بدچال عورت جي اشاري جو شڪار ٿي ويو. پيڻ جي ڪري گھر ۾ سندس ھر ڳالھ مٿي ويندي ھئي.

اھو جوان ڪنھن حادثي ۾ موت جو شڪار ٿي ويو. ھن جي سرھت کي ھن مان ٻار ھو. ھن کي خبر ھئي تہ ٻار جو پيءُ نہ گذاري چڪو آھي، پر ٢١ سالن تائين ٻار جو گذارو ڪيئن ٿيندو؟ سو ھن ھڪ رٿ سوچي- ھن ڊاڪٽر تي اُن ٻار جي پيءُ ھئڻ جو الزام لڳايو ۽ کيس وڃي ائين چيائين. ڊاڪٽر ھڪو ٻڪو رھجي ويو. کيس خبر ھئي تہ سندس نيڪ اخلاق عام مشھور آھي ۽ ھن مڪار عورت جي ڳالھ تي ڪوبہ اعتبار نہ ڪندو. پر ھن کي تڏھن بہ سخت ڌڪ لڳو.

ويو. پاڻ پنهنجي ماءُ ۾ شڪ پوڻ لڳو. ڇڱو ٿئي ها
جيڪڏهن مان اهو ڪتاب نه پڙهان ها ۽ اهڙن ڪتابن لئي
پيدائش هجي ها، پر هاڻي ڇا ٿيندو. جيڪي ٿيڻو هو سو
ٿي ويو. اُنجو شرارتي اثر مون تي پئجي چڪو، جڏهن
منهنجي هن حالت تي منهنجي زال رئندي آهي تڏهن مون
کي خود رئڻ اچي ويندو آهي. اسان ٻڌو ته اوهان مولڪي
هن مرض کان ڇڏائي سگهو ٿا. جيڪڏهن منهنجو علاج ڪري
مولڪيءَ نيڪ ڪندا ته مان نهايت شڪرگذار رهندس. ٻين
استرين ۽ پرشن کي، جنجو هڪ ٻئي ۾ وشواس آهي، ڏسي
مون کي حسد ٿو ٿئي. پر جنجو هڪ ٻئي ۾ وشواس نه آهي
اُنهن جي حالت دکدائڪ آهي. وواهت جيون نه هڪ ٻئي
۾ وشواس رکڻ بنا چڱيءَ طرح گذري نه سگهندو.

مان ڊاڪٽر سان واپس آيس. هن الهيءَ جو علاج نه شروع
ڪيو پر شڪ اٿم ته ڪيس ڪو فائدو ٿيو هوندو.

مٿئين مثال کان سواءِ هڪ ٻيو مثال به پڙهڻ جو به اهڙو
ئي درديلو آهي. اُن مان به اهو ڏسڻ ۾ ايندو ته ڪامياب
وواهت جيون لاءِ پتي پتنيءَ جو هڪ ٻئي ۾ وشواس هئڻ
بلڪل ضروري آهي.

هڪ ڊاڪٽر پنهنجي شخصي جيون مان هڪ واقعي جو
ذڪر ڪيو جو سچي ڪهاڻيءَ جي روپ ۾ ڇاپيو ويو هئو.

هيءُ ڊاڪٽر هڪ نيڪ استريءَ سان پيار ڪرڻ لڳو هو
۽ اُن سان سندس مڱڻو ٿيو هو. هن اهو اصول ٺاهيو هو ته
هوُ پنهنجي ڪامي جيون جي ڪا به ڳالهه نه لڪائيندو. هن
شاديءَ کان اڳ هڪ سربست رکي هئي ۽ اُنکي ڪليو ڇپو
هنائين ته هوُ ساڻس شادي نه ڪندو.

مڱڻي کان ٻه ٽي مهنا پوءِ هڪ ڏينهن رستي تي هن کي
اُها سربست گڏجي وئي، جيتوڻيڪ اُن سان هينئر سندس

مٿي ذڪل ٻن مثالن مان اوشواس جو اگرو نتيجو ڏسڻ ۾ ايندو. هاڻي وري ٻيو هڪ مثال ڏيو جنهن مان ڏسندا ته وشواس رکڻ ڪري جيون ڪيئن نه سک ۾ ٿيو پوي -

هڪ مشهور ليڊي ڊاڪٽر هڪ ڏينهن موڪلي چيو ته "هن بيوقوف ساوتريءَ کي ڏس، هوءَ چوي ٿي ته سندس مڙس ۾ ڪوبه عيب نه آهي؛ هن جو انهن ۾ پورو وشواس آهي." مون جواب ڏنو "ان ۾ حيرانيءَ جي ڪهڙي ڳالهه آهي؟ منهنجو خود پنهنجي زال ۾ پورو وشواس آهي."

ڊاڪٽرياڻيءَ جواب ڏنو "عورت لاءِ ته پورو اعتبار ڪري سگهجي ٿو پر مردن لاءِ نه." مون کيس چيو "مان ان استريءَ سان گڏجڻ چاهيندس جنهن لوڪي اهڙو حيران ڪيو آهي."

آخر مان ان هڪ عورت سان گڏيس. هوءَ ٢٥ سالن جي هئي. ڪانئس پڇيم ته ڇا اها حقيقت آهي ته پنهنجي مڙس ۾ سندس پورن اعتبار آهي. هن جواب ڏنو "جو ماڻهو سچو سون آهي ان ۾ وشواس ڪيئن نه رهندو؟"

"لوڪي ڪهڙي خبر ته هو سچو سون آهي؟"

سندس جيون جي هر ڪاربه مان سچائي بکي ٿي. ڪنهن ٻيءَ عورت لاءِ ته ڪيس دل ئي ڪانهي. جيڪي زالون سندس واقف آهن اهي سڀ مون سان حسد ڪنديون آهن ته مون کي نهايت وفادار گهوٽ مليو آهي."

مون لي سندس هن وارتالاپ چڱو اثر ڪيو؛ کيس آشيرواد ڏنم. پهرين ٻه مثال اوشواس ڪرڻ مان دکدائي حالتن جي پيدا ٿيڻ جي ڳالهه ٿا ٻڌائين پر آخري مثال مان اهو سمجهه ٿو ملي ته وشواس مان ڪيترا نه لاڀ آهن. اهڙا ڪيترائي مثال ملندا.

ڏل جو ٻار ھلڪو ڪرڻ لاءِ ھو پنھنجي زال وٽ ويو ۽ کيس سمورو ڏک جو قصو ٻڌايو. زالس ھمدردي نہ ھمدرديءَ جي ماڳ اُلٽو کيس ئي ملامتي ٺھرايو ۽ چيو "پھريان تہ تو اھڙو ڪچو ڪم ڪيو ھو. مون توکي معاف ڪيو جو تون ايماندار ھئين. ھن دفعي ھڪ تہ تو پاپ ڪيو آھي، ٻيو ڏوھ پاسڻ نہ ٿيو پر اُلٽو پنھنجي غلطي محسوس ٿو ڪرين. منھنجو ھينئر تو تي اعتبار ڪونھي. پر جيئن تہ تون ڊاڪٽر آھين ۽ مان تنھنجي زال آھيان، مان تنھنجي بدنامي نہ ڪندس. ٻاھران تہ اسين ٻئي ھنديءَ وانگر ھلنداسين پر خانگي جيون ۾ اسانجو ناتو ۾ بلڪل واسطو نہ رھندو. اڄ کان پوءِ اسانجو ٻئي ھنديءَ جو ناتو ٽٽو."

برابر ٢٠ سال اُن ٻار جي پالنا ٿيندي رھي ۽ ھي زال مڙس بلڪل ڌارين وانگر ناتي ۾ ورتندا رھيا.

٢١ سالن بعد ھڪ ڏينھن ڊاڪٽر جي زال کي ھڪ اسپتال مان تار آئي تہ ڪو مريض کيس ياد ٿو ڪري. ھوءَ اُتي ويئي. اُتاني مڪار عورت جنھن ڊاڪٽر تي ٻار جي پيءُ ھئڻ جو الزام ھنيو ھو سا موت جي بستري تي پيئي ھئي ۽ مرڻ کان اڳ ھن پنھنجي ڪيل خطا جي معافي ٿي وٺڻ چاھي. ھن کيس صاف ٻڌايو تہ اُھو ٻار ڊاڪٽر جو نہ، پر سندس (ڊاڪٽر جي زال جي) ڀاءُ جو آھي.

ھن خبر ڊاڪٽر جي زال جو ھوش حواس اڏائي ڇڏيو. ھوءَ تتل دل سان گھر موٽي آئي ۽ پنھنجي پتيءَ کان اچي معافي گھريائين. "ھينئر اُن معافيءَ جو ڪھڙو فائدو؟" ڊاڪٽر درد کان ڇنائي چيو "ھينئر پڇتائڻ مان ڇا ٿيندو. جڏھن تنھنجو مون مان وشواس نڪري ويو، منھنجي جيون کُٽي ٿي پيئي." زال مڙس جو ھڪ ٻئي ۾ وشواس ڪھڙو نہ ضروري آھي!

جي برباديءَ جو ڪارڻ بڻي.

پورا هڪ سال اُها عورت اُن ننڍين لهي ۾ چُور رهي ۽ ڪابه ڪل ڪانه پيس ته هن پنهنجي گهر جي ڪيئن نه بربادي ڪئي هئي. لڪي اُنهيءَ جا يادگيري لئي ڪيائين.

هڪ سال ڪالهوءَ اُنجي مَن ۾ ٻارن جي يادگيري آئي ۽ اُنهيءَ ٻه خط لکيائين. هڪ پنهنجي پٽ ڏانهن ۽ ٻيو پنهنجي ڌيءَ ڏانهن. اُنهيءَ نيزاريءَ سان لکيائين ته سندس غلطيءَ کي معاف ڪن ۽ کيس خط پٽ لکڻ جي اجازت ڏين. سندس پٽ کيس هي جواب موڪليو-

”پياري امڙ، مونکي مهرباني ڪري آئينده ڪوبه خط پٽ نه لکندي ڪر. مان نٿو چاهيان ته مونکي ڪوبه تنهنجي زنده هئڻ جو ٻڌائي ۽ سٺل سُور جاڳائي. مان جڏهن پنهنجي ڀيڻ کي ڏسان ٿو ته انهن تو محسوس ٿئي جڻ ته تو هڪ معصوم ٻار کي ڪيڏي نردئتا سان ڇماٽ هنئين آهي. منهنجي نيڪ ڀيڻ کي اها سزا ڏيڻ تو ٺيڪ نه ڪيو آهي. باقي اسين ٻار رهياسين. تو پنهنجي وهنوار سان منهنجي مَن ۾ زالن جي وفاداريءَ ۽ پورا لاءِ ڪافي شڪ پيدا ڪيو آهي جو مان پنهنجي زال کي به اُن شڪي نظر سان ڏسان ٿو. سمجهي سگهين ٿي ته اُنجو منهنجي دل تي ڇا اثر ٿيو هوندو. ان ڪري مهرباني ڪري اهو وساري ڇڏ ته اسين ڪو زنده آهيون. اسين به توکي وري ياد ڪين ڪنداسين.“

هن استريءَ جو گهوٽ ٽن سالن بعد گذاري ويو. اخبارن ۾ اهو لکيو ويو ته هن نيڪ مرد جو موت سندس زال جي بي وفا ٿي ڀڄي وڃڻ جي ڪارڻ ٿيو.

ڇا اهي بي وفا انسان ڪڏهن اهو ويچار ڪن ٿا ته هنن جي انهن ڪڌن ڪرتُوتن ڪارڻ سندن ڪٽنب جي ڪيتري قدر بربادي ٿئي ٿي؟

٣

وفاداري

پتي پتنيءَ جي هڪ ٻئي ڏانهن وفاداري بلڪل ضروري آهي. ڏک سک ۾ ساٿ ڏيڻ ۽ حال ۾ هلڻ ئي وفاداري آهي. جن جوڙن جي هڪ ٻئي سان وفاداري نه آهي انهن جو جيون نهايت ڏکي رهي ٿو.

مون هڪ سچي ڪهاوت پڙهي جنهن ۾ هڪ استريءَ پنهنجي بي وفائيءَ جي ڪهاڻي ڏني هئي ته ڪيئن نه هوءَ پنهنجي پتيءَ سان بي وفا ٿي وڏيءَ عمر ۾ هڪ شاهوڪار ماڻهوءَ سان ڀڄي ويئي. هن استريءَ پنهنجي غلطي محسوس ڪندي لکيو ته هن هڪ نيڪ مرد سان، جو سندس هر ڪلاسي هو ۽ کيس پيار ڪندو هو، تعليم ختم ڪري سانس شادي ڪئي ۽ ٻئي سک جو جيون گذارڻ لڳا. مرد هر ڳالهه ۾ سندس صلاح وٺندو هو. کين ٽي ٻار ٿيا. انهن مان هڪ ڌيءَ ۽ پٽ شادي ڪئي هئي، جن کي ٻه هڪ هڪ ٻار ٿيو هو.

الغرض جڏهن سندن عمر ڪافي هئي، هڪ شاهوڪار واپاري سندن گهر ۾ مهمان ٿي اچي رهيو. هن امير واپاريءَ کي ڪنهن ايماندار ايجنٽ جي اُن شهر ۾ ضرورت هئي. ڪنهن ٻئي واپاريءَ کيس ٻڌايو ته هيءُ نيڪ مرد ٿي سندس لاءِ نيڪ ايجنٽ ٿيندو. هي امير آدمي ڪجهه هفتا اُتي رهيو. هنجي پتني اُن امير واپاريءَ کي خاص مهمان سمجهي سندس چڱي خاطرداري ڪرڻ لڳي. هي واپاري ۽ هن ماڻهوءَ جي زال هڪ ٻئي کي چاهڻ لڳا ۽ هڪ ڏينهن هو ٻئي ڀڄي نڪتا. هيءَ وچولي عمر جي استري ڪام واسنا وس ٿي پنهنجي نيڪ پتيءَ سان بي وفائي ڪري، پنهنجي سڀني ٻارن ۽ گهر

انگلنڊ نواسين هن ٻه عورت جي عزت ڪئي ۽ مانُ ڏنو.

واهت جهڙن ۾ وفاداري هڪ بلڪل ضروري ڳڻ آهي. شادي نه ساري عمر جو ناتو آهي انڪري جيئن زنده رهڻ لاءِ ساهه کڻڻ ضروري آهي تيئن واهت جهڙن کي سک ۾ بڻائڻ لاءِ پتني پتيءَ جي هڪ ٻئي ڏانهن وفاداري به ضروري آهي. ماءُ پنهنجي ٻار کي انڪري پيار ڪري ٿي جو اهو سندس ٻار آهي، سندس لخت جگر آهي؛ نه انڪري نه هو سهڻو آهي يا هوشيار آهي يا ڪانئرو پت آهي. مون ڏٺو آهي ته ماءُ پاڻ بيمار يا ڪمزور ٻار کي وڌيڪ پيار ڪري ٿي ۽ ٻين ٻارن جي ڀيٽ ۾ اُن سان وڌيڪ رهڻ پسند ڪري ٿي. ساڳيءَ طرح استري پنهنجي پتيءَ سان وفادار آهي، ڇاڪاڻ ته هو سندس پتي آهي، سندس جيءَ جو جيارو ۽ زندگيءَ جو سهارو آهي. نه انڪري ته هو شاهوڪار يا پڙهيل آهي. اهو اڪثر ڏٺو ويو آهي ته زالون پنهنجي لوڏن بيمار پتيءَ کي به ڏاڍو پرڀم ڪن ٿيون ڇاڪاڻ جو هو 'سندن پنهنجو' پتي آهي. البت مون اهڙو به ڏٺو آهي ته ڪيترا ماڻهو پنهنجيءَ سانوريءَ، گهٽ پڙهيل ۽ ساديءَ زال کي به چڱيءَ طرح پيار ڪن ٿا جو هوءَ 'سندن پنهنجي' زال آهي.

هڪ ڪُند فهم ماڻهوءَ جي زال جي ڪهاڻي ٻڌو. هڪ ڏتوان ماڻهوءَ کي ٻه پٽ هئا. هڪ نه چڱو سياڻو سگهڙ هو ٻيو ڪند فهم هو. ڇاڪاڻ ته هو شاهوڪاري ٻار هو، ڪنهن به هڪ چڱي پتني ملي. هن ڇوڪريءَ ان من سان پنهنجي ڪند فهم مڙس جي سيوا ڪرڻ ٿي پنهنجي زندگيءَ جو مقصد سمجهيو.

ڪجهه وقت بعد سندس سهرو گذاري ويو ۽ گهر جو سمورو بار سندس سياڻي ڏير کي سنڀالڻو پيو. هڪ ڏينهن ڪند فهم رنڊو پنهنجيءَ زال وٽ آيو ۽ چيائينس ته مون کي ڪس خرچي

هن بيوقوف زال، جنھنجو ذڪر مٿي ڪيو ويو آهي، پاڻ کي ڪوڙو آلت ڏيڻ لاءِ ڇو نه هُوءِ جيئن نه اُن اُمر ماڻھوءَ کي پيار ڪندي آهي، سندس پھرئين پتيءَ سان شادي شده جيون ختم ٿي چڪو. ڇا اھڙن ڪوڙن دلين سان ڪيل پاپ مٽجي ويندو؟

جڏهن طلاق جا دروازا کليل آهن تڏهن گهرو جيون جي وفاداريءَ کي هڪ ڀاري ڇوٽ رسي ٿي. جيون ساٿي هڪ ٻئي کي ڇڏين، انڪان وڌيڪ گهاتڪ ٻيو ڇا ٿي سگهندو!!

سنسار جي هر هڪ حصي ۾ وفادار زالون ۽ مڙس ملن ٿا جيتوڻيڪ اُهي تمام ٿوري تعداد ۾ آهن. وفادار پتي پتني هڪ ٻئي سان ساري عمر جڙيا رهن ٿا ۽ آخرين دم تائين پنھنجو ناتو نباھين ٿا. ڳالھ ڪندا آهن ته انگلنڊ جي پردان منتري مسٽر گلئڊسٽن کي، جڏهن هُو ۹۰ ورهين جو هو، ڪو سڪر ماڻھو ملڻ ويو. هن ڏٺو ته مسٽر گلئڊسٽن پنھنجا ٻئي هٿ پنھنجي وفادار پيرسن عورت جي هٿن ۾ رکي ويٺو هو. هن ليک عورت نه فقط پنھنجي پتيءَ جي جوانيءَ ۾ شيوا ڪئي پر پيريءَ ۾ به سندس پورو ساٿ ڏنو. جڏهن گلئڊسٽن جو ديھانت ٿيو تڏهن هيءَ سندس لاش سان ويٺي مسٽر الپي، جنهي پراڻيءَ کي دفنايو ويو، تائين گڏ ويٺي. ڇو ن ٿا نه اُن دکدائڪ موقعي تي شاهي خاندان جي مردن به مسٽر گلئڊسٽن جي استريءَ جا هٿ عزت وچان گوڏن ڀر ويھي چميا. شاهي خاندان جي مردن ڪاليوءِ اُميون ۽ ٻين درٻارين خواه تمام ماڻھن اُن ليڪ عورت کي اھڙيءَ طرح سر جھڪائي سجدو ڪري عزت ڏني، جنھن پنھنجي پتيءَ سان پوري وفاداري جو ٻين لاءِ هڪ مثال پيش ڪيو هو. هڪ اخبار نه لکيو ته "هوءِ وڌوا ٿي مسٽر گلئڊسٽن جي لاش سان گڏ آئي ۽ هڪ لوڙني وانگر عزت ۽ آبروءَ سان واپس ويٺي." اهتري قدر

۴

هڪ ٻئي جي عزت ڪرڻ

هر هڪ ڀاتيءَ کي روزمره جي جيون ۾ پنهنجي ڀاتيءَ جي عزت ڪرڻ گهرجي ۽ هر هڪ ڀاتيءَ کي روزمره جي جيون ۾ پنهنجي ڀاتيءَ جي عزت ڪرڻ گهرجي، جيڪڏهن ٿي اهو چاهين ٿا ته سندن گهر ۾ سڪون ۽ شانتي رهي ۽ ٻار اُن وانگر معدل مان مثال وٺن ۽ آدرشي انسان ٺهن.

ڀاتي ۽ ڀاتيءَ جو پاڻ ۾ گهاٽو سمبنڌ ٿئي ٿو. ڀاتي ڀاتيءَ کي ساري عمر گڏ رهڻو آهي ۽ هڪ ٻئي لاءِ ڪي جيئڻو آهي پر گهاٽي سمبنڌ ۾ نفرت پيدا ٿيڻ جو خطرو به رهندو آهي ڪجهه وقت بعد، تمام گهڻي گهرائيءَ سبب هڪ ٻئي جي عزت جو ٿورو ويچار رکيو ٿو وڃي ۽ اهي ڀاتي ڀاتي هڪ ٻئي کي ڪٺور وچن چون ٿا ۽ ڪڏهن ته مرد پنهنجي شانتي ڪوهيو وهي ۽ ڪروڌ وس ٿي ڀاتيءَ تي هٿ هلائي، مار ڪٽ ڪري اُن کي زبردستي چوٽ ٿو پهچائي. وواهت جيون ۾ هڪ ٻئي کي ڪٺور وچن چوڻ، بي عزتي ڪرڻ ۽ مار ڪٽ ڪرڻ کان وڌيڪ ٻيو ڏکدائڪ واقعو ٿي نٿو سگهي.

هڪ ڏينهن مان گهر کان اسٽيشن ڏانهن وڃي رهيو هوس ته رستي ۾ هڪ عجيب واردات ڏٺم. هڪ پيرمرد کي ٻه نوجوان ماري رهيا هئا. مان يڪدم ڏانهن ڊوڙي ويس. معلوم ٿيو ته اهو پير مرد جو زمين لئي ڪرايو هو ۽ اُهي نوجوان جو پيءُ هو. مون کي ڏسي هنن پيءُ کي ڇڏيو. مون هنن کي اٿاريو ۽ کيس سندس گهر وٺي ويس ۽ سندس ڀاتيءَ سان گڏيس. اُن کان پڇيم "هن جهيڙي جو ڪارڻ ڇا آهي؟ توکي خبر آهي ته تنهنجي پٽن هنن کي رستي تي ماريو پئي؟" هن جواب ڏنو "مونکي ڏاڍو ڏک آهي. جيڪي ڪجهه ٿيو اُن لاءِ مان ڏاڍو اشانت آهيان، پر اوهان کي اها خبر آهي ته

ڏيڻ کان انڪار ڪيو آهي. سندس ڀتو رتا زال کي غصو اچي
ويو. هوءَ هٿ ۾ لڪڻ کڻي پنهنجي پٽيءَ کي ساڻ وٺي
آفيس ۾ پهتي ۽ منصف کان پڇائين ته ڇو سندس پٽيءَ کي
جو سندس سيٺ هو، ٻين ڏيڻ کان انڪار ڪيو آهي؟

منصف چيو "مولکي سيٺ صاحب اهڙو حڪم ڏنو آهي."
هن عورت غصي ۾ اچي چيو "ڇا منهنجو پٽي سيٺ نه
آهي؟" اهڙيءَ طرح هن اُن منصف جي چڱي ڪن مهٽ
ڪئي ۽ پنهنجي پٽيءَ کي چيائين ته پنهنجي ڪولي ڪيس جيترو
ڪپي ڪڻي. جڏهن وڏي پاءُ کي خبر پيئي تڏهن هن پاڃائيءَ
کي چيو. هن ليڪ عورت همت ڪري ڪيس ٽمڪائي
چيو "ڇا منهنجو پٽي تنهنجو ڀاءُ نه آهي ۽ اُن ملڪيت جو
حصيدار نه آهي؟" "نه" سندس ڏير جواب ڏنو. عورت
چيو "جيئن هن سچيءَ ۾ ساهه آهي تيئن ڪو به منهنجي
پٽيءَ کي سندس حق کان والجهي نه سگهندو." انهن چئي
هوءَ گهر هلي وئي ۽ لائق وڪيل ڪري مقدمو داخل ڪيائين.
ڪيترن سالن بعد هن عورت ڪيس کٽيو. هي هڪ عجيب
مثال آهي ته هڪ همت واريءَ زال ڪيئن نه پنهنجي سادي
سوڌي ڪندفهم پٽيءَ لاءِ لڙي سندس لاءِ جيون جو سهارو
لي رهي.

۾ پاڻي آڇي ويو. سندس اڳيان ٥ سالن جو پٽ ويٺو هو. هن ماءُ کي ڳوڙها اُگهندو ڏسي اُن کي ڌيان سان جاچيو.

شام جو جوان آفيس مان واپس آيو. هو جڏهن به ايندو هو ته پهريان پٽ کي ڀاڪي پائي چمندو هو. اَڄ ب هوُ پٽ کي ڀاڪي پائي چمڻ ويو ته پٽ چيس "مونکي هٿ نه لاءِ. اَڄ تو اَمان کي ڳالهايو، هن رنو هئو. مان توکي نٿو چاهيان."

هن جوان چيو ته مون لئي ٻئي ڪنهن به سماج سڌارڪ جي وياکياڻ جو اهڙو اَثر نه ٿيو ها، جيترو هن ٻار جي معصوم طوطلي ٻوليءَ جو ٿيو. ان ڏينهن کانپوءِ مون اهو سبق سکيو ته "پنهنجي جيون ساٿيءَ کي ڀلي گهٽ پيار ڪجي پر اُنجي عزت گهٽي ڪرڻ گهرجي."

وواهت سنسار ۾ ڪيتري دکدائڪ گهٽنائون ٿيون آهن ؛ گهڻن لوڪن جو ماڻهو سمجهن ٿا ته وواهت سنسار ۾ استري پرش لاءِ صرف پيار ئي سڀ ڪجهه آهي. عزت جو اثر و وچار لٿو ڪيو وڃي. ڪن ماڻهن جو اهو وشواس آهي ته فقط پيار ئي وواهت جيون ۾ هئڻ کپي ؛ عزت جو وهنوار هڪ ٻئي جي سنبنڌ کي رسمي بڻائي پيار جي راهه ۾ رڪاوٽ آهي پر منهنجو خيال آهي ته، عزت ئي پيار جي واڌاري ۾ مدد ڪندي ۽ عزت جي پاڙنا اُن پيار کي مضبوط ۽ پختو بڻائيندي

مون کي هڪ ڇوڪريءَ جي ڳالهه ياد اَچي ٿي جنهنکي ڪاليج ۾ داخل ڪرائڻ لاءِ سندس ماءُ مون وٽ وٺي آئي هئي. ان ۾ ڪا خاص ڳالهه نه نه هئي، پر مونکي حيران لڳي جڏهن هڪ ڏينهن مولومت سندس پيءُ وٽان هڪ رجسٽرڊ خط آيو جنهن ۾ لکيل هو ته مان هن ڇوڪريءَ کي پنهنجي تعليم پوري ڪرڻ لاءِ رضامند ڪريان. هن مولومت سندس نالي ١٠،٠٠٠ روپيا رکڻ لاءِ تيار هو جيڪڏهن کيس خاطري رهي ته هو ڌيءَ جي بي. اي. پاس ڪرڻ لاءِ خواهان هو.

پٽ اهو ڪڏهن به برداشت نه ڪندو ته سندس ماءُ کي ڪو ماري، پوءِ اهو ڪٿي سندن پيءُ به ڇو نه هجي. منهنجو پٽ ڪنهن گهروءَ ڳالهه لئي مون سان ڪاوڙيو هو ۽ جڏهن مون جواب ڏنو، هن مون کي زور سان لت هڻي ڪڍي. منهنجا پيارا پنهنجي ماءُ جي اها بي عزتي برداشت نه ڪري سگهيا ۽ ان ڳالهه جي ڪارڻ پيءُ پٽن جي وچ ۾ جهڳڙو پيدا ٿيو." مون کي جڏهن ته اسٽيشن تي جلدي پهچڻو هو، مان هلڻو آهس، پر ساري سفر ۾ مونکان پوڙهي پيءُ کي جوان پٽن جي مارڻ وارو درشيه پلجي ٿي نه. "مڙس جي طرفان زال کي لت هڻڻ" مونکي سخت دک پهچايو. الست اهو به پتو پيو ته هُوَ زال پٺيان بلڪل چريو هو. هن نوڪري به ڇڏي ڏني ته جيئن هُوَ زال جي پرسان ويٺو هجي. هُوَ هنکي پيار ضرور ڪندو هو پر اُنجي عزت نه ڪندو هو.

ڪجهه سالن بعد هڪ وڏي آفيسر منهنجي اڳيان اخلاقي اپديش جو ذڪر ڪيو جڏهن مان ڪاليج ۾ پڙهندو هوس. هن چيو "چوڪرائن" کي اهو پل سيکاريو ته هو پنهنجي پتنيءَ کي پيار ڪن پر اُنهيءَ کان وڌيڪ کين اهو سيکاريو ته هُوَ اُن جي عزت ڪن. هڪ پتنيءَ جي عزت ڪرڻ ڪارڻ هُوَ ڪڏهن به اگرا اڳر ڪم نه آڻيندا. هڪ پتنيءَ کي مارڪٽ ڪرڻ ته ڇڏيو پر هڪ پتنيءَ کي ڪنور وچن به نه چئي سگهندا. مان ته پنهنجيءَ زال کي چوندو هوس ته "مونکي پيار گهٽ ڪر پر منهنجي عزت زياده ڪر."

هڪ ٻيو مثال ٻڌو. هڪ چڱو پڙهيل ڳڙهيل جوان هو. هُوَ پنهنجي زال کي ڏاڍو پيار ڪندو هو پر سندس عزت گهٽ ڪندو هو. آفيس ۾ وڃڻ کان اڳ هُوَ ڪاوڙيو هو ۽ بدشد ڳالهائيندو هو. هڪ ڏينهن صبح جو آفيس وڃڻ کان اڳ ڪاوڙيو ۽ زال کي گهٽ وڌ ڳالهايائين. وچاريءَ جي اکين

سخت بي عزتي ڪئي آهي.

هي نه هڪ اهڙو مثال آهي جنهن جهڙا ٻيا ڪي جهروي ملن، پر اهڙا جدائي جوڙا به آهن. انهن جو فرض آهي ته هڪ ٻئي سان پيار هوندي به هڪ ٻئي لاءِ عزت جي ورتي ۽ ڌهوار اپنائن.

مان هر هڪ نوجوان جوڙي کي اها صلاح ڏيندو آهيان ته جڏهن هنن کي ٻار ٿين تڏهن نه هو خاص طور سان هڪ ٻئي جي گهري عزت ڪن. مون اهو ڏٺو آهي ته ڪيترن ئي ٻارن جي جيون رڳي خطا برباد ٿي ويندي آهي ڇو ته سندن ماءُ پيءُ هڪ ٻئي جي بي عزتي ڪندا هئا. هڪ ڪٽنب ياد اچي ٿو جنهن ۾ زال مڙس فقط ٻارن ۾ متفق راءِ نه هئڻ ڪارڻ گهر تباهه ڪري ڇڏيو. انهن کي ٻه ٻار هئا. هڪ پٽ ماءُ سان رهندو هو پر کيس پيءُ جي پيار جي به ضرورت هئي. هو پيءُ ڏانهن ويو ته ٻنهي جي وچ ۾ تاهه ٿي ويو. هنجو پيءُ هن سان خوشيءَ سان نه مليو، بلڪ سائنس گهٽ وڌ ڳالهايائين. ڇون ٿا ته اُن ڇوڪر دکه ڪري سخت رنو ۽ پنهنجي من جي اسٽرتا به کوهي ويٺو. ڪيترو وقت ته اهو ٻار ڇرلن جي اسپتال ۾ رهيو. اهڙي حالت ۾ ماءُ جي دل جي ڇا حالت ٿي هوندي. هن پنهنجي پتيءَ کي آزي ليزاري ڪئي ته هو سڀ وڌيا وساري ٻارن کي هڪ سک روپ اڪٺا وارو گهر ڏئي پر پيءُ ڪريءَ ليل اڳڪڙ ٿي نه ڏني. آخر گهر تباهه ٿي ويو. انهيءَ ساري معاملي جو ڪارڻ به نه فقط اهو ٿي هئو ته پتي پتني هڪ ٻئي جي عزت نه ڪندا هئا. نتيجو اهو نڪتو جو هو هميشه لاءِ هڪ ٻئي کان ڌار ٿي ويا ۽ ٻارن جي جيون برباد ٿي وئي.

ان ڪري مان ماءُ پيءُ کي صلاح ڏيندس ته ٻارن جي ڀلي خاطر ۽ پنهنجي گهر جي سک سلامتيءَ خاطر پنهنجو ڌهوار عزت ۽ آدارت رکن.

مون ڇوڪريءَ کي گهرايو ۽ خط پڙهڻ لاءِ ڏنو، هوءَ روئي ڇوڙڻ لڳي "مان هن پئسن مان هڪ پائي به نه ڇهندس. مان پنهنجي ماءُ لاءِ آڌارث آهيان ۽ رهندس. منهنجو ماءُ پيءُ اڳي رهندا آهن. مون ماءُ سان ئي رهڻ جو فيصلو ڪيو آهيان ۽ ان سان گڏ رهندي آهيان."

مولڪي اهو ٻڌي سخت حيراني لڳي ته ڌيءُ پنهنجي پيءُ سان ڪوبه رستو رکڻ لاءِ تيار نه هئي. جهيڙي جو ڪارڻ اهو هو جو سندس پيءُ سندس ماءُ جي عزت نه ڪندو هو.

هڪ شخص، جو تعليم کاتي جو ڪم ڪندو هو، هڪ ڏينهن مولوڪي وٽ آيو. هو هڪ نوجوان جي لاءِ رُچي رکندو هو جو هڪ اسڪول جو هيڊماستر هو ۽ هڪ ڪاليج ۾ به پروفيسر ٿي پڙهائيندو هو. هن چاهيو ٿي ته مان ان نوجوان جي ٻي شادي ڪرڻ ۾ ڪوبه اعتراض نه ڏيکاريان. اهو مشڪل مسئلو هو. مان سڌي خواه اڻ سڌيءَ طرح انهن ڪمن چوان ته هڪ مرد کي هڪ کان وڌيڪ شاديون ڪرڻ گهرجن. اهو جواب مون اُن شخص کي صاف صاف ڏنو.

اُها وارتا موجوده مضمون سان ڪافي لاڳاپو رکي ٿي. اهو جوان پروفيسر نه فقط ڪافي پڙهيل هو پر سندر به هو. جوانيءَ ۾ هن ٿي هڪ سندر ڪنيا سان وواهه ڪيو هو. ڪجهه وقت بعد هنن جي وچ ۾ کٽ پٽ ٿي ۽ هن جوان هڪ ڏينهن پنهنجي پتنيءَ کي زور سان هڪ چماٽ هڻي ڪڍي. پتنيءَ کان هيءَ بي عزتي برداشت نه ٿي. هوءَ هميشه لاءِ گهر ڇڏي وئي. مڙس هزار حيلا هلايا، معافي گهري، پيارن دوستن دوارا چوايو پر ڪڏهن بات وري نه بڻي.

هيءَ ڪهاڻي ٻڌائيندي، اُن تعليمدان پڇيو، "ڪهاڻي ٻڌايو ته اِن ۾ هن نوجوان پروفيسر جو ڪهڙو قصور آهي؟ هو ته اُنکي گهڻوئي پيار ڪري پر هوءَ ڇوڪري ٿي ته هن سندس

ٻيءَ ڪاوڙ ۾ ڇوڪر کي چماٽ هڻي چيو، ”تماڪ ڇڪڻ ته ٻارن لاءِ زهر برابر آهي. تون جڏهن وڏو ٿين.“

هيءُ پيءُ به هزارن ٻين وانگر ٻار سڌارڻ کان قاصر هو. اهڙا مائٽ پنهنجي ٻارن لاءِ شرابخوري، بي ايماني، بدڪاري جواءُ بازي جهڙن جو مثال قائم ڪن ٿا.

هڪ دفعي هڪ ڊبل گريجوئيٽ نوجوان، جو هڪ بي. اي. بي. ٽي پاس ڪيل نوجوان ڇوڪريءَ کي پيار ڪندو هو ۽ هميشه اُن جي ساٿ جو سرڪهون پيو ڀرندو هو، شادي ڪرڻ جو خيال ڪيو. مڱڻو ته ٿيو پر هن شاديءَ کان ڪافي دير تائين ٽاري ٽاليو. ڪجهه مهنن بعد ڇوري هو مون کي گڏيو ۽ پڇومانس ته ڇا هن شادي ڪئي؟ ته جواب ڏنائين ته هن شادي ڪرڻ جو خيال لاهي ڇڏيو هو. اسان جي وچ ۾ هيٺين گفتگو ٿي.

”تو مڱڻو ڇو ٽوڙي ڇڏيو؟“

”مون کي خبر پيئي ته ڇوڪريءَ جو پيءُ پنهنجي هڪ سريت سان گڏ ٻاهر ٻيءَ جاءِ ۾ رهندو هو. جيتوڻيڪ هو گهڻو وقت ڏينهن جو پنهنجي ٻارن حق ٻڌي زال ۽ ٻارن سان رهندو هو. پر راتيون هميشه هن سريت وٽ گذاريندو هو. مان اهڙي اخلاق کان ڪريل ماڻهوءَ جو ناٺي ٿيڻ پسند ڪري نه سگهيس.“

”ڇا هو پنهنجي ٻارن کي چڱي طرح پيار ڪري ٿو.“

”هائو، هو پنهنجي ٻارن کي چڱيءَ طرح پيار ڪري ٿو پنهنجي زال کي چڱي عزت ڏئي ٿو.“

”ڇا هو پنهنجي سريت کي زبردستيءَ گهر ۾ پنهنجي زال ۽ ٻارن جي روبرو وٺي اچي ٿو؟“

”نه، هوءَ ڪيس آئي نه وئي ايندو آهي.“

”جڏهن تون ڇوڪريءَ سان شادي ڪري هن کان

پاڪدامني، پوترتا ۽ ڌارمڪ جيون

ويواهت جيون جو هڪ آدرش آهي سنتان اُتپن ڪري مِٿس جاتيءَ کي زنده رکڻ. ماءُ پيءُ کي ڪڏهن به اهو وسارڻ نه کپي ته سندن ٻارن جو جيون سندن ذاتي ورتي ۽ شخصي وهنوار تي منحصر آهي. ٻار نه ماءُ پيءُ کي ئي پنهنجو آدرش سمجهن ٿا. هو ماءُ پيءُ تي فخر ڪندا آهن ۽ بداخلاق ماءُ پيءُ جي لاءِ شرمساري محسوس ڪندا آهن. ماءُ پيءُ کي اهو ياد رکڻ گهرجي ته ٻار سندن جيون جو ئي نقل ڪن ٿا. ان ڪري سندن فرض آهي ته پنهنجو جيون اخلاقي بڻائين جنهن سنتان کي چرتروان بڻجڻ ۾ سهائتا ملي.

ڪجهه سال اڳ، بمبئيءَ شهر ۾ هڪ ڏومنزلا ۾ رهندو هوس ته ڏٺم ته هڪ ۷ سالن جو ٻار پاسيرو لڪي سگريٽ ڇڪي رهيو هو. مون ڪالهس سگريٽ ڦٽي اُڇليو ۽ سندس ڪن مهٽ ٻڌ ڪئي. ٿوريءَ دير بعد جڏهن مان ٻاهر ويس ته ڏٺم ته اهو ساڳيو ڇوڪر پيءُ جي اڳيان بيٺل هو ۽ پڻس تمام گهڻو تماڪ ڇڪيندڙ پئي لڳو. ڪيس چيم "دوست توکي مهرباني ڪري تماڪ ڇڪڻ جي عادت ڇڏڻ گهرجي، جيڪڏهن پنهنجي خاطر نه ته هن ٻالڪ جي صدقي ئي ڇڏي ڏي. ڇاڪاڻ ته ٻار ماءُ پيءُ جو نقل ڪندا آهن." هن جواب ڏنو "مونکي سخت ڏک آهي جو مان تماڪ ڇڪڻ ڇڏي نه سگهان. پر منهنجو پٽ منهنجي نقل ڪرڻ جي همت ڪري نه سگهي." مون هنکي ڪيس جواب ڏنو "دوست! بلڪل هاڻي جڏهن تنهنجو پٽ تو ڏانهن اچي رهيو هو تنهنڪان اڳ مون ڪيس سگريٽ ڇڪيندو ڏٺو ۽ مون ئي ته سندس وات مان سگريٽ ڪڍي ڦٽو ڪري ڇڏيو."

ٻالڪن خاطر تون گهر واپس هل ته هن ڇوڪريءَ گجندي جواب ڏنو "منهنجي پيءُ جي خاندان جي عزت ٻوڙڻ ڪمائڻ واري هئي جڏهن هو ونشاڻن کي گهر ۾ گهرائي ناچ ڳائڻ ڪرائيندو هو؛ هنن بدڪار عورتن سان بي شرم ٿي ڇيڙڇاڙ ڪندو هو؛ اسان کي ٻڌائيندو هو ته، هو انهن ناچ ڳائي وارين رنن کي پنهنجي گهر جي زالن کان، جيڪي سندس پيار لاءِ ترسنديون هيون، وڌيڪ ڀلو چاهي ٿو سو مون ڏٺو؛ ان فيصلي تي آئيس ته مردن جو پيار حاصل ڪرڻ لاءِ اهو ضروري آهي ته ناچ ڳائي جو ڪم اختيار ڪجي. هڪ ٻاليل ٻڪريءَ وانگر چئن ديوارين اندر قيد ۾ پيو سڙڻ کان اهو ڪم صدبار بهتر آهي. مون ته هي رستو ان ڪري اختيار ڪيو آهي جو منهنجو پيءُ ناچ ڳائي وارين زالن جي پنهنجين پاڪدامن؛ ٻولين زالن کان ته وڌيڪ عزت ڪندو هو."

راءِ بهادر جي ڌيءُ ساري عمر ونهيا ٿي ونهاليءَ ۾ رهي. ماءُ پيءُ اهو خيال نه ڪن ته هو ٻئي ٻارن لاءِ آدرش آهن. هنن جا خراب مثال ٻار نقل ٿا ڪن؛ انهن جو اثر ٻارن جي ڪچڙين دلين تي تمام گهرو ٿو پوي. ان ڪري ماءُ پيءُ کي ٻارن لاءِ اهڙو ڪو به مثال قائم نه ڪرڻ گهرجي جنهنجو برو اثر ٻارن تي پوي.

مان ڪاليج ۾ ئي هوس ته هڪ مختيارڪار جي هونهار پٽ ايم. اي.، ايل. ايل. بي. پاس ڪري هاءِ ڪورٽ ۾ ڪم ڪرڻ جي سند حاصل ڪئي. هن جو پيءُ ذاتو رشوتخور هو؛ هن رشوت مان ڪافي پيسو گڏ ڪيو هو. هڪ ڏينهن مان هن کي سندس ڏورانهين ڪئمپ ۾ ڏسڻ ويس. مونکي چيائين ته مان ماءُ جي آسائش ڪارڻ ئي اهترو پيسو ڪمايان ٿو. هن مونکي همسڪ اها آسائش ڪئي ته منهنجي ڪمن ۾ همسڪ سولايون ٿيندون هجن. سو همسڪ منهنجا ڪيسا ٿيرن

گهڻو ٻري پنهنجو ڳوٺ ۾ رهڻ نه لوڙي ڪهڙو اثر ٿيندو؟"
"شادي معمولي ٻار. مان اهو نٿو چاهيان ته شاديءَ بعد جيڪي ٻار ٿين تن کي اها خبر پوي ته سندن ناڻو اهڙو بدڪار ماڻهو آهي. مان اهو برداشت ڪري نه سگهندس ته اها بيماري منهنجي ڪٽنب ۾ ڦهلجي."

هن جوان شادي نه ڪئي. ڇوڪريءَ کي به خبر پئي ته هوءَ شادي ڇو نٿو ڪري، اهڙيءَ طرح هڪ ٻري پيءُ پنهنجي ٻري مثال سان پنهنجي ذيءَ جي چڱي شاديءَ ۾ وگهن وجهي ڇڏيو.

هڪ ٻيو پيءُ ذڪر جو ڪيترن ٻارن جو پيءُ هوندي به برائيءَ جي راه ڏي وڃي پيو هو. جيتوڻيڪ هنجي پهرين زال جيئري هئي ۽ ان مان کيس ڪيترا ٻار به هئا ته به، هو ڪنهن ٻيءَ عورت سان نينهن لڳائي ويٺو هو. ان سريت کي الڳ مڪان ڪري ڏنائين ۽ ان سان گڏ رهڻ لڳو. هن ٻه گهر رکيا، هڪ پنهنجي پهرين زال ۽ ٻارن لاءِ ۽ ٻيو سريت لاءِ.

هڪ دفعي هڪ عجيب ڳالهه ٿي. سندس هڪ شادي ڪمل پٽ ڪنهن ٻيءَ ڇوڪريءَ جي پيار ۾ ڦاسي پيو. اها ڇوڪري پنهنجي ماءُ ۽ ڀائرن سان گڏ رهندي هئي. ان ڇوڪريءَ جي پيءُ به پنهنجي پهرين زال ۽ ٻارن کي ڇڏي ڏنو هو. هن ٻنهي ڇوڪر ۽ ڇوڪريءَ کي پنهنجن گهرن جا ڏُرآچاري مثال نقل ڪري پنهنجي اخلاقي ڪراوٽ آڻڻ لاءِ ڪافي هئا.

هڪ دفعي جي ڳالهه آهي ته هند جي اتر اولاهين سرحدي علائقي جي هڪ شهر ۾ حمراسي چانئجي وئي. سڀني جون آڱريون ڏندن ڏي لڳي ويون. شهر جي مشهور راءِ بهادر جي ذيءَ ماءُ پيءُ کي ڇڏي ونئالسي ۾ وڃي ويٺي هئي. جڏهن ڪي معتبر ماڻهو وٽس ويا ۽ ڇيائونس ته خاندان جي عزت

هلڻ گهرجي.

هڪ ڏينهن مان سنڌو درياهه جي ڪناري تي ويٺو هوس ته هڪ ماڻهو گڏيو جنهن چيو "جنهن جاءِ تي اوهين ويٺا آهيو اتي هڪ عجيب دکدائڪ حادثو ٿيو هو. ڪجهه ڏينهن اڳ هڪ نوجوان انسان ٽپو ڏيئي پنهنجي جيون جو انت آندو هو." مون هن کان پڇيو، "اُن جو ڪهڙو ڪارڻ هو؟" ورائي ڏنائين "اُن جو ڪارڻ سندس ماءُ هئي جا گهر ڇڏي هڪ امير سان وڃي گڏ رهي هئي. هن جوان ماءُ کي گهڻيون ئي منٿون ڪيون ته اهو ڪڌو رستو ڇڏي جو انڪري سندس ڏاڍي گلا ٿي هئي. پر سندس ماءُ اها عيش آرام جي زندگي ڇڏڻ پسند نه ڪئي. جوان کي غيرت اچي ورتي ۽ آپگهات ڪري پنهنجي جيون جو انت آڻي ڇڏيائين."

هڪ ڏينهن "سترلنڊ" اخبار ۾ پڙهيم ته هڪ نوجوان پاڻ کي گولي هڻي پنهنجي حياتي ختم ڪئي. اهڙي قدم جو ڪارڻ اهو هو جو کيس خاطري ٿي ته سندس ماءُ پيءُ جي شادي ٿيل نه هئي بلڪ هيءُ انهن جي ڪام واسنا جو شاديءَ کان پهرين جو اولاد هو. اُن ڪارڻ هن پنهنجي دوستن ۾ گهٽتائي سمجهي. اهو ٺيڪ آهي ته سندس پيءُ جو جنگ کان موٽي اچي هن جي ماءُ سان شادي ڪرڻ جو فيصلو ٿيل هو. پر هو جنگ ۾ ئي مري ويو. هن جوان پنهنجي نجات موت ۾ ئي حاصل ڪئي.

اهو ڪهڙو نه ضروري آهي ته ماءُ پيءُ کي پورو جيون گذارڻ گهرجي!

سان ڀريل رهن ٿا. انهن ڇڻي پنهنجو پٽون ڪابي همت لي خالي
ڪيائين جو سڄو سولين مهرن سان ڀريل هو.

مون کي خبر هئي ته هو رشوتخور هو. هن جي حال لي
رحم ايندو هوم. هنکي ڇهن مهنن ٻعد رٽائر ڪرڻو هو الڪري
جيترو ٿي سگهيس ٿي اولرو وڌيڪ رشوت ولي هوُ ڏن ڪٺو
ڪري رهيو هو. سرڪاري آفيسر جيڪي کيس سڳي سوڌو
پڪڙڻ لاءِ ڪوشش ۾ هئا، سي ٻيٽ کيس پڪڙڻ ۾ ڪامياب
ٿيا. هنکي گرفتار ڪيو ويو ۽ عارضي طور نوڪريءَ کان به
لاٿو ويو. اُنس مقدمو هليو ۽ هن هزارين رپيا خرچ ڪيا. هنجو
پٽ هميشه سندس طرف ڪٺندو هو. نتيجو اهو نڪتو جو
پيءُ کي سزا ملي ۽ پٽ ڏاڍو ڏکڻو ٿيس. پٽ پيءُ جو نقل
ڪندو هو. اُنکي به وڪالت جي ڌنڌي ۾ ٻد وهنوار جي
ڪري سزا ڏني وئي ۽ سندس سند ڪسجي وئي.

ڪي ٻـ اهڙا ٻـ ٻار آهن جي ماءُ پيءُ کي ڀگوان وانگر
پوڄين ٿا. هڪ دفعي مون اخبار ۾ پڙهيو ته ڪيئن ڪيئن
انگلنڊ جي وزير اعظم گلئڊسٽن جي خانگي جيون جي ٻرائين
ٻسمت ڪجهه لکيو. ٻرلوڪواسي گلئڊسٽن جي پٽ اُن لي
کيس داخل ڪيو ته ڪيئن جو هوش اڪالي اچي ويو ۽
محسوس ڪيائين ته گلئڊسٽن لي مڙهيل الزامن کي ٻاهت ڪرڻ
لاءِ ونس ڪو ثبوت ئي ڪونه هو، ان ڪري کيس پنهنجي
لکڻيءَ لاءِ سزا نصيب ٿيندي. هن ڪورٽ کي عرض ڪيو
ته لارڊ گلئڊسٽن جي پٽ کي مڃالي ته کيس معاف ڪري.
هن چيو "نه، مان هن ماڻهوءَ کي معاف نه ڪري سگهندس.
هن منهنجي شاهاڻي پيءُ جي ٻي عزتي ڪئي آهي. مونکي
فخر آهي ته منهنجي ماءُ پيءُ جو ٻالڻ ۾ ليتيءَ اُلوساڙ ٻاڪل
پورو وهنوار هو." لائق ماءُ پيءُ پنهنجي ٻارن لاءِ عمدا مثال
ٿا پيش ڪن ۽ اهڙي ماءُ پيءُ لي ٿي هرهڪ ٻار کي ڀار

مولکي شادي ڪرائي هڪڙي سونپيو. جتي هي رهندو آئي
مان رهندس. جيڪڏهن هي لڙڻ رهيو ته غريبيءَ جي
دک ۾ ڪيس آٿت ڏيندس، جي ڪيس زندگيءَ ۾ ڪاميابي
نصيب ٿي ته سندس پيار ۽ عزت جو فائدو ماڻيندس. ان
ڪري مونکي روڪ نه ۽ مونکي هن سان گڏ وڃڻ ڏي."
انهن ڇتي هوءَ همت لهي آئي ۽ پنهنجي پتيءَ جي، جنهنکي
سندس پائرن بي عزتو ڪري ڪڍيو هو، پٺيان هلڻ لڳي.

ڇوڪريءَ جي ماءُ ۽ پائر ڳوڙها ڳاڙي روئڻ لڳا ۽ مون
کي چيائون ته "ڇا هيءَ ڇوڪري بيوقوفي نه ڪري رهي آهي
جو هيڏو عيش آرام ڇڏي هنجي پٺيان ٿي وڃي؟" مون چيو
"سندس اهو قدم ساراهڻ جوڳو آهي. شادي ڪرڻ سان ٻن
آتمائن جو پيار ۽ ميلاپ ٿئي ٿو ۽ ٻئي دک سک، لٽيءَ ٿڏيءَ
۾ هڪ ٻئي سان همدم رهن ٿيون. دک سک، غريب اميري
تندرستي خواه بيماري انهجي اٽل پريم جي راهه ۾ رڪاوٽ
نٿا وجهن."

ان سالن بعد مان وري انهن سان گڏيس ۽ ماءُ ۽ ٻارڙن کان
هنن جي ڌيءَ ۽ سندن نياڻي جو حال پڇيم. هنن ڏاڍي
انساه مان ٻڌايو "هن ڇوڪريءَ ته پنهنجي پتيءَ کي سمجهه
ٻانئي ڇڏيو آهي. هو هڪ مندر جو مهنت ٿي ڏاڍو مشهور
ٿي ويو آهي. پنهنجو ۽ ڪتاب جو ٻ نالو ڪڍيو اٿس."

جڏهن اهو نوجوان گڏيو ته چيومانس "تنهنجي ڪاميابيءَ
تي مان ڏاڍو خوش ٿيو آهيان." هن چيو "مان ته پنهنجي
زال جو ڏاڍو شڪرگذار آهيان جنهن مونکي ماڻهو بنائي ڇڏيو.
هوءَ جيڪڏهن ان وقت مون سان ساٿ نه ڏئي ها ته مان تباه
ٿي وڃان ها. انهيءَ موقعي تي سندس نيڪ وهنوار مونکي
برباديءَ کان بچائي ورتو ۽ نئون جيون ڏنو."

نيڪ عورت، جا مرد سان ڪلهو ڪلهي سان ملائي دک

ٻئي-ٻنهي سنبنڌ کي هميشه اڳرائي ڏيڻ گهرجي

شاديءَ بعد اهو بلڪل ضروري آهي ته ٻئي ٻنهي هڪ ٻئي سان دائم سنبنڌ رکڻ جو پورو خيال رکن. هڪ دفعو ته اُن جو ويچار نه رکيو ويو ۽ جيڪڏهن اهو ٽالو ٿورو به گهٽيو ته هڪ ٻئي مان سڪ ۽ شرڌا گهٽجي ٿي ۽ گهرو مصيبت چالو ٿيندي.

هڪ ڏينهن مان هند جي اُتر اولاهين سرحد جي هڪ شهر ۾، جتي منهنجا مائٽ رهندا هئا، ويس. اُتي پهچندي ئي هڪ عجيب نظارو ڏٺم. منهنجا ٻه مائٽ، جي واپاري هئا، پنهنجي پاڙيسري سان، جو اُنهن وٽ ئي ڪم ڪار ڪندو هو، نهايت ڪروڌ ۽ غصي مان ڳالهائي رهيا هئا. سندن پاڙيسري، اهو پنهنجي بي عزتي سمجهي ۽ نوڪري ڇڏڻ جو دڙڪو ڏنو. هنن مالڪن هڪدم چيو "تون ڪنهن لاءِ اسان تي دارو مدار ٿو رکين ۽ نه اسين توتي." هن جي پاڙيسري جواب ۾ چيو "مان بک مري ويندس پر اوهان کان هڪ ڪوڏي به گذر لاءِ نه وٺندس." اِهو چئي هو پنهنجا ٽپڙ کڻي محل ڇڏي آفيس ڏي روانو ٿيو.

آفيس مان نڪرڻ کان اڳ مون هڪ پاڙيسري سان ڪن جي استريءَ کي زور سان چوندو ٻڌو "سائين مهرباني ڪري ترسو، مان به اوهان سان گڏجي هلندس." سندس ماءُ هي حال ڏسي دنگ رهجي وئي ۽ هن کي چيائين "ڌيءُ، جيڪڏهن هنجي پٺيان ويندينءَ ته بک مري ويندينءَ پر جي تون هت رهندينءَ ته شايد نوڪريءَ جي ضرورت ۽ پنهنجو پيار هن کي هتي وري واپس وٺي اچي." استريءَ ڏاڍو عجيب جواب ڏنو، "اُمان مان جيئڻ سان جوا نٿي کيلڻ چاهيان،

۾ بہ هميشه گڏ اچن ٿا. جڏهن هن جي ٻچي روني ڪندي آهي تڏهن بہ هي هن جو ساٿ ڏيندو آهي ۽ هن جي شيوا ۽ ڪم جي ساراه ڪندو آهي ۽ ڌيان ڏيندو آهي."

هن خوش نصيب جوڙي جو مثال ڪيترن لاءِ رهبريءَ جو ڪم ڏيندو رهيو جو هنن خوش زندگي گذاري. هنن جي خوشيءَ جو راز اهو آهي جو هو فقط هڪ ٻئي لاءِ جيئندا رهيا هڪ ٻئي جو ساٿ ئي سندن لاءِ نعمت هو. هر هڪ ٻئي جو مانُ ڪندا هئا. هو ڪفايت سان رهي پنهنجي ٿوري آمدنيءَ مان بہ ڪجهہ نہ ڪجهہ بچائيندا هئا.

مان اڪثر وٽن ويندو هوس. اُنهن جي سادگي، سچائي ۽ گڏن جي ساراه ڪندو هوس ۽ ٻين کي بہ اُنهن جو پنهنجي اُپديشن ۾ مثال ڏيندو هوس.

جيڪي ٻچي ٻچي انهيءَ ڳالهہ کي نظر انداز ٿا ڪن، اهي پنهنجي گهرو جيوَن برباد ڪيو ڇڏين. هڪ شادي ڪيل زال هئي جا هميشه پنهنجي ماءُ جي طرف ڪڇندي هئي ۽ ڪيس مڙس کان بہ زياده چاهيندي هئي. سندس ٻچي پڙهيل هو ۽ کيس ڪافي پيار ڪندو هو ۽ خوش رکڻ چاهيندو هئو. هوءَ استري پنهنجي ماءُ وٽ، جا ساڳئي شهر ۾ رهندي هئي گهڻو لڙو ايندي هئي. ڪجهہ وقت تہ سڀ ٺيڪ پيو هلندو هو. پر ٿوري وقت بعد جڏهن اُنهن کي ٻار ٿيا تڏهن هو ٻارن جي جدائي برداشت ڪري نہ سگهيو، خاص ڪري جڏهن هو ڪم تان موٽندو هو تہ چاهيندو هو تہ ٻار گهر ۾ موجود هجن. وقت آيو جڏهن سس نانيءَ کي چيو تہ هو زال ۽ ٻارن کي مهينو کن وٽس رهڻ جي موڪل ڏئي. نهايت دکي دل سان نانيءَ اهو قبول ڪيو. پر مهينو پورو ٿيڻ بعد بہ زال واپس نہ آئي. جڏهن سندس ٻچي کيس وٺڻ آيو تڏهن هن کيس چيو تہ ١٥ ڏينهن ٻيا بہ موڪل ڏي جو سندس ماءُ بيمار

سک ۾ سات ڏني ٿي سا اُهڙيءَ طرح مرد کي مصيبت کان بچائو ولي.

هڪ ٻئي جوڙي سان ڳڏيس. ٻئي منهنجا شاگرد هئا. مون کي حيراني لڳندي هئي جڏهن ڇوڪر مونکي پنهنجي زال جي ساراهه ڪري ٻڌائيندو هو. ”هوءَ ته هڪ ديوي آهي. سندس ڪارڻ ئي مان زنده رهي سگهيو آهيان.“ پڇيو مانس ته آخر هن پنهنجي پتنيءَ ۾ اهڙو ڪهڙو گڻ ڏٺو هو جو سندس ساراهه مان ئي نه ٿي ڍاپيو. هن چيو ”هوءَ مون خاطر رهي ٿي. هر مشڪلات جي سمي ۾ هن مدد جو ساٿ ڏنو آهي. هوءَ ڪڏهن به شڪايت نٿي ڪري ته منهنجي ڪمائي ٿوري آهي. مان رشوت هرگز ڪين ٿو وٺان. هوءَ منهنجي ٿوريءَ ڪمائيءَ مان به منهنجي جيون آنندمئي ڪري ٿي. هوءَ قيمتي زيور ڪين گهري. ڪڏهن به منهنجي غريبيءَ کان بچڻ لاءِ پنهنجي اَمير ماءُ پيءُ وٽ نٿي وڃي. هوءَ ته هميشه اِئين چوندي رهي ٿي: ”منهنجي جاءِ ته توهانجي چرڻن ۾ آهي. جيڪڏهن توهين راجا آهيو ته مان توهانجي راڻي. جيڪڏهن توهين ڪنگال ٿي رهو ته اِها به نرڌنتا جي جيون رهنديس ۽ اِن حال ۾ به مون کي فخر رهندو.“

مون اُنهيءَ گهرو جيون ۾ ڏٺو آهي ۽ مان چئي سگهان ٿو ته سک ۽ شرڌا واري پتني به سچ پچ وڏي نعمت آهي.

هڪ ڏينهن مان گُرديو وٽ ويٺو هوس ته هڪ وڏو آفيسر اُن مهل سندس درشن لاءِ آيو. اُن وقت گرديو وٽ هڪ غريب ڪٽنب به ويٺو هو جنهنجي ڪل آمدني مهني ۾ سٺ رپيا هئي. هن گزيٽيڊ آفيسر گرديو کي هٿ جوڙي چيو ته ”سائين مان سوين رپيا پگهار ٿو کڻان پر هن غريب جوڙي جي ڀيٽ ۾ ڪک جيترو به خوش نه آهيان. هوُ ٻئي گڏ سڪول ۾ پڙهائڻ وڃن ٿا. سڪول تان اچي گڏجي گهمڻ ٿا وڃن. سنگ

مٿي آهي. مڙس کان ٻه وڌيڪ پيسو پيارو هئڻ گهرجي. سو هن مڙس کي اهڙو نه ڇنبي ۽ سوگهو ڪيو جو جيڪا ٻه پائي ڪمس ملندي هئي سا هٿڪي آڻي ڏيندو هو. پنهنجي ماءُ جي غلط راهه تي هلي هيءَ به سمورو پيسو زيورن ۾ لڳائيندي رهي. ڇوڻ ته ڪمس اٽڪل ٣٠٠٠٠ هزارن کن جا زيور هئا.

اتفاقن سندس مڙس ڪنهن ڪمس ۾ اٽڪي ويو ۽ سندس آفيسر ڪيس چيو ته يڪدم ١٠٠٠٠ رپيا حوالي ۾ جمع ڪري ڇڏي ته هو ڳالهه کي لڪ مٿي ڪري ڇڏيندو. هن پنهنجي آفيسر جي مهرباني هڪ قدرتي مهرباني سمجهي. سو هو گهر ويو ۽ سمورو قصو زال کي ڪري ٻڌايائين ۽ چيائينس "رپيا ١٠٠٠٠ ڏي ته سزا کان بچي پوندس ۽ نوڪري به قائم رهندي." پر زال تي ڪوبه اثر ڪين ٿيو. هن چيو "ڀلي تو جيل آيو ته ڇا ٿيو. ١٠ هزار رپيه روز روز ته ڪونه ملندا."
هن ٻڌيءَ سمجهيو ته هاڻي بچڻ جي ڪا راهه ڪانهي ۽ اڪري هن پاڻ ڪورٽ جي حوالي ڪيو. ڪمس ٻه سال سزا آئي.

سندس بيوقوف زال ۽ سس جيئن ٻيڙيءَ ۾ شهر ڇڏي وڃي رهيون هيون ته ٻيڙي درياهه ۾ اونڌي ٿي پيئي ۽ سندس سموري ملڪيت واري پيٽي سڀ درياهه تي وئي. اهڙي طرح هن زال پتي به وڃايو ته دولت به گنوائي.

اهڙا هزارين مثال ملندا جيڪي هن سچائيءَ جي تصديق ڪندا ته ڪئين واهت جيون ۾ پنهنجي سائيءَ کي دل ۾ پورن جڳهه نه ڏيڻ سان برابر لٿست تي پهچيا آهن. منهنجو اهو پختو رايو آهي ته شاديءَ ڪاميءَ پتي پتنيءَ کي هڪ ٻئي ۾ پيار وشواس، وفاداري، شرڌا ۽ نياڳ کي پورن جڳهه ڏيڻ گهرجي، جيڪڏهن هنن کي پنهنجو برابر ۽ جيون سرڳ سمان ڪرڻو آهي!

هئي. مرد لاچار ڏکي دل سان واپس آيو. ٥ ڏينهن بعد وري ڪيس وٺڻ ويو تڏهن به هوءَ ساڻس گڏ نه آئي. اهو سڀ فقط ماءُ جي ڪري ٿيو. مرد آخر خفي ٿي پيو ۽ هيٺين گفتگو انهنجي وچ ۾ هلي.

”هيئر تون واپس نه هلندينءَ ته مان وري ڪڏهن به توکي وٺڻ نه ايندس.“

”توهان کي اهڙي ئي مرضي آهي ته ڪرڻ گهرجي. منهنجي ماءُ جو مونتي ڇا ڪو به حق نه آهي؟“

”انجو توکي حق آهي ۽ مان چوان ٿو ته هوءَ هميشه لاءِ توکي پاڻ وٽ رکي.“

ان وقت سڀني جڏهن مهمان اکر ٻڌي ورتا ٻاهر نڪري آئي ۽ چيو ”پٽ اهڙو ننڍ نه ٿيءُ جيڪڏهن تون هڪڙي سڄي عمر مون وٽ ڇڏڻ لاءِ تيار آهين ته مان توکي مدت ڪمن ...پس ته هن کي وٺي وڃ. تون بيشڪ هن کي مون وٽ ڇڏي وڃ ۽ تون وڃي ٻي شادي ڪر.“

مرد ٻارن کي وٺي گهر آيو ۽ زال کي سس وٽ ڇڏي ويو. مونکي ڪنهن ٻڌايو ته زال ويهن سالن تائين مڙس وٽ نه ويئي. هن بيوقوف زال غلط قدم کنيو. آخر جڏهن ٻار وڏا ٿيا تڏهن وڃي انهن ٻارن هنجو سمجهوتو ڪرايو.

هن جوڙي جي مثال مان، مان ان راءِ جو آهيان ته وواهت جيون ۾ زال کي پنهنجي مڙس کي سڀني رشتيدارن ۽ دنيا جي شين کان مٿي دل ۾ جاءِ ڏيڻ گهرجي ۽ انجو پورن خيال ڪرڻ کپي.

هڪ استريءَ جي ڳالهه ڪندا آهن ته هن هڪ سرڪاري ملازم سان، جنهنجي چڱي پگهار هئي، شادي ڪئي. هو رشوتخور هو، اڪري سندس آمدني گهڻي هئي.

هن زال کي ماءُ اهو سبق سيکاريو هو ته پنهنجو سڀ کان

هن وڏوا جواب ڏنو ”راجا صاحب، اوهان جيڪا آڇ ڪئي آهي اُن لاءِ تمام ٿورائتي آهيان پر مُون کي هي هڪ ٿي بار آهي جو منهنجي جيوَن جو سهارو آهي. مان هن کان اَلڳ رهي نه سگهندس. اُن هوندي توهان جي آڇ کيس ٻڌائيندس ۽ جيڪو جواب ڏيندي تنهن کان اوهان کي ٿورن ڏينهن ۾ واقف ڪندس.“

راجا ماڻ ڪري ڪمن ويٺو. ڪيئي ڀيرا چوڪر کي ڏٺائين. چوڪر آلميده جي سبز باغ جي لالچ ۾ اچي ويو. آخر هيءَ شادي ٿي ۽ ڏاڍي عزت سان چوڪر کي ڪنوار ٿي گهر وٺي ويا.

چوڪر به چڱيءَ طرح محنت ڪندو رهيو مئٽرڪ ۾ به پهريون نمبر آيو ۽ انٽر به چڱي درجي سان پاس ڪيائين. سندن جيوَن خوشيءَ سان گذري رهيو هئو. آخر آڪاش ۾ ڪجهه ڪارا بادل آيا جنهن چوڪر جي آلميده کي خطري ۾ وجهي ڇڏيو. آهستي آهستي سندس زال کي هيءَ خبر پيئي ته سندس مڙس جو دارو مدار اُنس آهي. اهو سمجهڻ جي بدران ته اها مدد سندن لاءِ سوڀاڳي آهي جو هوءَ پنهنجي ساليءَ جي ڪم اچي سگهي ٿي، هوءَ اُلٽو پاڻ کي سرس سمجهڻ لڳي. چوندا آهن ته اهڙي حالت ۾ رهڻ ڏکيو ٿي پوندو آهي. هن جي پتيءَ ڪوشش ڪئي ته اها زال جي طرفان بي عزتي برداشت ڪري جو کيس سهوليتون ڪافي مليون ٿي. آخر هڪ اهڙو ڏينهن آيو جو هُو وڌيڪ بي عزتي برداشت ڪري نه سگهيو ۽ هن زال کي چيو ”پياري، مونکي اهو محسوس نه ڪراءِ ته مان هڪ ڀڪاري ۽ گهٽ درجي جو ماڻهو آهيان. آخر مان تنهنجو پتي آهيان. گهٽ ۾ گهٽ جيتري زال کي پنهنجي پتيءَ کي عزت ڏيڻ گهرجي اوتري جو حقدار آهيان. جيڪي سهوليتون تنهنجي پيءُ ڏنيون آهن تن

هڪ پٽي جي شموا هڪ سوڀاڳ آهي

هن صديءَ جي شروع ۾ هڪ ڪتاب هت لکيو جنهن ۾ هڪ وچتر ڪهاڻي پڙهڻ جا ۽ فقط روچڪ هئي پر نصيحت واري پڻ.

هڪ تمام امير زميندار کي، جنهن کي ماڻهو 'راجا' ڪري سڏيندا هئا، هڪ اڪيلي ڌيءَ هئي. جڏهن هوءَ وڏي ٿي ته ڪمس اُن لاءِ هڪ ٻوڪه ور جي ڳولا ڪرڻي پيئي. جنهن ته کين ٻيو ڪو به اولاد ڪونه هو اِن ڪري سندن مرضي هئي ته نياڻيءَ لاءِ پنهنجي ذات مان ڪو اهڙو ور ڳولهي جو هميشه لاءِ ساڻن گڏ رهي.

زميندار اهڙي ور جي ڳولا ۾ لڳو جو غريب پر ذهين هجي ۽ جنهنجا مائٽ هن کي اجازت ڏين ته هو ساهري گهر ۾ ئي رهي. هن ڪن چڱن سڪولن ۾ اهڙي ڇوڪر جي ڳولها ڪئي. خوش نصيبيءَ سان هن کي هڪ غريب ڇوڪر مليو وٺو جو سڪول ۾ پهريون نمبر ايندو هو. هيڊ ماستر کي به ڇوڪرو پسند هو. زميندار هن کان گهر جي پالڻ بابت پڇيو ۽ گهر جو پتو ورتائين. اهو ڇوڪر هڪ ودوا جو پٽ هو. زميندار هڪ ڏينهن اُن ودوا وٽ ويو ۽ سڄي ڳالهه ٻڌايائينس ۽ چيائينس "شريمتي جي، مون نهنجو پٽ ڏٺو آهي ۽ پسند ڪيو آهي. تمام لائق ڇوڪر آهي. مون کي چڱو پيسو آهي. مان کيس هندستان جي اعليٰ تعليم ڏيندس. جيڪڏهن ولايت پڙهڻ جو شوق هوندس ته مان کيس پاڻ سان وٺي ويندس ۽ عزت سان رهڻ وغيره جو پربنڌ ڪندس. جيڪڏهن توهان پٽ کان الڳ ٿيڻ قبولين ته اسين سندس زندگي بڻائي سگهنداسين."

چوڪيدار کي چيائين ته راڄڪماريءَ کي ڇوري ته سندس
پتي ڪيس ڏسڻ آيو آهي. ڇوڪريءَ جا همٿ بلڪل نٽائي
ٿي ويئي هئي ۽ ڊوڙندي آئي ۽ اچي سندس پيرن تي ڪري
۽ چيائين ته هن هڪ ٻئي جي جيوَن لاءِ جا مصيبت آندي
هئي اُن لاءِ ڪيس معاف ڪري. سندس مڙس چيو، "مان
پنهنجو غريب گهر ڏيکارڻ آيو آهيان. توکي ماءُ پيءُ جو
گهر ۽ سڀ سامان ڇڏي هلڻو پوندو. جيڪي مان ڪمايان ٿو
اُن مان جيڪي ڪپڙا ميسر ٿيندا سي پائڻا پوندءِ، جيڪا
روٽي ملندي، کائڻي پوندءِ ۽ جيڪا جهوپڙي ٿاهي اُتر اُن
۾ رهڻو پوندءِ. اهو سڀ توکي منظور هجي ته مون سان هل.
مان تنهنجي لاءِ جان ڏيڻ لاءِ تيار آهيان."

هي اچا ڳالهائي رهيا هئا ته ڇوڪريءَ جا ماءُ پيءُ به
اچي پهتا ۽ هنن اهي ڳالهيون اکر ٻڌا. ڇوڪريءَ ماءُ پيءُ کي
صاف صاف چيو "منهنجو پتي آيو آهي. مان هاڻي هن سان
جيڏانهن به ويندي هلي وينديس. جيڪڏهن هي راجا آهي ته
مان راڻي، جي هي فقير ته مان فقرياڻي آهيان." ٻئي يڪدم
محل ڇڏي روانا ٿيا.

جڏهن هي جوان زال کي وٺي گهر آيو تڏهن سندس زال
کي پتو پيو ته هن اڳيون وقت ته وڃايو هو. هن پنهنجي جيوَن
بنائي هئي. هو هڪ مشهور وڪيل هو. ان بعد اها مصيبت
جا ڇوڪريءَ جي هٿ ڪارڻ پيدا ٿي هئي پوري ٿي ۽
همٿ ڇوڪريءَ کي سمجهه ۾ آيو ته هڪ ٻئي جي شيوا ۽
مدد ڪرڻ ته سڀاڳي جي ڳالهه آهي ۽ نه گهمنڊ ڪرڻ جي.

هن ڪهاڻيءَ ڪالسواءِ هڪ ٻي به عجب ڪهاڻي جنهن
مون کي ڏاڍو متاثر ڪيو سا ٻڌو-

هڪ شادي ڪمل نوجوان هو جنهن اچي منهنجي ڪاليج
۾ داخلا ورتي. مون کي خبر هئي ته هن ڇوڪر جا ماءُ پيءُ

لاءِ مان سندس شڪر گذار آهيان پر توکي خبر هجي ته تنهنجي پيءُ ٻاڻ منهنجي ماءُ سان اهڙا ٻول ڪيا هئا. مان هميشه انهيءَ لاءِ شڪر گذار رهيو آهيان ۽ تنهنجي عزت ڪندو آيو آهيان. پر جيڪڏهن تون منهنجي عزت نه ڪندينءَ ته مان آخرين قدم اهو کڻندس جو اوهان سان بلڪل واسطو ٽوڙي ڇڏيندس." سندس پتنيءَ جواب ڏنو "جيڪڏهن اسان سان ناتو ٽوڙي ويندين ته ڇا ڪندين؟ هيڪاري بک مرندين." هن چيو "هميشه جي ڪلڪل کان هڪ مرڻ بهتر آهي." هن بيوقوف ڇوڪريءَ جواب ڏنس "جيڪي وڻئي سو ڪر مون تي ڪو به اثر نه ٿيندو. مان سمجهان ٿي ته اسان سان گڏ رهڻ ڪري ته راجائن وانگر ٿو رهين، سو اها امري زندگي نه وسارج." "نه مان هرگز نه وساريندس ۽ تون به اڄ جو ڏينهن ۽ اڄ جي هيءَ ڳالهه هرگز نه وسارج." ائين چئي جوان گهر ڇڏي هليو ويو.

انهيءَ رات جو ۴ بجي جڏهن ڇوڪري جاڳي ته ڏٺي ته سندس پتنيءَ جو بسترو خالي پيو هو. هوءَ ماءُ وٽ وئي ۽ روئي رڙي چيائين ته "سندس مڙس کيس ڇڏي ويو آهي." جڏهن ماڻس چوڪيدار کان پڇيو ته هن کيس گهر ڇڏيندي ڏٺو هو ته چوڪيدار سموري ڪهاڻي ڪري ٻڌائين ۽ ڇوڪر جو اکيل خط سندس زال کي ڏنائين. اُن خط ۾ هن کيس يقين ڏياريو هو ته جي ڪڏهن به هو واپس آيو ته هر حالت ۾ ٻنهي جي لحاظ کان به اُنجي لائق هوندو.

وقت گذرندو ويو. ڇوڪريءَ جو هوش ٺڪاڻي آيو. هوءَ هاڻي زمين تي سمهڻ لڳي. سادي روٽي کائي گذر ڪرڻ لڳي ۽ سڀ وڳا ڇڏي ڏنائين ۽ جوڳڻ جهڙا ڪپڙا پائڻ لڳي.

هڪ ڏينهن هڪ ماڻهو ڦاٽل ڪپڙن ۾ محل ۾ آيو ۽

جيوَن جا اوچ آدرش

وواهت جيوَن جو آخر آدرش ڇا آهي؟ منهنجي گروديو ان سوال جي اُتر ۾ نهايت سهڻو جواب ڏنو آهي. "ساڌارڻ وواهت جيوَن جو آڌار ڪام واسنا جي ترپتي آهي. گهڻو ڪري گهوٽ ۽ ڪنوار جا خيال ۽ ڪرم اُن واسنا ۾ اليجهت لڳا ٿين. هنن جي سامهون وواهت جيون جو ڪوئي اوچ آدرش ڪونهي. آهي پنهنجي آتمڪ جيون جي وڪاس جي وشيه لئي ڪو وچار اُي ڪونه ڪندا آهن. هو ٻاڻ ۾ ملي اهو ڪڏهن نه سوچيندا آهن ته پنهنجي جيون جي اوگڻن کان ڪيئن موڪش پائين. آهي ٻاڻ ۾ ملي وچار ئي ڪندا آهن ته هو پنهنجو سنبنڌ ڪيئن ڌارمڪ ڪن ۽ پنهنجي پريوار ۽ جيوَن کي ڪيئن اوچ ۽ سريشٽ ڪن. گهوٽ ڪنوار جا لالا پولر ڪيئن ٿيندا ۽ اوچ جيون جي خيال ۽ آدرش کي جيون ۾ ڪيئن جاءِ ڏيندا، جڏهن هو فقط هڪ ٻئي ڏانهن سارو وقت ڪامي نگاهن سان نهاريندا! هنن جو سنبنڌ سريشٽ ڪيئن ٿي سگهي. جڏهن هنن جي ڳالهه ٻولهه، کل مسخري، ڪام موالڪ آهي."

هڪ ٻئي هنڌ گروديو چيو آهي "ڪام واسنا ۽ اُن جي ترپتيءَ جو وچار ازخود برو نه آهي. ڇاڪاڻ جو اُن بنا نه منش سماج جي اُتپتي، واڌارو ۽ قائم رهڻ ئي مشڪل ٿي پوندو. پر ڪام جي وس ٿي اُن جو غلام ٿي رهڻ سان ماڻهو پنهنجو عقل ۽ اخلاق ڪري ٿو وهي. ان ڪارڻ ئي ڪي ٿورا ماڻهو آهن جي جوانيءَ جو آنند ٿورو وقت ٿي مس لڳا ماڻي سگهن. اسانجي ڇوڪرن ۽ ڇوڪرين جو ڇا، زالن ۽ مردن جو ڪهڙو نه برو حال آهي. اهڙن ڪمزور ۽ دربل

هنجي پڙهائيءَ جو خرچ نہ ڏيئي سگهندا. مون کنس پڇيو تہ ”پٽ تون ٻن سالن تائين ڪاليج ۾ ڪيئن گذر ڪندين؟“ هن جواب ڏنو ”منهنجي زال ٽرينڊ ٽيچر آهي. کنس نوڪري آهي هن ئي مون کي چيو تہ مان پڙهان. پاڻ منهنجي مدد ڪري رهي آهي.“ پڇومانس تہ جڏهن هوءَ نوڪري مدد ڪري ٿي ۽ هنکي خبر آهي تہ تون هن لئي تيار آهين تڏهن توسان سندس ڪهڙو رستو آهي. ڇا هوءَ اِئين ڪين سمجهي تہ تون اُنس بوجھ آهين ۽ هوءَ نوڪري مدد ٿي ڪري؟ هن جواب ڏنو ”نہ، هوءَ اهو خيال من ۾ بہ ڪين آڻي. جڏهن کنس هر مهيني پگهار ملي تہ اچي منهنجي قدمن ۾ رکي ۽ چوي تہ هي مهرباني ڪري سوڪار ڪريو؛ سوڪار ڪري مون کي خوشي پردان ڪريو.“

مون هن ديويءَ جو درشن ڪيو. ڏن هئي. هيئنر سرڳواس ٿي وئي آهي پر سندس مثال هميشه اکيان اٿم ۽ جڏهن ياد ايندو اٿم تہ کنس شرڌانجلي ڏيندو آهيان.

وواهت سنسار ۾ ڪيترا مثال ڏنا اٿم. جيڪي پتي پتني هڪ ٻئي جي خدمت ڪرڻ ۾ پنهنجو سؤڀاڳ سمجهن ٿا اهي پنهنجي گهرو جيون کي سرڳ بنائين ٿا. پر جيڪي هڪ ٻئي کي مدد ڪرڻ ڪري گهٽ ٿا ڏيکارين ۽ اڳلي کي گهٽ ٿا سمجهن سي وواهت جيون کي نرڪ ڪري ٿا ڇڏين.

ڏرمنديءَ جي اُچانڪ موت جي ڪارڻ ٿيو آهي. اُهڙيءَ طرح ۽ ٻول استريءَ جو اُچانڪ موت، جنهن استريءَ جاتيءَ لاءِ ڪافي ڪجهه ڪيو هو، نه فقط توهان لاءِ يا مون لاءِ بلڪ ساري پنجاب جي استري جاتيءَ لاءِ به وڏو گهاٽو ۽ ڏک جو ڪارڻ آهي."

ڪيئن هڪ اَڻ پڙهيل ڇوڪري جنهن جو جنم ۽ پالڻ پوشڻ هڪ ڪٽر سناتن پرهمڻ جي گهر ۾ ٿيو، جنا سخت پردي ۾ رهندي هئي، ۽ جنهنڪي زالن جي وديا پرائڻ خواهه اُنهنجو سماج ۾ ڪليو هلڻ سخت ناپسند هو، قوم جي اُنهن روشن ستارن مان هڪ ٿي سگهي هوندي، اها ڳالهه سکيا کان خالي نه آهي. منهنجو گرو ديو سائنس ڪهڙو رستو وٺندو هو ۽ ڪهڙو آلمڪ رشتو اُنهن جو پاڻ ۾ هو، اُن مان ٿي ڏسڻ ۾ ايندو ته هنجو پاڻ ۾ اوچ آلمڪ سنبنڌ هو.

گرو ديو سچ چيو هو ته "هر هڪ ودوان مان اهائي آشا رکجي ته هو پنهنجي گيان جو دائرو ٻين کي ڏيئي وديا ڦهلائي. پر عام طور ڏسبو ته اُهي ڪٽر ماڻهو جي پاڻ پڙهيل آهن سي پنهنجي ننڍڪ خياليءَ جي اثر هيٺ پنهنجي استريءَ کي نٿا پڙهائين. ننڍڪ دل هندو عورتون نڪي پاڻ ٿي پڙهڻ پسند ڪنديون آهن نڪي ٻين جو ٿي پڙهڻ پسند ڪنديون آهن."

اُهڙي ڪٽر زماني ۾ گرو ديو پنهنجي استريءَ شرمتي ليلاوتيءَ کي پاڻ هندي ۽ بنگالي پڙهڻ سيکاري ۽ انگريزي لاءِ به اَلڳ ماسٽر رکي ڏنو.

جيڪي به گرو ديو کي گيان هو، سو سڀ هن پنهنجي پتنيءَ سان ونڊيو. اُن ڪارڻ سندس استري نه صرف ڌرمي، راڄنيتي ۽ سماجڪ ڳالهين ۾ ڪافي لڳڻ ٿي وٺندي هئي بلڪ ڪيترن هزارن ماڻهن کان هنجي گيان جو دائرو وڌيڪ هو. هن پنهنجي وديا کي پاڻ تائين محدود نه رکيو پر استريءَ

ماڻهن جي سنتان دنيا ۾ اچڻ بعد ڇا ڪري سگهندي؟ ان ڪري برهمچريه پالڻ ڪنواري هوندي بلڪل ضروري آهي ۽ وواهت جيون ۾ به انهيءَ پالڻ ڪرڻ نهايت لاڀدائڪ آهي. هر هڪ کي واسنا جي غلاميءَ کان ڇٽڻ جو يتن اوس ڪرڻ گهرجي. ڪام واسنا کان آزاديءَ بنا ماڻهو وواهت سمبنڌ ڪڏهن به ايڪ ۽ پورو نه ڪري سگهندو. نڪو ئي ماڻهو استري جاتيءَ کي سچو سنمان ڏيکاري سگهندو ۽ نه ئي پنهنجي سمبنڌ ۾ اوچ ۽ سرشٽ وولي آڻن ڪري سگهندو.

هڪ ليکڪ لکيو آهي ته ڪنهن به جاتيءَ جي سڀيتا جو اندازو ان مان لڳائي سگهبو ته مردن جي دلين ۾ زالن جي لاءِ ڪيتري عزت آهي ۽ هنن سان سمبنڌ جو آڌار ڪهڙو آهي. ودوان اندازو ان مان به لڳائي سگهبو ته هو ڪيتري قدر هڪ ٻئي جي جيون کي اوچ بڻائڻ ۾ سهيوگ ڏين ٿا.

منهنجي گرو نه فقط ايترا سکيا ڏني بلڪ ان موجب هلندو به هئو. سندن شادي الوقت جي رواج موجب ننڍي عمر ۾ ٿي هئي. هي ١٢ سالن جو ۽ سندن استري ١١ سالن جي هئي. هوءَ بلڪل اڻ پڙهيل هئي. ان جو جڏهن ١٨٨٠ ۾ ديهانت ٿيو تڏهن ملتان مان هڪ سکر ماڻهوءَ لکيو ”هوءَ انهن اوچ آتمائن مان هئي جيڪي استري جاتيءَ جي اپڪار لاءِ ڪم ڪن ٿيون ۽ جن کي جيڪر استري جاتيءَ جو آڌار ڪنڊ چئجي ته به ان ۾ ڪو وڌاءُ نه ٿيندو.“

هڪ ٻئي لکيو ”هوءَ ساڌارڻ استري نه هئي. سندس اچانڪ ديهانت ڪارڻ ديش جو ڪافي نقصان ٿيو آهي. هن مان اميد هئي ته هوءَ جاتيءَ جي اننتيءَ ۽ ديش جي ڀلي جي ڪم ۾ ڪافي هٿي ڏئي ها.“

هڪ شخص گرودتو کي انبالا مان لکيو ”مونکي پنهنجي استريءَ جي موت جو اترو ڏک نه ٿيو ها جيترو اوهانجي

٩

پتيءَ جي رشتيدارن سان
نِسوارٿ هلت

شاديءَ بعد ڪيا پنهنجي پتيءَ جي گهر کي ئي پنهنجو ڀانئي آئي اُهيءَ جي مائٽن ۽ سيڱن سان رهي ٿي. انگريزي هن مان اها آشا رکجي ٿي ته هوءَ ان گهر ۾ سک ۽ شانتيءَ جي اسٿاپنا ڪندي.

موهن وقت ڪاليج ۾ پڙهندي هڪ چوڪريءَ کي سنديس ڀاڄائيءَ هڪ خط لکيو جو موهن پڙهيو هو. چوڪريءَ جو ڀاءُ اُهيءَ ڪٽنب جي پالنا ڪندو هو جو هُو ئي سڀني کان وڏو هو. پنهنجي ڀاءُ جي ڪٽنب جي سنڀال ڪرڻ ۽ پنهنجي ڀاءُ ڀيڻ کي پڙهائڻ، جن مان ڪي ڪاليج ۾ پڙهندا هئا، ان سڀني جو بار هن تي هئو. شاديءَ کانپوءِ ان ڳالهه جو دارومدار انهن ڪنوار تي هئو ته هوءَ پتيءَ کي پنهنجن ڀائرن ۽ ڀيڻن جي پالڻ ۽ تعليم ڏيڻ لاءِ همٿائي يا اُنهن کان ڪنارو ڪرڻ لاءِ مجبور ڪري. هن انهن ڪنوار پنهنجي وران کي جيڪا منهنجي ڪاليج ۾ پڙهندي هئي خط ۾ هي لکيو:

”مان توهانجي گهر ۾ خدمت ڪرڻ ۽ ڪٽنب جي بهتري لاءِ آئي آهيان. موهن ڀائٽين کي چيو آهي ته هنجو ڀرڻ پوڻ فرض آهي اوهان سڀني ٻارن جي پڙهائيءَ جو ويچار رکڻ ۽ سار سنڀال لهڻ. پنهنجي ڀاءُ جي پگهار مان ڪري اسان اهڙي طرح وراهي آهي جيئن ڪٽنب جو چڱي طرح عزت آبروءَ سان گذارو ٿئي. اسان پنهنجي لاءِ بلڪل ٿورو رکيو آهي. سو تون پنهنجو خرچ جيترو ضروري هجي ان حساب جي لکي موڪلج. مان ڪوشش ڪري اُن جي پورائي ڪنديس.“

جاليءَ جي سڌاري ۾ لڳايو. شريمتي ليلاوتيءَ آدرش جيون گذاريو. هن جي پتيءَ گرو ديو جي اِها اِڇا هئي تہ هنجي آتما کي اوچ آدرش ڏي پهچائين. اُن ۾ هن پورو ساٿ ڏنو ۽ اوچ جيون کي وڌايو ۽ بلند ڪيو.

گرو ديو سندس لاءِ نهايت وفادار ۽ پيار ڪندڙ پتي هو ۽ هوءَ بہ پنهنجي پورن ٻڌيءَ، وفاداريءَ ۽ شردا سان پنهن جي پتي گرو ديو جي تمام ڪٺن مارگ ۾ سهائڪ بڻجي هڪ آدرش پتني ثابت ٿي.

گرو ديو کي بہ اُن جي مرڻ جو ڪافي ڏک پهتو. هن لکيو "۱۸۸۰ جي آخر ۾ مون تي هڪ وڏي مصيبت آئي. مان پنهنجي هڪ اَهڙي ساٿيءَ کي وڃائي ويٺس جو منهنجو اَڪيل دوست، ساٿي ۽ ڏک سک ۾ گڏ هلندڙ هئو. اِها هئي منهنجي ڌرمپتني. ڪهڙو نہ ڀاري نقصان آهي منهنجي لاءِ، جو اوچ جيون جو لالائي ۽ اَڪيلو مسافر آهي اُن لاءِ اَهڙيءَ پتنيءَ جو مرڻو ڪيڏو نہ دل ٽوڙيندڙ ڏک آهي. جيڪا منهنجي لاءِ هڪڙي ئي جيون سفر جي ساٿي هئي ۽ قدم قدم تي مون کي سچو دلاسو ۽ سرپرست اُتساهہ ڏيندي هئي ۽ جا منهنجي سچي وفادار متر هئي. هن نہ پوري ٿيڻ واري نقصان منهنجي دل کي وڏي ڏک سان ڀري ڇڏيو آهي."

ڪهڙي نہ شردانجلي گرو ديو پنهنجي اوچ آتما واري ڌرمپتنيءَ کي ڏني.

منهنجي اِها اِڇا ۽ ڪامنا آهي تہ گهڻي ۾ گهڻا وواهت جوڙا اهو سڀ ڄاڻن ۽ محسوس ڪن ۽ اُپائن تہ وواهت جيون آتما جي اوچ آدرشن تي ٻڌل هئڻ کپي.

شادي ٿيڻ سان ئي هن ڇوڪريءَ پتيءَ کي چيو ته هڪ رسولو رکي. ڪجهه ڏينهن بعد پتيءَ پنهنجي پتنيءَ کي اداس ويٺل ڏٺو ۽ پڇيائينس ته سندس اداسيءَ جو ڪهڙو ڪارڻ آهي. ڇوڪريءَ جواب ڏنو ته گهر ۾ فقط رسولو آهي جو فقط ڪالهه جو ڪم ئي مشڪل ڪري ٿو سگهي. ٻيو ته ڪيترو ئي گهر ۾ ڪم ڪار رهي ٿو، جنهن ڪارڻ هوءَ ٿڪجي ٿي پوي. جيئن ته هي جوان ڪمس ڏاڍو پيار ڪندو هو ۽ سندس خوشيءَ لاءِ سڀڪجهه ڪرڻ لاءِ تيار هو. هن يڪدم سندس ڳالهه مڃي ۽ هڪ ٻيو نوڪر رکي ڏنائينس.

سال کن کان پوءِ ڇوڪريءَ جو هڪ ننڍو ڀاءُ واپار ۾ ناڪامياب ٿيو هو ونس آيو ۽ چيائين ته مڙس کي زور آڻي ته هزار پائونڊ وٺي ڏي. هن خود غرض پتنيءَ اهو ويچار ڪيو ڪيو ته سندس پتي اهڙو ڀلو ڪٿان ڏيئي سگهندو پر هن عورت کي ته پنهنجي ڀاءُ جي مرضيءَ رکڻ سان مطلب هو. پتيءَ جي لاچاري ۽ انڪار ڪرڻ جي باوجود به هن پتيءَ کي مجبور ڪري ٢٠٠٠ پائونڊ ڀاءُ کي وٺي ڏنا. ان ڪارڻ پتيءَ جو همت ٽڪرا ٿي پيو.

آخر هڪ ڏينهن هن پنهنجو حال پتنيءَ سان اوريو ۽ چيائين ته هو ڏاڍيءَ مشڪلات ۾ آهي. جي گهر جو خرچ گهٽائي آمدنيءَ اندر رکبو ته گاڏو هلي سگهندو. پر هن پتنيءَ سندس ڪا به ڳالهه نه مڃي ۽ ڪمائيءَ کان به وڌيڪ خرچ ڪندي رهي.

ڪجهه وقت بعد هن پتنيءَ جي پيءُ جو مڙس گذاري ويو. هن اُن کي پاڻ وٽ ڪجهه ڏينهن لاءِ گهرايو. هوءَ پيءُ سميت آئي ۽ رهڻ لڳي پر وڃڻ جو نالو ئي نه وٺي. اها ڳالهه اُلي رهي ته وري سندس ڀاءُ آيو جنهن ڪمس چيو ته پتيءَ تي وري به زور آڻي ١٠٠٠ پائونڊ ٻيا وٺي ڏي. هن پتنيءَ پنهنجي پتيءَ جو ڪوبه ويچار نه ڪري پنهنجي ۽ پنهنجي

هن خط ساري ڪٽنب ۾ خوشيءَ ۽ شڪرگذاريءَ جي لهر آڻي ڇڏي. هن ڇوڪريءَ جي اکين ۾، جنهن ڏانهن هي خط لکيل هو، ڳوڙها ڀرجي آيا ۽ چيائين ته اها ڪهڙي نه خوش قسمتي آهي ته گهر ۾ اهڙي ديوي روپ وڏي ڀاڄائي هجي. نئين زال لاءِ اهو نمونو آدرشي آهي.

هڪ نئين شادي ڪيل ڪنوار جي اجوڳي وهنوار جو پتو هن آکاڻيءَ مان پوندو جا هڪ پتيءَ "ٽرو سٽوري" (سچي ڪهاڻي) اخبار ۾ شايع ڪئي هئي.

هن لکيو ته هو البت شرميلو جوان هو. اڪثري عورت ذات کان پري ڀڄندو هو. هو ڪڏهن به ڪنهن سماجڪ اُلس، جتي زالون مرد گڏ هجن نه ويندو هو. مردن جي سنگ ۾ هو بلڪل چڱيءَ طرح هلي سگهندو هو پر زالن جي سامهون پاڻ کي نهايت منجهيل ۽ ملول پائيندو هو.

هڪ دفعي هنجو ڪنهن اهڙي سماجڪ اُلس ۾ وڃڻ ٿيو جتي زالون ۽ مرد ڪٺا هئا. اتي هڪ ڇوڪريءَ هنجي ملول هئڻ جو ڪارڻ پاڻهي ورتو ۽ ساڻس همدردي ڏيکارڻ جو ويچار ڪيو. هوءَ وٽس ويٺي ۽ ڪيس ڳالهائڻ ۾ مشغول رکيائين. آهستي آهستي هوَ گهِرا ٿيندا ويا ۽ هن ڇوڪريءَ هنکي ناچ جو سندن ديش ۾ عام رواجي هئو، سيکاريو ۽ ڪيس اهڙن موقعن تي ڪيئن ملول محسوس نه ڪجي سو به سيکاريو.

هي جوان اُن ڇوڪريءَ جو نهايت شڪرگذار ٿيو. ڪيس پنهنجي نموني ٻڌايائين ته هو ساڻس شادي ڪرڻ ٿو چاهي. ڇوڪريءَ اها ڳالهه مڃي ۽ ٻنهي جي شادي ٿي گذري. هو هر ممڪن ڪوشش ڪري، اُن ڇوڪريءَ کي خوش رکڻ لڳو.

پر ڏک جي ڳالهه آهي ته هيءَ ڇوڪري خودغرض هئي. سندس هلت پنهنجي نئين گهر ۾ سڀني سان بلڪل اجوڳي هئي. هن خودغرضيءَ کان ئي ڪم وٺڻ شروع ڪيو.

اهڙن ڏکدائڪ واقعن لاءِ اهڙيون ٺهرايون ذميوار آهن جيڪي ڄاڻي واڻي پتيءَ کي باقي پريوار کان جدا ڪري پاڻ سان جوڙينديون آهن ۽ هن جو نتيجو به پنهنجي ۽ پنهنجي پيڪي گهر جي سوارٿ ۾ لڳائينديون آهن.

مان هڪ وواهت جوڙي کي سڃاڻان. جتي پتيءَ پنهن جي پتنيءَ کي صرف ان ڪري ڇڏي ڏنو هو جو هن اهو چاهيو ٿي ته هنجو پتي ماءُ پيءُ ۽ ڀاءُ ڀينڻ کان الڳ ٿي ساڻس جدا رهي ۽ هو ماءُ پيءُ ۽ ڪٽنب جي ڪا پرواهه نه ڪري. هن پتنيءَ جي هميشه اها شڪايت هئي ته هو سندس چوڻ نٿو مڃي. هنجو جواب ۾ چوڻ هو ته ”مان ڪيئن پنهنجي ماءُ پيءُ جو ساٿ ڇڏيان جن مون کي پاليو، نپايو، پڙهايو ۽ وڏو ڪري هن درجي تي پهچايو. انهن جي مدد بنا نه مان هرگز هن درجي تي پهچي ڪين سگهان ها، هنن کان سواءِ مان سک ۽ شانتيءَ سان نٿو رهي سگهان.“

اها خبر نه آهي ته ان ۾ ڏوهه ڪنهنجو آهي، پر جيڪڏهن پتي پنهنجي پتنيءَ کي مجبور ڪري ته هو پنهنجو گهر ۽ مائٽ ڇڏي الڳ رهي ته اهو غلط آهي. جيڪڏهن پتي ۽ پتنيءَ کي پنهنجو گهريلو سک نه آهي ته ان ۾ زال جو قصور آهي جو هوءَ خود غرضيءَ وس ٿي پتيءَ کي مجبور ٿي ڪري ته هو مائٽن سان فقط کيس خوش ڪرڻ لاءِ ڦٽائي ڌار ٿئي.

هڪ نام ڪٿي ليکڪ سماج جي هيءَ مشڪلات مٽائڻ ٿي چاهي. هن پنهنجي هڪ مشهور ناٽڪ ۾ مائٽي ماءُ ناٽڪا بنائي. ناٽڪا غريب ماڻهوءَ جي ڌيءَ هئي ۽ هڪ امير سان، جنهن کي پهرين زال مان هڪ ڌيءَ ۽ هڪ پٽ هو ۽ پاڻ به ڪافي عمر جو هو، ان سان شادي ڪئي. هن ٻارن پنهنجي مائٽي ماءُ جي ڪا پرواهه نه ڪئي ۽ ان کي نه چاهيندا هئا.

ٻنهي ڪٽنب وارن جو سوچي اهڙو نه ڪليو ٻگهڙو ميهاڻو جو مڙس کي لاچار ١٠٠٠ پائونڊ ڪڍي ڏيڻا پيا.

آخر مرد تنگ ٿي کيس ڇنڊيو ۽ هڪ ڏينهن هيڪڙي اڪيلو ڇڏي هليو ويو

اهو هڪ پتنيءَ جو پنهنجي پتيءَ ڏانهن خواه اُن جي ڪٽنب ڏانهن غلط رخ آهي. اهڙي غلط رخ ڪارڻ گهر جي سک شانتي سڀ موڪلائي ويندي آهي.

ٻيا ڪيترا اهڙا مثال ملندا جتي ڪنوار فقط پنهنجي گهوٽ جو نه. ويچار ڪندي آهي پر پنهنجي ساهري ڪٽنب جي ڀين ڀائرن ڏانهن لاپرواهه رهندي آهي.

هڪ مثال ياد ٿو اچي جنهن مون کي ڪافي ڏکي ڪيو.

هڪ نوجوان، جو چڱيءَ آمدنيءَ وارو هو، شادي ڪئي. سندس پتني کيس پيار ته ڪندي هئي پر اهو نه چاهيندي هئي ته سندس پتيءَ تي ٻيو ڪوئي حق جمائي. سو آهستي آهستي هن پتيءَ تي اثر هلايو ته هو ماءُ جو ڳالهه تي حڪم هلڻ نه ڏئي. ماءُ لاءِ ڏکيا ڏينهن اچي ويا. هوءَ اهو سهاري نه سگهي ته هميشه نُنهن ۽ پٽ کيس ٽوڪيندا رهن. آخر اُن جي جهڙن برداشت ڪرڻ کان ٻاهر ٿي پئي ۽ پنهنجي پٽ جي اهڙي حالت سبب گهر ڇڏي هلي وئي. هن ڪسي هاڻي پنهنجو گذارو پاڻ ڪرڻو پيو. هوءَ اُمير مائٽن جي گهرن ۾ ٻائي پوري گذران ڪرڻ لڳي. پاڙيوارن کيس ان حال ۾ ڏٺو ۽ سندس نُنهن کي ننديڻ لڳا. پر هن پنهنجي پتنيءَ جي زور تي پاڙي وارن کي وس ڪري ڇڏيو. چون ٿا ته هيءَ غريب ماءُ هڪ سوڙهي ڪمري ۾ اڪيلي مري وئي. ڪو به سندس سنڀال ڪرڻ وارو ڪونه هو، جيتوڻيڪ سندس پٽ ۽ نُنهن به ڪافي ملڪيت وارا هئا. اهڙن ٻين جا مثال به ڪيئي ملندا.

جي ٻچتي کٽي آئي ۽ اُچي سنڌس هٿ ۾ رکيائين. کيس چيائين ته "هيءَ زيورات منهنجي ماءُ جي آهي. ساري زيورات جا مون ٻه حصا ڪيا هئا. هڪ حصو منهنجي ڀاڄائيءَ کي ڏنم ۽ هي هڪ حصو منهنجو آهي جو تون کڻ." ليڪن ٻڍاپو ته نسوارت رهت ٿي گهرڀلو پريشانين ۽ ڦيٿڙي جو علاج آهي.

اِها ته هڪ ڪهاڻي هئي جا مون پڙهي هئي ۽ مونکي هڪ سچي واقع جو تجربو به آهي.

هڪ اُمير کي چار پٽ هئا. سيئي شاديءَ کان پهرين سک شانتيءَ سان ڪٺا رهندا هئا. جڏهن چئني شادي ڪئي ته چئني نهن گهر ۾ اچي ڦيٿڙو وڌو. آخر پيءُ چئني پٽن کي ڌار ڪرڻ جو فيصلو ڪيو. ڌار ٿيڻ جي تاريخ به مقرر ٿي ۽ اُچانڪ سنڌس هڪ نهن گذاري ويئي. ڌار ٿيڻ کي ليسين مهمل ڪيو ويو جيسين اُهو پٽ وري شادي ڪري. آخر هن جي وري شادي ٿي.

شاديءَ کان اٽڪل ٻن سالن بعد اُها نئين نهن بيمار ٿي پيئي. سڄو ڪٽنب هن جي چنتا ۾ چُور ٿي ويو. ٻين سڀني پٽن ۽ نهرن هن ڇوڪريءَ جي سيوا ڪرڻ ۾ ڪائي ڪسر ڪانه ڇڏي.

مون وڏيءَ نهن کان پڇيو "ڇو اوهين سڀئي هن ڇوڪريءَ جي بيمار هئڻ ڪارڻ ايڏا دکي آهيو؟" هن جواب ڏنو "اوهان کي خبر آهي ته هن ڇوڪريءَ جي اچڻ کان اڳ چئني پاڻ ڌار ٿيڻ جو فيصلو ڪيو هو، پر جڏهن کان هن ڇوڪريءَ گهر ۾ قدم رکيو تڏهن کان گهر جي حالت ئي بدلجي ويئي. هن پنهنجو مٺو ماڻي، ڪپڙو لٽو اسان ننهي ڏيراڻين جي حوالي ڪري ڇڏيو. اسين سڀ واري سان گهر جي روٽي ڪنديون هيوسين. پر هن ديوءَ سمورو ڪم

هوءَ مانيلي ماءُ نهايت ڏکي ٿي ته سندس شادي اهڙي ڪٽنب ۾ ٿي هُئي جتي ڪيس اهو سنمان ۽ پيار ڪو نه ٿي مليو. پر هن پنهنجي پيار ۽ سيوا سان پنهنجن مانيلن ٻارن جي دل فتح ڪرڻ چاهي ۽ پنهنجي روز مره جي جيون جو وهنوار ٻارن سان اهڙو ته رکيو جو اُنهن کي اهو محسوس ٿئي ته هوءَ سوارٿڻ نه پر سچي سهڻ ۽ سيوڪ هُئي. هن پٽ کي ته پنهن جي وس ڪري ڇڏيو. جڏهن هن شادي ڪئي ته ڇوڪري جي سڳي ماءُ جي گهٽڻ جو اڌ سندس ڪنوار کي ڏنائين. پر هن لنهن کي سندس مٽن مائٽن مانيليءَ سس خلاف ڀڙڪايو هو جنهن ڪري هوءَ مڙس جا ڪن ڀرڻ لڳي. هڪ رات جڏهن هوءَ مڙس جا ڪن ڀري رهي هُئي ته هن مڙس کي اهڙو ته غصو آيو جو ڪمرو ڇڏي هليو ويو. هيٺ لهندي هن کي پنهنجي مانيليءَ ماءُ جي ڪمري وٽان لنگهڻو پيو. مانيلي ماءُ هن کي هيٺ لهندو ڏسي ورلو ۽ سندس پٺيان [illegible] دوڙ ۾ آئي. پٽ پنهنجي دک جو ڪارڻ ڪيس ٻڌايو. مائٽس پڇيو ته "ڪيس منهنجي خلاف ڪهڙي شڪايت آهي؟" پٽ جواب ڏنو ته "منهنجي زال ٿي چوي ته جيئن ته گهر جي ڪنجين جو ڇڳو هميشه تو وٽ ٿو رهي، تنهن ڪري هنجو آئينده سلامت نه آهي." مانيلي ماءُ هڪدم مٿي ويئي ۽ لنهن کي سڏ ڪري ڪيس ڀاڪر پاتي چيو "هي وٺ ڪنجين جو ڇڳو. سموري گهر جو ڪم ڪار تون سنڀال. مان ڏاڍي خوش ٿيندس." هن [illegible] جي هلت ڇوڪريءَ جي من تي گهرو اثر ڪيو ۽ هوءَ اچي [illegible] ۾ چنبڪي. هن ڪنجين وٺڻ کان انڪار ڪيو ۽ چيو "مان ڪڏهن به پنهنجي ڳالهين ۾ نه ايندس."

آخرين قدم جو هن مانيليءَ ماءُ ورتو هو سو هي هو- جڏهن هنجي مانيليءَ ڌيءَ جي شادي ٿي ته هن هڪ رئو رات

خسيس خسيس ڳالهيون وواهت جيون کي برباديءَ کان بچائي سگهن ٿيون

ڪي اهڙيون به خسيس پر سٺيون ڳالهيون آهن جي جيڪڏهن وواهت استري خيال ۾ آڻي ته، ڪيترا گهر برباديءَ کان بچي پون ۽ سرڳ سمان ٿي پون.

هڪ ڏينهن مون اخبار ۾ هڪ ڪهاڻي پڙهي جنهن جو عنوان هو ”مون ڪيئن پنهنجي گهر کي برباديءَ کان بچايو.“ ليکڪا ان ليک ۾ لکيو هو—

”مان هڪ نوجوان کي ڏاڍو پيار ڪندي هئس ۽ ساڻس شادي ڪيم. اسان جا پهريان ١٢ مهينا ته ڏاڍي آنند سان گذريا پر ان بعد مون ڏٺو ته هن جي ورتاءَ ۾ ڪافي فرق اچي ويو هو. اهو پهريون سڪ پريم نه رهيو. مون سخت ڪوشش ڪئي ته مڙس جي دل نرم ڪريان، پر جيئن جيئن ڪوشش ڪيم تيئن ڪم ويو بگڙندو. آخر مون فيصلو ڪيو ته مان مڙس کي چوان ته مون کان الڳ ٿئي. پر مان پنهنجي مڙس کان الڳ ٿيان ان کان اڳ اهو ضروري سمجهيم ته پاڙي ۾ رهندڙ هڪ پوڙهي عورت جا نهايت سمجهو ۽ همدرد هئي ان سان صلاح ڪريان. مون پنهنجي دل جو حال ساڻس ڪيو ۽ ڪيس ٻڌايم ته مون پنهنجي پتيءَ کي ڪيئن نه خوش ڪرڻ جي ڪوشش ڪئي، پر ڪامياب ڪين ٿي هئس. هن مون کي شانتيءَ سان ٻڌو ۽ مون کان پڇيائين ته جڏهن منهنجو مڙس دفتر مان گهر واپس ايندو هو، تڏهن مان سندس سواگت ڪيئن ڪندي هئس. مون جواب ڏنو ته ”مان، جن شين جي گهرج هوندي هئي ان جي لسٽ سندس اڳيان رکندي هئس ۽ ڪيس اهي خريد ڪرڻ لاءِ هڪدم مارڪيٽ موڪليندي

پنهنجي ڪلهن تي کنيو. جڏهن اسان کي ڪمزوري لڳي، مٽي منڊيءَ جي ضرورت پيئي ته هن هڪدم ڪڍي ڏنو. هينئر ته بلڪل بدلجي ويا آهيون ۽ اسين ڌار ٿيڻ ٿا چاهيون. ڪمس سخت بيمار ڏسي منهنجي سهري جي دل کي وڏو صدمو رسيو آهي ۽ چوي ٿو ته جيڪو هن کي چاڪ ڪندو اُن کي اَڌ ملڪيت ڏيڻ لاءِ تيار آهيان."

دک جي ڳالهه آهي جو هوءَ چاڪ نه ٿي ۽ گذاري ويئي. هيءَ ديوي جا سهڻي کي پنهنجي اسوارت ڀاو ڪري ٻڌيءَ ۾ گڏ رکي ويٺي هئي اُن جي گذاري وڃڻ بعد سڀ هڪدم ڌار ٿي ويا ۽ وري نه گڏيا.

ڪيترا ڪٽنب نه اِن ڪري برباد ٿيو وڃن جو اُنهن گهرن ۾ آهڙيون چوڪريون اچن ٿيون جي صرف خود غرضيءَ جو سڀاءُ ۽ هڏوار رکنديون آهن.

اُنهي جواب ۾ مون چيو ”توکي لسٽ ڏيندس پر جڏهن ٺيڪ وقت هوندو.“

هن ٻار جي لهجي ۾ چيو ”پياري اَڄ توکي خبر نه آهي ته تو مون کي ڪيتري قدر خوش ڪيو آهي. اَڄ تو مونکي منهنجي گهر ۽ گهر جي راڻيءَ کي بچائي ورتو آهي.“

هن ڪتابڙيءَ ڪيترن کي آنند ڏنو. ڪيترا ليکڪ زالن کي صلاح ڏيندا آهن ته هو گهرن کي ڪيئن سندر بنائين. هڪ پادريءَ پرٽيل استرين کي هڪ سندر صلاح ڏني آهي جنهنجو مان هيٺ حوالو ڏيان ٿو.

”پهريان ضروري ڳالهه اها آهي ته هر هڪ پتنيءَ کي پنهنجو گهر صاف سٿرو ۽ ترتيب ۾ رکڻ گهرجي. پرش استريءَ جي بنسبت گهر کي وڌيڪ صاف سٿرو ڏسڻ چاهيندو آهي ڇو ته هو گهر کي پنهنجي لاءِ ٿوري دير جي لاءِ آرام ۽ خوشيءَ جي جڳهه سمجهندو آهي. جيڪڏهن گهر جون شيون سندر ترتيب سان رکيون وڃن ۽ گهر ۾ سورج جي روشنيءَ ۽ تازي هوا جو واس هجي ته گهر جو وايو منڊل راحت بخشيندڙ ۽ دلپسند ٿي پوندو.

مان پنهنجي آزمودي مان اهڙين صلاحن جي فائدن لئي ڪافي مثال ڏئي سگهندس. مان هڪ دفعي پنهنجي ڪنهن مائٽ وٽ ويس ۽ انهنجي گهر ۾ ڪافي گسوڙ گهمسان ڏسي دڪ ۾ پئجي ويس. مرد زال سان واڪا ڪري ڳالهائي رهيو هو ته زال وري مرد کي ڪُنا جواب ڏئي رهي هئي. انهو ڪارڻ هي هو ته گهر جو سامان پکڙيو پيو هو. مرد چيو ”اڄ آرتوار آهي. مان ڪم لئي ڪونه ويندس ۽ سارو وقت گهر ۾ هوندس. مان اها اميد رکان ٿو ته ان ڏينهن ته گهٽ ۾ گهٽ گهر صاف سٿرو رهي جو مان ويهي آرام ته ڪري سگهان، پر تنهن بدران ڏسان ٿو ته ٿانوَ ٽڙيا پکڙيا پيا آهن ۽ گهر گندو

هئس." پڇيائين ته ڪيس روٽي ڪڏهن ڏيندي هئينءَ؟ ته چيم "جڏهن هو مارڪيٽ مان واپس ايندو هو، تڏهن ڪيس روٽي ڏيندي هئس."

اها پوڙهي زال ڏاڍي سياڻي هئي. هن ٻيو ڪجهه ڪين چيو، فقط ايترو چيائين ته سڀاڻي توهانجي گهر ايندس، جنهن وقت توهانجو گهوٽ ڪم تي هليو ويندو آهي. مان توهانجي گهر ور کي بچائي سگهندس. عجب فقط اهو آهي ته اوهان جو گهر ايترا ڏينهن ڪيئن هلي سگهيو آهي.

ٻئي ڏينهن اُها پوڙهي زال منهنجي گهر آئي ۽ منهنجي گهرو نوڪرن جي مدد سان سڄي گهر کي بدلي صاف سٿرو ڪيائين. اُن کان پوءِ هن کاڌي جي ڪمري کي سجايو ۽ کاڌي جي ميز کي سينگاريو. هن سهڻا سهڻا گل ۽ ٻيون شيون نهايت چڱيءَ طرح صفائيءَ ۽ ترتيب سان لڳائي رکيون ۽ مون کي چيائين ته "تمام صاف سهڻا ڪپڙا ڪر ۽ چست ڏيکاري ڏي."
ڪجهه ڪلاڪن جي ڪم بعد هن مون کي چيو "هاڻي جيئن ته آفيس مان واپس اچڻ جو وقت اچي ٿيو آهي ۽ توهانجو گهوٽ به اچڻ تي آهي. تون ٿورو اڳيرو وڃي ڪيس گهر وٺي آءُ. ڪيس پنهنجي ڳالهائڻ سان تنگ نه ڪج، پر ڪيس ڳالهائڻ ڏج. هن کي سڌو ميز تي وٺي وڃج ۽ ماني مٺيءَ پر ڪيس کارائج. ڪڏهن به غلطي ڪري گهر کي صاف رکڻ نه وسارج نڪي ميز کي گندو رکج، نڪي پاڻ گندا ڪپڙا ڪج. ان بعد تون مونکي اچي ٻڌائج ته ان جو نتيجو ڪهڙو نڪتو."
مونکي اهو سڀ ڪجهه سمجهائي اُها پوڙهي عورت موٽي گهر هلي وئي.

جيئن هن مونکي صلاح ڏني هئي، مون ائين ئي ڪيو. جڏهن هن چڱيءَ طرح چانهه پيتي، ته مٺي مسڪراهٽ مان پڇيائين "پياري اڄ توهانجي اسٽ ڪئي آهي؟"

ڪي ۽ چڱي طرح ڪپڙا ڪرڻ سيکاريو ته مان ۽ سڄو آهس مان گهر ونس ني ايندس."

مون هن نوجوان جي شڪايت واجبي سمجهي. ڪيترا نوجوان لاچار ٿي پنهنجي استريءَ هوندي به ٻين استرين وٽ وڃڻ پسند ٿا ڪن جو گهر ۾ هنن جون زالون نڪي گهر کي صاف سٿرو رکڻ نڪي ڄاڻ ڪي، پر چاهي هو پنهنجي مرد سان ٿي اڪيليون ڇوڙ هجن.

هيٺين صلاح جيڪا هن هڪ پادريءَ پنهنجن کي ڏني، سا هيءَ آهي:-

"توهان کي پنهنجي پتيءَ جي سڀني اهڙن خيالن لئي جن کي هو وزن ڏيندڙ آهي، نيڪا نيٺي ۽ ورود نه ڪرڻ کپي. پر سندس هر هڪ خيال کي توهان سوچيو، سمجهو ۽ ممڪن حد تائين پورو ڪيو. زالن کي فقط پنهنجي من ماليءَ ڪرڻ گهرجي."

اها به نهايت عمدي صلاح آهي. هڪ دفعي هڪ عزت واري عورت، جيڪا چڱي گهر جي وڏي هئي، دکي لئي موڪلي چيو:-

منهنجي هڪ پٽ تازو شادي ڪئي آهي. ڪنوار ۾ هڪ وڏو عيب آهي جو هوءَ گهر ۾ سڀني جي مخالفت ٿي ڪري. هوءَ ڌارين سان گڏجي ۽ اسانجي وشواس لئي ٽوڪبازي ٿي ڪري. اهو نٿي سمجهي ته ساهرن جي گلا ڪرڻ سان ۽ انهن جي خلاف ڳالهائڻ سان هوءَ پنهنجي ئي گهٽتائي ٿي ڪري ۽ اُن ۾ پنهنجي مڙس جي ڪا ڀلائي نٿي ڪري. اهو نٿي سمجهي ته هوءَ به گهر جو انگ آهي. گهر جي عزت ۾ سندس عزت آهي. پنهنجي گهر جي گهٽتائيءَ ۾ ڪنهن به نه اُنجو حصو ملي ٿو. هوءَ اهو نٿي سمجهي ته هوءَ پنهنجي پٺي ڌڪ جي گهٽتائي ۽ گلا ڪرڻ سان ڪيتري قدر آهستي ڀٽڪي

لڳو پيو آهي. مان ڪٿي وڃي ٻه گهڙيون آرام ۾ رهان؟"
زال ورائي ڏني "توهان الاءِ هميشه نوڪريءَ جو ٿي پيا آهيو! منهنجي گهر کي ڇا ٿيو آهي. جنهن گهر ۾ ٻار هوندا آئي نه تنهن ٽڙيا پکڙيا پيا ٿي هوندا. هر گهر ۾ جتي ٻار راند روند ڪندا اتي اهائي حالت هوندي."

مون سمجهيو ته مرد جهڙي چوي ٿو سو ٺيڪ آهي، پر سندس زال کي ڪجهه نه چيم ڪين.

هي صلاح جيڪا ان هڪ پادريءَ ڏني سا هيءَ آهي.

"هر هڪ استريءَ کي هميشه صاف ۽ سٺري رهڻ گهرجي. ڪٿي هوءَ پنهنجي مرد ساڻ اڪيلي هجي ته به پنهنجي سندرتا جو پورو ويچار رکي. هر هڪ مرد اهو چاهي ٿو ته سندس زال سندر هجي ۽ سندر لڳي. اهو هر استريءَ جو فرض آهي ته پنهنجي پتيءَ جي نظر ۾ پاڻ کي سندر بڻائي رکي. عام طرح ڪيتريون استريون نه فقط ٻين استرين کي ڏيکارڻ ۽ خوش ڪرڻ لاءِ ڪپڙا ڪنديون آهن، جنهن ڪري هو تمام گهڻا ڪپڙا خريد ڪنديون آهن. هر هڪ زال کي پنهنجي مرد کي پسند ايندڙ ڪپڙا پائڻ گهرجن، نڪي ٻين کي پسند ايندڙ."

اها به هڪ بلڪل واجب صلاح آهي. هڪ ڏينهن هڪ چست پڙهيل لکيل نوجوان جنهن کي پنهنجي زال سان بدوفا رهڻ جي الزام ۾ لعنت ملامت پئي هئي، وڏي غصي ۾ اچي چيو "مهربان اوهان منهنجي زال کي گهر ۾ ڏٺو آهي؟ هوءَ بلڪل بي ڍنگي، مرا ۽ گندا ڪپڙا ٿي گهر ۾ پائي ٿي. مان جڏهن ڪيس ڏسان ٿو ته اهڙي نه ٻچان ٿي اچي جو لاچار اچي ولئالم ۾ پناهه ٿو وٺان. اُهن ولئائن کي جنهن خراب عورتون سمجهيو ٿو وڃي، انهن کي ڪجهه صفائي جي سمجهه ۽ ڪپڙي پائڻ جو ڍنگ آهي. هو ڪپڙا نه اهڙي طرح ڪن ٿيون جو ڪين ڏسندي دل پئي خوش ٿئي. منهنجي زال

١١

ايرکا

منش ۾ ڪي اهڙا ته ڀاو آهن، جنهن جي اچڻ سان وواهت جيون نهايت ڏکدائي ٿيو پوي. انهن ڀاون مان هڪ آهي ايرکا يا حسد جي آڳ.

هڪ عورت پنهنجي ڪمل غلطيءَ جو داستان لکندي ٻڌايو ته هن ڪيئن نه پنهنجي لاءِ وڌواهڻو ۽ گهر جي بربادي پنهنجي هٿن سان خريد ڪئي.

هن هڪ نوجوان سان، جنهنکي هن هر حالت ۾ پورو پورو سمجهيو هو، شادي ڪئي. هوءَ جڏهن هن سان پيار ڪرڻ لڳي تڏهن هن جوان پنهنجي گذريل جيون جي ڪهاڻي کيس ٻڌائي. هن کيس صاف صاف ٻڌايو ته هو ٻالڪ اوستا کان هڪ ڇوڪري جا سندس هم ڪلاسي هئي اُنکي پيار ڪندو هو. هو گڏ رهندا، راند ڪندا، پڙهندا ۽ پيار ڪندا هئا ۽ آخر هو وڏا ٿيا پر هنن ٻنهي ۾ شادي نه ڪئي جو هنن سمجهيو ته سندن پيار ڀاءُ ڀيڻ وارو هو ۽ اهڙي پوتر پيار کي هو شادي ڪري ڪام واسنا سان اپوتر ڪري ڪين ٿي سگهيا. جڏهن هي خيال انهن جي من ۾ گهر ڪري ويا، تڏهن هن ڇوڪريءَ ان جوان کي چيو ته جڏهن کيس مرضيءَ مطابق ڇوڪري ملي ته هو اُن سان شادي ڪري. هينئر جيئن ته هنکي لائق ڇوڪري ملي هئي. هن اُن کي پنهنجي ڀيڻ سان ملاقات ڪرائي ۽ سموري ٻالڪپڻ جي وارتا ٻڌائي ۽ کيس ٻڌايو ته "ڪابه ڳالهه اَسانجي ٻنهي ۾ شاديءَ ۾ رڪاوٽ نه هئي. اسين جيڪڏهن شروع ۾ ئي ڀاءُ ڀيڻ وانگر هڪٻئي کي پيار نه ڪريون ها ته شادي ڪري سگهون ها. پر جيئن ته اَسين هڪ ٻئي کي اُها ۽ ڀاءُ ڀيڻ جي ناتي اَهڙيءَ طرح پيار ڪريون ٿا، اسانجو پيار

انهن جي نظر ۾ ڪمزوري رهي آهي. اهڙي نموني نهٽيءَ جي عادت گهر جي شانتي لاءِ خطرو ڇڏي ۽ واهپ جهڙن جو پيار، محبت ۽ سلوڪ سڀ لاءِ نئين ڪري ڇڏي.“

هي مٿي لکيل ڳالهيون ذهنن نه عام ۽ خصوص آهن پر انهن جا برا نتيجا نهايت پيارا آهن. جيڪڏهن نوڙيون حراه انهن سڀ بچيون انهن ڳالهين جو ذيان رکنديون نه ڪيترا گهر برباديءَ کان بچي پوندا.

هڪ دفعي مون وٽ منهنجا پيارا دالهون ڪندا روئندا آيا. جڏهن پڇيو مان نه هو ڇوٽا رنن نه انهن هڪ ٻازيسريءَ جو لالو ولي چيو ”بابا هن پنهنجي زال کي پر ڪري ڇمات هلهن آهي ۽ هوءَ اڳڻ ۾ ڪري ڇڏي آهي.“ هن ڪڏهن به پنهنجي زندگيءَ ۾ ڪنهن استريءَ کي مار ڪانه ڏنو ۽ نه ڏٺو هو انڪري هو روئي رهيا هئا.

مون ان ٻازيسريءَ کي گهرايو ۽ حقيقت پڇي مانس. هو منهنجو شاگرد هو. هن چيو ”سائين منهنجي زال کي وچ ۾ ڳالهه ڪٽڻ ۽ گهٽي ڳالهائڻ جي عادت آهي. مان جڏهن ڪنهن دوست سان ڳالهائيندس نه. هيءَ به وچ ۾ ڳالهائيندي. ڪيس گهڻئي دفعا سمجهايو اٿم نه جڏهن مان ڪنهن دوست سان ڳالهائيندو هجان نه هيءَ ماٺ ۾ رهي ۽ ڪيس سمجهايو اٿم نه هيڪي ڳالهائڻ ٻيا ٻڌڻ گهرجي. پر هن تي ڪو به اثر ڪونه ٿو ٿئي. اڄ مان پنهنجو پاڻ روڪي نه سگهيس. غصو اچي ويو. ڪيس ماريو اٿم ان لاءِ ڏاڍو ڏک. اٿم پر مان مجبور هوس.“

ڪيترن ئي مردن ۽ زالن لاءِ هن ڳالهه جي شڪايت ڪئي آهي. البت مان چاهيان ٿو نه هر هڪ عورت کي وچ ۾ ڳالهائڻ جي عادت نه هئڻ گهرجي ۽ ڪيئن ڳالهائڻ کان وڌيڪ ٻڌڻ جي عادت هئڻ گهرجي. اها ڳالهه مردن سان به لاڳو آهي.

دارومدار آهي. پاڻ هڪدم زال جي ڪمري ڏانهن ڊوڙندو ويو ۽ اُن کي ڳراٽڙي پائي سندس ڪيل مهربانيءَ جو شڪر مڃائين ۽ ڪيس چيائين ته سندس هن مهربانيءَ سندس جان بچائي ورتي.

پنڻ پاڻ وٽ شايد ايڏو وقت ٿوري جو هن اڏو ره بازار پٽيءَ واسطي برداشت ڪرڻ کان انڪار هو ۽ سندس من ۾ وري گمان اچڻ لڳا. هن مڙس کي چيو ته پنڻ کي ڇڏي ته هوءَ هاڻي واپس گهر وڃي ۽ وري ڪجهه وقت بعد واپس اچي.

هوءَ گهر هلي وئي ۽ گهڻن ئي ڏينهن واسطي پري رهي. وري پاڻ بيمار ٿيڻ لڳو. سندس پنڻ جي جدائيءَ جو دک ڏينهون ڏينهن ڏاڍو وڌندو ويو. پٽيءَ ڏانهن ته معاملو وڌندو ٿو وڃي، پٽي پوڙهو ٿيندو ٿو وڃي ۽ حالت زياده خراب ٿيندي ٿي وڃي، سو هن پٽيءَ کي چيو ته ڪيس معاف ڪري ۽ پنڻ کي وري گهرائي. بيشڪ هن کي جيترو وقت وڻي، رهي پيا هميشه لاءِ رهي ۽ ڪيس پڻ ڏيکارائين ته هوءَ بلڪل خوش رهندي.

پنڻ گهر آئي ۽ ڪوشش ڪيائين ته پنهنجو وهنوار نردوش پرلم وارو رکي. وقت گذرندو ويو. پنڻ هر حالت ۾ گهر جي مالڪڻ کان صلاح وٺندي رهي.

پر قسمت کي ڪجهه ٻيو منظور هو. هڪ ڏينهن پاڻ پنڻ شڪار لاءِ جهنگل طرف نڪري ويا ۽ منجهي پيا. ساري رات هو رستو ڳوليندا رهيا پر ڳولي نه سگهيا ۽ صبوح جو مس رستو هٿ آين. زال کي ساري رات چنتا رهي پر سڀ کان وڌيڪ سندس دل ۾ اهوئي شڪ جو نانگ ڏنگ هڻڻ لڳو ته هن جو ناٿ ۾ پاڻ پنڻ جو ناتو آهي، هي فقط ڪوڙو ٻهانو ٿا ڪن.

هن صبوح جو سندن سلامت گهر پهچڻ تي، انهن جو

اُسالڪي پنهنجي وواهت ساٿيءَ سان بيوفائي جو ڪارڻ نه ٿيندو.[٨]

هن هئڻ واري ڪنوار پنهنجي هئڻ واري گهوٽ کي ٻڌمن ڏيارهو ته سندس اُن ۾ پُورو اعتبار هو ۽ هوءَ ٻاءِ پڻ جي ملڻ ۾ ڪابه رڪاوٽ نه وجهندي. هنن کي جڏهن جڏهن وڻي ۽ جتي وڻي، ٻاڻ ۾ گڏجندا رهن.

آخر هنن جي شادي ٿي ويئي. ٻهرٿون سال نه اُنهن جو سک شانتيءَ سان گذريو ۽ هي ٻاءِ پڻ ٻاڻ ۾ چڱي طرح گڏجندا رهيا ۽ خوشيءَ ۾ هنن جو وقت گذرندو رهيو. آخر اهڙو وقت آيو جو حسد روپي نانگ هن استريءَ جي دل ۾ پنهن جو اثر ڏيکارڻ لڳو ۽ هنجي حالت ۾ ڪافي ڦيرو اچڻ لڳو. پڻ اهو ٻالپي ورتو ۽ آئينده خطره سمجهي پنهنجي ٻاءِ وٽ اچڻ وڃڻ هڪدم بند ڪري ڇڏيو. ٻاءِ هميشہ پڻ وٽ اچڻ لڳو، پر پڻ کيس هن خطري کان آگاهه ڪيو ۽ کيس ٻڌاياين ته سندس خيال موجب ٻاجائي منجهس شڪ ڪري ٿي ۽ هو خيال رکي جو ته سندس زال هنن جي ٿالي کي اهڙو ٻولو لئي سمجهي.

ٻاءِ کي خبر پيئي ته سندس زال جي من ۾ شڪ ٻرابر آهي ان ڪري هن پڻ سان گڏجڻ ڇڏي ڏنو. هيءَ لمبي جدائي ڏاڍي ڏکڻ ڏيڻ واري ثابت ٿي. ٻاءِ نهايت اڪيلي ۽ غمگين جيون رهڻ لڳو. سندس زال جڏهن هيءَ تبديلي ڏٺي ته ان کي ڏاڍو ڏک ٿيو. محسوس ڪيائين ته ڪيئن هوءَ ابرڪا ۽ شڪ ڪارڻ پنهنجي پتيءَ جو پيار ۽ خوشي وڃائي ويٺي هئي. سندس پڻ کي هن خط لکيو ته هوءَ گهر اچي. هن خط جي لکڻ جو پنهنجي مڙس کي ليکين نه ٻڌايو جيستين پڻ سندس گهر پهتي. ٻاءِ کي سخت خوشي ٿي ۽ سندس اوچتي اچڻ جو ڪارڻ پڇيائين. هن کيس ٻڌايو ته سندس پتيءَ کيس اچڻ لاءِ لکيو هو ته هنجي اچڻ ئي ٿي سندن سک ۽ آرام جو

سندن جي سک کان والجهيل آهي." اُن ماڻهوءَ منهنجي ويجهو اچي چيو ته، هن زال جي سک کي ڏسي ٻيون ڪيتريون نه حسد ٿيون ڪن. پر ڪين هن جي دک جو ڪو به پتو ڪونهي! تنهن تي مون پڇيو ته هنکي ڪهڙو ڏک آهي؟ هن جواب ڏنو ته هن جو سڀ کان وڏيڪ دک جو ڪارڻ آهي ته هوءَ ٻين کي اولاد ڄڻڻ جي خبر به سهي نٿي سگهي. جنهن ڏينهن ڪنهن ڪنهن جي ٻار ڄمڻ يا ڳرڀوتي ٿيڻ جي خبر ٻڌي ته اُن ڏينهن هوءَ روٽي به ڪين کائي سگهي. گهر کي دوزخ بڻائي ڇڏي. سندس مڙس کيس ڏاڍو پيار ڪندو آهي ۽ هن کيس ڪيترا دفعا چيو آهي ته هو ڪنهن ٻار کي ڪٺي گود ۾ وٺي پر هوءَ ڪنهن ٻئي جي ٻار کي پنهنجو بنائڻ لاءِ به تيار نه آهي. سندس گهوٽ چوي ٿو ته کيس سنسار جا سڀ سک آهن پر هن زال جي حسد سندس سمورو سک ناس ڪري ڇڏيو آهي.

هڪ ڇوڪريءَ پنهنجي جيون جي سچي ڪهاڻي ٻڌائي جيڪا مان پنهنجي شبدن ۾ ورڻن ڪيان ٿو.

هن چيو "اسين ٻه ڀينر آهيون ۽ مان ننڍي آهيان. منهنجي وڏيءَ ڀيڻ ڪيترائي انعام کٽيا آهن، پر مون هڪ به نه کٽيو آهي. مان پنهنجيءَ ماءُ جي لاڏلي هئس. مان هميشه پنهنجي ماءُ کي چوندي هئس ته اهي ڪتاب ۽ ٻيون شيون جيڪي منهنجي ڀيڻ کي انعام مليا آهن، سي سندس مرضيءَ خلاف به مونکي آڻي ڏئي. منهنجي ڀيڻ جي اُنهن کي ڏيڻ جي مرضي اصل ڪين ٿيندي هئي. حقيقت اها هئي ته مونکي پنهنجي ڀيڻ جي انعام حاصل ڪرڻ لاءِ حسد ٿيندو هو. مان سندس سندر صورت، لياقت ۽ لوڪپريتا تي ارکا ڪندي هئس.

"منهنجي وڏي ڀيڻ پنهنجي سندرتا ۽ گڻن سان هڪ چرلو واري ۽ لائق جوان کي پاڻ تي موهت ڪري ڇڏيو هو ۽ مان جڏهن ڪاليج ۾ هئس تڏهن هنن ٻنهي جو مڱڻو ٿيو. اُنهن

سوائيءَ ڪرڻ جي بدران اُنهن کي نهايت بريءَ طرح ڇنڀيو.
پر ڪي هن جي اکين نهايت ڏک پهچايو. هو اُهيءَ گهڙيءَ
ئي پنهنجي ڪي موٽر ۾ وٺي سٽيشن تي اماڻي آيو ۽ جڏهن گهر
واپس پهتو ته، سندس زال، جا ايرکا جي آڳ ۾ جلي رهي
هئي وري ڪمس ڇنڀيو. هو اهو برداشت ڪري نه سگهيو ۽
موٽر ۾ چڙهي هميشه لاءِ گهر ڇڏي هليو ويو. جوش ۾ نهايت
تيز رفتار سان هلائڻ ڪارڻ موٽر هڪ وڻ سان ٽڪرجي ٽڪر
ٽڪر ٿي ويئي ۽ هن جو اُتي ئي موت ٿي ويو.

هن جي وڃڻ بعد هن زال جو هوش ٺڪاڻي آيو ۽ ڏاڍو
پڇتائڻ لڳي. پنهنجي هلت تي ڪمس سخت ارمان ٿيو ۽ هن
جي واپس اچڻ لاءِ واجهه وجهڻ لڳي. پر اچڻ جو ته هاڻي
سوال ئي ڪين هو. جڏهن ڪمس هن حادثي جي خبر پيئي
۽ سندس پتيءَ جي لاش کي گهر کڻي آيا ته سندس دل ٽٽي
پيئي، پر ڏنو ڪير ٽارڻ ۾ ڪيئن پوندو. جيڪي ٿيڻو هو سو ٿيو.

سندس حسد ۽ شڪ سندس پتيءَ، جنهن کي هوءَ جان
کان به وڌيڪ پيار ڪندي هئي، کان وانجهي ڇڏيو. هن اُن
وقت دردناڪ آواز ۾ چيلائي چيو "جيڪڏهن اسين اُنهن پيارن
جو ايترو آدر ڪيون جيترو هُنن کي مئي پڄاڻان ٿا ڏيون ته
ڪيترن ڏکن ۽ مصيبتن کان بچي پئون. اڄ جيڪڏهن منهنجو
پتي زنده واپس اچي ته مان سندس چرڻن جي داسي ٿي
گذاريان ۽ هڪ به ڪڙو اکر وائڻان نه ڪڍان."

هڪ ڏينهن مان هڪ چوسول وقت پنهنجو هوس ته هڪ سهڻي
گهوڙي گاڏي اچي لنگهي. اُن ۾ هڪ سهڻي زال مطمئن منهن
سان سجل ويٺي هئي. هڪ استري جا اُتي بيٺي هئي تنهن
چيو "هيءَ زال ڪهڙي نه خوش نصيب آهي! ڪمس جيون
جا سڀ سک سهنج موجود آهن جن جي اسان ڪامنا ڪندا
رهندا آهيون." پر ساڻس بيٺل چيو ته "ڪمس سڀ سک آهن، پر

ڪسي واڪا ڪري هيسايو ۽ پٽ پارايو ڪيو ۽ جوش وچان جيئن هٿ ڪٽي اُنهن کي هيٺ جي ٿي ڪيم تيئن پير کسڪي ويو ۽ هيٺ ڪري پيس. منهنجي ٽنگ ڀڄي پيئي ۽ مونکي اسپتال ۾ کڻائي آيا.

هڪ ڏينهن منهنجو پيءُ اسپتال ۾ آيو ۽ منهنجي پرسان اچي ويٺو ۽ چيائين "پٽ تو پنهنجي حياتي هن حسد جي آڳ ۾ جلائي ڇڏي آهي. تو وڏيءَ ڀيڻ جي هٿان واري گهوٽ کي انهيءَ حسد ڪارڻ پنهنجي پيچ ۾ آندو. تون ڪڏهن به واهت جيون خوشيءَ سان گذاري نه سگهندين جو تنهنجي ڀيڻ کي تنهنجي عيبن جو پتو آهي. تنهنجي واسطي اهوئي چڱو ٿيندو ته تون پنهنجي برن ڪرمن کان ڪنارو ڪر." مون کيس جواب ڏنو "پيءُ تون جيڪي چوين ٿو سو سڀ سچ آهي. مان ڪڏهن به خوش رهي نه سگهندس. ايرکا جي آڳ هميشه جلائيندي رهي ٿي. تون ٻڌاءِ ته مان هن ايرکا جي اڳيءَ مان ڪيئن نڪران؟" منهنجي پيءُ چيو "تون پنهنجي گهوٽ کي اجازت ڏي ته هو توکي طلاق ڏئي ۽ وڏي ڀيڻ سان شادي ڪري. ائين ڪرڻ سان توکي من جي شانتي ملندي ۽ ٻچڙ ٻال ڳالهه به انهيءَ نموني ٺهجي ويندي."

هن ڇوڪريءَ پنهنجي پيءُ جو چوڻ مڃيو ۽ آخر ۾ لکيو "جڏهن کان وٺي مون پنهنجي ڪيل غلطيءَ کي سڌاريو آهي تڏهن کان منهنجي من ۾ شانتي اچي وئي آهي. هينئر مان جڏهن به پنهنجي ڀيڻ جي گهر ويندي آهيان ته هوءَ هميشه منهنجو سواگت ڪندي آهي. مان اهو خاطريءَ سان چئي سگهان ٿي ته جيڪڏهن ڪير دکي ڪري پنهنجي جيون سکي ڪرڻ چاهي ٿو، سو ڪڏهن به پنهنجي جيون سکي ۽ آنند واري بڻائي نٿو سگهي."

جي شاديءَ جي ڳالهه به مقرر ٿي. پر شاديءَ کان اڳ قضا
سان منهنجو پيءُ سخت بيمار ٿي پيو ۽ کيس ستين ڏينهن ۾
وٺي ويٺو پيو. منهنجي وڏي ڀيڻ شادي مهل ڪري پيءُ
سان گڏ سندس شهوا لاءِ ستين ڏينهن ۾ ويئي. مان جڏهن گهر
آيس ۽ مولڪي هن شاديءَ جي مهل ٽڙڻ جو پتو پيو ته مون
کي ڏاڍو ڏک ٿيو پر مون جڏهن پنهنجي ٽڙڻ واري پيٺوئي
کي ڏٺو ته مون من ۾ پڪو فيصلو ڪيو ته مان پنهنجي ڀيڻ
جي ٽڙڻ وارو پتي پنهنجي لاءِ چوري ڪمان.

پنهنجي ڀيڻ کي اهڙو ڳڻوان پتي ملندو ڏسي مان کيس
حسد کان ڏڪڻ لڳس. مون ڪو اڪو طريقو اختيار ڪري
هن کي پاڻ سان ڦاسايو. هميشه هن لاءِ مون سان شادي ڪرڻ
پيا پيو ڪوڙا رستو ته هو جو پنهنجي عزت بچائي سگهي. مون
جڏهن هن کي پنهنجي چنبي ۾ چڱيءَ طرح ڦاسايو تڏهن کيس
مجبور ڪيم ته يڪدم شادي نه ڪري. منهنجي ماءُ جو مون
لي الڏو پيار هو. هن مون کي هر ڪار جي مدد ڪئي ۽
هن اسان جي شاديءَ ۾ ڪوبه عيب نه ڏٺو ته مان ڪيئن نه
پنهنجي ڀيڻ جي ور کي ڪانئس ڦريو ٿي!

منهنجي ماءُ منهنجي شاديءَ جو احوال منهنجيءَ وڏيءَ
ڀيڻ کي ڏنو. منهنجي ڀيڻ کي به هن اليا جو نهايت سخت
ڏک ٿيو ۽ منهنجو پيءُ انهيءَ ڏک ۾ لي گذاري ويو.

مون وڏيءَ ڀيڻ جي منگيندي سان شادي ڪئي. منهنجو
حسد اڃا ختم نه ٿيو. مون پنهنجي گهوٽ کي پنهنجي چنبي
۾ صرف سوگهو ئي نه رکيو، پر مان اهو به برداشت نه ٿي
ڪري سگهيس ته هو ڪڏهن به منهنجيءَ وڏيءَ ڀيڻ سان
ڳالهائي ٻولهائي.

هڪ ڏينهن مون پنهنجي گهوٽ کي منهنجي وڏيءَ ڀيڻ
سان ڏاڍي چاهه مان ڏاڪڻ وٽ ڳالهائيندو ڏٺو. مون انهن

هن استريءَ جي ٻاءِ پنهنجي پٽوئي کي ڇهو نه هو هنن جي وچ ۾ نه ٻوي، هوءَ پنهنجو مصلو ٻاڻ ۾ ڪندي هون. هوءَ ڇوڪري مار ڪائي جند ڇڏائي گهر ڀاڄي وئي. هيءَ واردات گهٽن ماڻهن ٻه ڏٺي، ٻر هنن در آچارين تي ڪو ٻه اثر نه پيو. ڪجهه ڏينهن بعد هنن (ڇوڪريءَ ۽ هن استريءَ جي پتيءَ) ٻاڻ ۾ شادي ڪئي. اهڙي انياءَ جو ڪم جو هن پتورت ناري سان ٿيو، اُن جو ڪارڻ اهو هو جو ان وقت هندن ۾ هڪ کان وڌيڪ پتيون رکڻ قانوني گناه نه هو. عام طور وچاريون هندو زالون دکه درد سهندي ٻه پتيءَ جو در ڇڏڻ ڪين، جو هوءَ سمجهن ٿيون نه اهو در ئي سندن لاءِ سندن ٻارن جو سهارو آهي.

هڪ ٻيو به اهڙو دکدائڪ مثال منهنجي ذاتي تجربي ۾ آيو. هڪ وواهت جوڙو ڪيترا سال ڏاڍي آنند سان ٻرٻر ٻوروڪ رهيو. پتيءَ جي قسمت جو ستارو ٻه زور ٿيو جو هو هڪ ساڌارڻ ڪمائيءَ ڪمائڻ واري مان ڪافي آمدنيءَ وارو ۽ مشهور ماڻهو ٿي پيو. شاهوڪاريءَ جي وقت هو هڪ البيل نوجوان استريءَ جو واقف ٿي ويو ۽ هن ان سان وواهه ڪرڻ جو خيال ظاهر ڪيو. سندس پتورت استري، جا ڪيترن ٻارن جي ماءُ هئي، پنهنجي قسمت جو ستارو غروب ٿيندو ڏٺو ۽ پنهنجي گهر کي برباد ٿيندو ڏسي نهايت دکي رهڻ لڳي. هنجي منت ۽ زاريءَ جو هنجي پتيءَ تي ڪو ٻه اثر نه ٿيو. پتيءَ کليو ڪلايو چيو ته هن ڪافي وقت ساڻس گڏ گذاريو آهي. جيڪڏهن هوءَ شانتي ڀوروڪ هنکي شادي ڪرڻ ڏيندي ته هو ڪمس ۽ ٻارن کي مدد ڪرڻ لاءِ تيار آهي، ٻيءَ حالت ۾ اگر هوءَ هنجي شاديءَ جو وروڌ ڪندي ته هو هنکي ڇڏي ويندو ۽ ڪائي مدد نه ڪندو.

هن ٻي شادي ڪئي. ڇو جو قانون خواه رواج ٻئي هنجي

جهڙي تي جهڙي شادي

هندن خواه مسلمانن ۾ هڪ کان وڌيڪ زالن سان شادي ڪرڻ کي پاپ نہ سمجهيو ويندو آهي * هندو چاهي مسلمان جيڙي لاءِ جهڙي شادي ڪري سگهندو آهي. پر هندو خواه مسلمان عورتون هڪ کان وڌيڪ مردن سان شادي ڪري نٿيون سگهن. انهن قانونن ڪري هولنڊ وارا هندو خواه مسلمان هڪ کان وڌيڪ عورتن سان شادي ڪن ٿا.

هڪ ڏينهن مون اخبار ۾ پڙهيو تہ هڪ شادي ڪيل استري هڪ نوجوان ڇوڪريءَ کي عام رستي تي ڏاڍو ماريو ڇو جو اُن استريءَ جي پتيءَ جو اُن ڇوڪريءَ سان رستي تي ويو هو؛ هيءَ ڇوڪري ان استريءَ جي پتيءَ سان هر روز شام جو گهمڻ ويندي هئي. پتيءَ کي اها ڳالهہ پسند نہ هئي؛ هن پتيءَ کي بہ سمجهايو، پر اُس ڪوبہ اثر نہ پيو. ان ڪري هوءَ نهايت دکي رهڻ لڳي. هن استريءَ پنهنجي دل جو درد پنهنجي هڪ مائٽ کي ٻڌايو. هن کي اها خبر هئي تہ هو ڪهڙي مهل شام جو گهمڻ ويندا آهن. هوءَ پنهنجي پاڻ سان وٺي اُن رستي تي اهڙيءَ ڪنڊ تي بيٺي، جنهن هو روز شام [illegible] لنگهندا هئا. هن جاءِ کان جهڙي اُها ڇوڪري ۽ هن استريءَ جو پتي اچي لنگهيا تہ هن استريءَ اُن ڇوڪريءَ کي ڌڪ ڏئي چڱي مارڪٽ ڪري پٽيو ڪٽيو.

---

* هيءَ ليک ١٩٥١ ۾ لکيو ويو هو. تڏهن هڪ پتنيءَ جي هوندي ٻيءَ سان شادي ڪرڻ قانونن جائز هئي. اڄ بہ مسلمان لاءِ هڪ کان وڌيڪ شاديون جائز آهن. —پرڪاشڪ

ٻالڪ راڳ ۾ بہ ماهر هيون. هنجي ننڍي ڌيءَ نهايت سندر ٻالڪا هئي. هوءَ ١٢ سالن جي هئي جڏهن هن ٻاڙي ۾ آئي هئي. ٻن سالن ۾ ئي هن تمام شاهوڪار ڪٽنب جي هڪ جوان گرئجوئيٽ سان شادي ڪئي. هر هڪ اهو چاهيو تہ شل هن ٻنهي جي ٻچاڙي لوڙ لاٿن لهي. پر قدرت جا ڪارناما عجيب ۽ ڪم جاڻي نہ سياڻي جي پردي پٺيان ڇا لڪل آهي. اٽڪل ١٠ سالن بعد ساري ٻاڙي ۾ حيراني ڇانئجي وئي. هن پتورت ڇوڪريءَ جي گهوٽ هڪ رنگيلي عورت سان شادي ڪئي ۽ هن غريب ڇوڪريءَ جي بدنصيبيءَ تي هر هڪ کي ڏک ٿيو. هر هڪ جي هن سان همدردي ۽ سندس پتيءَ لاءِ نفرت هئي. ماڻهو حيران ٿي ويا تہ جڏهن هنکي پنهنجي اهڙي پرم سندري استري هئي تہ هن هڪ رنگيليءَ سان ڪيئن شادي ڪئي.

پر هن پرحيراليءَ جي ڪا ڳالهہ ڪانهي. واسنائون انڌيون ٿينديون آهن. اهي ماڻهوءَ کي ڪکرم ۾ ڦاسائينديون آهن ۽ ٻن جي ڏک جو ڪارڻ بڻائي ڇڏينديون آهن. هن نوجوان جي ٻيءَ شاديءَ ديويءَ جهڙي پتنيءَ کي شارپرڪ روڳ ۾ مبتلا ڪري ڇڏيو ۽ اُن ئي ڏک ۾ هوءَ مري وئي. هن مان صاف ظاهر آهي تہ ٻيءَ شاديءَ ڪري هيءَ ڇوڪري بي موت اجل جو شڪار ٿي وئي.

هڪ زميندار جنهنکي پهرين زال مان ڪيترا وڏا ٻار هئا، هڪ نوجوان ڇوڪريءَ جي پرلم ۾ ڦاسي پنهنجي زال جي مخالفت ۽ پنهنجي وڏن ٻارن جي ڪروڌ کي نظر انداز ڪري اُن ڇوڪريءَ سان شادي ڪئي. ڪجهہ سالن بعد اهو زميندار جنهن ڪام واسنا ۾ ڦاسي پنهنجي پتورت استريءَ کي ٺڳيو ۽ ٻارن جي وهنوار کي ڇڏي ٻي شادي ڪئي هئي تنهنکي شاهي رستي تي خون ٿيل ڏٺو ويو. ڪن جو چوڻ

حق ۾ هئا. جيڪڏهن ٻي شادي ڪرڻ جو اُن وقت قانوني جرم هجي ها ته ٻئي اهڙو ڪم نه ڪري سگهي ها. هن هڪ کان وڌيڪ شادين ڪرڻ جي برائيءَ ڪيترن گهرن جي برٻادي ڪئي آهي.

جيئن ته هڪ کان گهڻين زالن سان شادي ڪرڻ السوقت گناه نه هئو، ان ڪري ڪيترن جا گهر برباد ٿي ويا. ڪيترا سال اڳ مهنجو ٻمٻئيءَ وڃڻ ٿيو. اُنهن ڏينهن ۾ ٻمٻئيءَ جي ڪن اخبارن هڪ اهڙي خبر شايع ڪئي هئي ته هڪ گرئجوئيٽ آفيسر ڇوڪريءَ ميلا ۾ هڪ ڇڱي عهدي تي ڪم ڪندڙ پڙهيل لکيل ڇوڪري سان شادي ڪئي هئي. هڪ اخبار ته لکيو ته هن نوجوان ڇوڪريءَ ڪلهم ڪلاڪ ڇهه ته هوءَ ان نوجوان آفيسر کي پيار ڪندي هئي ۽ نوجوان به هنکي پيار ڪندو هو، ان ڪري ٻنهي لاءِ شادي ڪرڻ جائز هئي. جڏهن ڪنهن پڇايو ويو ته ان جوان جي پهرين شادي ٿيل آهي ۽ ان مان ٻار به اٿس ته هن جواب ڏنو ته جيئن ته هوءَ ان استريءَ کي پيار نٿو ڪري ان ڪري اها شادي رد سمجهڻ گهرجي.

هن جي ويچار ۾ ڪرلوله ۽ اوچ چرِتر وواه سنبنڌ ۾ نڪمون آهن. جنسي پيار ئي سڀ ڪجهه آهي. اهڙن واسطي بيقصور پتروتا استرين ۽ نردوش ٻارن تي ڪڪرم ڪو ٻاپ ڪونهي. جيڪڏهن هڪ کان وڌيڪ شاديون ڪرڻ کي گناه ليکيو وڃي ها ته اهڙيون ڇوڪريون ڪلهو ڪلاڪ پنهنجي ڪڪرم کي جائز نه سمجهن ها ۽ بيدرديءَ سان اَبلا استرين جا پتي چوري نه ڪن ها.

۱۹۰۸ يا ۱۹۰۹ ۾ اسالجي ٻازي ۾ هڪ اهڙي خبر ٻڌجي، وئي ته هڪ آفيسر، جو برٽش سرڪار ۾ ملازم هو، هڪ بنگلو خريد ڪيو. هن آفيسر جي ڪٽنب جا سڀ ماڻهو نهايت سيم هئا. سندن ڏيئر نه فقط سندر ۽ پڙهيل لکيل

مدد ڪري. وڏي پڻ ٻارن جي ماءُ هٿي ڪمس اهو خيال
ته نه آهو نه لڌي پڻ سندس پٽيءَ کي پنهنجي پيار جي
چارڻ لاءِ ساڻي چاڙهيندي. نتيجو اهو نڪتو جو هن جي ٻي
ڌيءَ ۽ هنجي لاڏي پڻ ۽ سندس مڙس ٻارڻ ۽ پيار ڪرڻ
لڳا. هن جي ٻارڻ ۽ شادي ٿي. وڏي پڻ اچانڪ ٿي هن
دوکيٽا بعد لهايت دکي جيون ۽ ڏکلجي ولڻي. سندس
ان ٻارن جو کهڙو حال ٿيو اهو آئينده هلي پتو پوندو.

هو ته اُنهي حون ۾ سندس ٻي هڪ پٽ جو هٿ هو. اُلٽ ڪجهه ٻه ثابت نه ٿي سگهيو. پر اِنترو وشواس ڪيو ٿيو وڃي ته هر هڪ ٻار جو تنهنجو پساپ آهي ۽ ٻارن کي ڏک ٿي پوکيلو ٿيو ٿو.

جڏهن ٻه ڪو اهڙي شادي ڪندو آهي ته هلچل مچي ويندي آهي. سيٺ سماج ۾ اهڙي گهٽنا لئي حيراني ٿيندي آهي. هڪ چڱي گهر جي ڇوڪري جي شادي هڪ امير گهراڻي جي ڇوڪريءَ سان ٿي. ڪنهن چڱو اولاد ۽ چڱو پيسو ۽ دنيا جون سڀ نعمتون ميسر هيون. پر بد قسمتيءَ سان اهو جوان ڪنهن ٻيءَ جوان تعليم يافته ڇوڪريءَ جي نگاهن جو شڪار ٿي ويو. تنهنجو اهو نتيجو جو هُو پهرين زال کان الڳ ٿي ويو ۽ هن کان ٻار به کسي ورتائين. جنهن مون کي هن ٻيءَ شادي جي خبر اچي ڏني اُن کان سوال ڪيم ته جڏهن هن پهرين زال جا ٻار وڏا ٿيندا ۽ اُنهن کي خبر پوندي ته هن جي ماءُ سان ڇا سلوڪ ٿيو آهي ته پوءِ هن ماڻهوءَ جي ڪٽنب جو ڇا حال ٿيندو؟ مون کي جنهن ڳالهه جو پتو هو سو ٻڌي ٿيو. هن ماڻهوءَ جي وڏي پٽ کي آهستي آهستي اها خبر پئجي ته هيءَ ٻي زال هنجي اصلي ماءُ نه آهي ۽ هيءَ سندس اصلي ماءُ جي دک جو ڪارڻ آهي. اُن خبر تي هن ٻارن جو پيءُ ۽ ماٽيءَ ماءُ سان سمبنڌ ختم ٿي ويو.

هڪ ڪان وڏيڪ شادي ڪري ڪيترا اڳرا نتيجا نڪرن ٿا! اهڙي حالت ۾ ٻي زال پنهنجي خوشي پنهنجي دک ۽ آسن لئي ٺاهي ٿي. پر ڪن حالتن ۾ ته اهي آسون سندس ٿي پٽ جا آهن. اهڙي پٽ پنهنجي سک لاءِ پنهنجي پيءُ کي کي قسلائڻ کان به نٿي ڪسي.

هڪ دفعي وڏي پٽ جي بيماريءَ وقت لئڪ پٽ کي ونس خاص لاءِ موڪليو ويو ته جيئن گهرج مهل هوءَ ۽ ڪنهن

والو ۽ ڇوڪر ٻئي هند شادي ڪئي. صرف اجائي ڪهڙنه ڪارڻ هن ڇوڪريءَ پنهنجو دلپسند گهوٽ هٿان وڃائي ڇڏيو. مون ٻڌو آهي ته ڇوڪريءَ شادي نه ڪئي آهي.

اهنڪار به ڪيترن گهرن مصيبتن جو ڪارڻ آهي.

هڪ ڪٽنب جا ماڻهو منهنجا واقف هئا. زال مڙس پاڻ ۾ پيا وڙهندا هئا. جهيڙي جو ڪارڻ اهو هوندو هو ته هو پنهنجي اهنڪار ڪري هڪ ٻئي کي سمان نه ڏيندا هئا. اتفاق سان آءٌ انهن جي گهر ويو هوس، انهن جي وچ ۾ منهنجي سامهون جهيڙو ٿيو. زال مڙس کي ڪاوڙ ۾ اچي چيو "مان ڪو تنهنجو ڪمين ٿي ڪان جو ڇوهه ٿو ڇنڊين. آءٌ به مان پنهنجي روزي پاڻ ٿي ڪمايان ڏهن ٻه ٽون مون سان اهڙي گستاخيءَ سان ٿو هلين. تون ڪارائين ها ته شايد گهر مان ڏکي ڪڍي ڇڏين ها." آهي اڪر ٻڌي مون هڪ پاڙيسريءَ کان انجو ڪارڻ پڇيو. هن چيو "جڪا عورت نوڪري ڪري پنهنجو گذران ڪري سگهي ٿي اها ڪڏهن به پتيءَ جو ڇوڻ چائڻ برداشت نه ڪندي. هيءَ نوڪري ڪندي آهي ۽ انجي ڪارڻ هميشه ڪاڪل ڪندي رهي ٿي."

اهو ٻڌي مون کي هڪ مسلمان ڇوڪريءَ جي ڳالهه ياد آئي. جنهن مون کي چيو "زال واسطي پنهنجي پتيءَ لاءِ نوڪر رهڻ ۾ ئي بهتري آهي. پنهنجو پاڻ ڪمائڻ سان هوءَ پنهنجي نوڪرياڻي ٿي رکي سگهي." هن مٿين ذڪر ڪيل پرڪار مان ٿي اهو نتيجو ڪڍيو ته اهنڪار گهر جي سک شانتيءَ لاءِ ڀڃگ سمان آهي.

سوال اٿندو ته ڇا هميشه جهڪي زالون نوڪريون ڪن ٿيون تن سڀني جو پنهنجي مردن سان اهڙو وهنوار آهي. اهڙيون به ڪيتريون زالون آهن جهڪي چڱن عهدن تي آهن ۽ چڱي پگهار ڪمائينديون آهن، پر هو پنهنجي پتيءَ ۽ گهر

اهنڪار

ڪيترا ئي گهر انَ ڪري برباد ٿيا آهن جو ووهٽن سائين ۾ اهنڪار گهڻو هوندو آهي. جيڪڏهن انهن ۾ اهو لچ پاڻ نه هجي ته گهر بربادي کان بچي پون.

هڪ ڪٽنب کي مان سڃاڻندو هوس، جو ڏاڍو ٻڌل ڪٽنب هو. سڀ ٻار نهايت چڱا پڙهيل ۽ سهيل هئا. هڪ گڻوانت ڇوڪريءَ جو هڪ گڻوانت جوان سان مڱڻو ٿيو. جيترو وقت هو مڱيل هئا انهن هڪ ٻئي لاءِ چڱي عزت ۽ سڪ ڏيکاري ۽ هر هڪ ائين سمجهيو ته هي جوڙو ڏاڍو سکي رهندو. ڪجهه وقت بعد جڏهن مون کي اها خبر پيئي ته اها مائٽي ٽٽي وئي آهي ته ڏاڍو ڏک ٿيو. جيڪي به انَ ڇوڪري ڇوڪريءَ جي پرِوار کي سڃاڻندا هئا، انَ درگهٽنا جي خبر ٻڌي ڏاڍا حيران ٿيا. معلوم ٿيو ته انَ جو ڪارڻ ٻيو ڪوئي فقط وڏائي هئي. ڇوڪريءَ کي آشا هئي ته سندس گهوٽ سندس لاءِ سڀ ڪجهه ڪندو. انَ ڪري هن گهوٽ جي صلاح کان سواءِ شادي اهڙيءَ جاءِ لئي رکي جا گهوٽ ۽ هن جي مائٽن لاءِ هر حالت کان سهوليت واري نه هئي. هن اعتراض ورتو. هن ڇوڪريءَ گوڙ ڪري چيو ته جيڪڏهن تون منهنجي هيءَ خاص مرضي نه شاديءَ کان اڳ رکي نٿو سگهين ته شاديءَ کان پوءِ ڇا ٿيندو؟

ويچاري مرد هڪڙي گهڻوئي سمجهايو، پر هيءَ ته پنهنجي هٺ تي ته شادي ڪنديس ته. انَ شهر ۾ ڪنديس نه ته نه.

ڇوڪريءَ چيو ڪين مڃيو ۽ نڪي ڇوڪرو مائٽن جي مرضيءَ خلاف هلي سگهيو. انهن جي مرضي هئي ته شادي اتي ڪن، جتي سندن ذات جا ماڻهو رهندا هئا. مڱڻو ٽٽي

آهي ۽ سندس هڪ انگريزي نه پڙهيل پتنيءَ سان گڏ رهڻ به ٻي عزتي آهي. ماڻهن هن جوان کي سندس پتنيءَ جي بدليل وهنجار ۽ وهنوار جي ٻاري ۾ خبردار ڪيو، پر مرد پنهنجي پيار ڪري هن ۾ ڪو به عيب ڏسي نه سگهيو. هن بي. اي پاس ڪرڻ بعد ساڻس رهڻ کان انڪار ڪيو. معلوم ٿيو ته پتي پتني هڪ ٻئي کان ڌار رهڻ لڳا. هن آخر ايم. اي پاس ڪئي ۽ ڪنهن چڱي پڙهيل ماڻهوءَ سان شادي ڪئي. اهو اهنڪار جي بري نتيجي جو ئي مثال هو.

اهو فقط زالن کي ئي مرض نه آهي ته جڏهن ڪين اوچي تعليم ملي ٿي تڏهن اهنڪار جو شڪار ٿين ٿيون، پر چون ٿا ته هڪ امير ماڻهوءَ پنهنجي ڌيءَ جي شادي هڪ هوشيار غريب ڇوڪري سان ڪئي. هنيءَ ڇوڪري هنکي اساڌارڻ پيار ڪندي هئي. هن پنهنجي ماءُ پيءُ کي مجبور ڪيو ته هو اُن کي اوچي تعليم ڏيڻ جا هن ولڻ ٿي چاهي. هن جڏهن بي. اي چڱيءَ طرح پاس ڪئي ته ڙوري زال کي ڇپائين ته ماڻٽن کي ڇوي ته ڪيس اوچ سکيا واسطي ولائت موڪلين. پيءُ ڪيس گهٽو ئي چيو ته ”ڌيءَ هنکي ولائت نه موڪل سندس دماغ خراب ٿي ويندو ۽ لوکي ڏک ڏسڻو پوندو.“ پر هن اهو نه مڃيو. هن ڪيس هر حالت ۾ اُتي ڪندو ڏسڻ ٿي چاهيو. هن اهو نه سمجهيو ته غريب ماڻهن کي جڏهن ڪجهه وڏيڪ درجو ۽ تعليم ملندي آهي ته هو پنهنجو جهلي نه سگهندا آهن. آخر سندس ماڻٽن اُن کي ولائت موڪليو. اُتي جڏهن پڙهيو ته سندس دماغ ۾ اهڙو خيال آيو، جو هن هندستاني زال سان رهڻ پسند نه ڪيو ۽ هڪ انگريز ڇوڪريءَ سان شادي ڪري آيو.

جڏهن زال کي هيءَ خبر پئي تڏهن ڏک ۾ ڙڪڻ لڳي، پر هن حالت ۾ ماءُ پيءُ به سندس ڪا مدد ڪري نه سگهيا.

کي ڏاڍو پيار ڪندا هُئن ۽ اُن سبب هو اُهنڪار جي لوڀتيءَ واسطي تيار ۽ سڪ کي قربان ڪرڻ لاءِ تيار نه آهن.

مان هڪ نوجوان ڇوڪريءَ کي سڃاڻان جنهن جو هاڻي ديهانت ٿي چڪو آهي. هوءَ پنهنجي پتيءَ جي پڙهائيءَ تي خرچ ڪندي هئي. هڪڙي ڏينهن پگهار ملندي هئي ته هوءَ پنهنجي پتيءَ جي چرنن ۾ آڻي رکندي هئي ۽ چوندي هئي "مان ڀاڳ کي خوش نصيب ٿي سمجهان، جو اوهان جهڙي پياري پتيءَ جي سيوا ڪري سگهان ٿي. مهرباني ڪري منهنجي هن خدمت کي منظور ڪريو."

هاڻي ڏسو ته خوش قسمتيءَ جو اسان تي ڪهڙو اثر ٿيو ٿو. انڪري اسان ۾ اهنڪار ئي پيدا ٿئي ٿا تماڻائي. ڇا استري جڏهن ڪمائي ٿي ته هوءَ اُنکي پنهنجو سوڀاڳ ٿي سمجهي جو کيس پنهنجي پتيءَ جي خدمت ڪرڻ جو موقعو ٿو ملي. ڀلا هوءَ اهو ٿي چاهي ته ان ڪارڻ سندس پتي هميشه کيس هٿ جوڙيندو رهي؟

هڪ ٻيو مثال ڏيو ته ماڻهو اهنڪار جي وس ٿي ڪيئن نه اخلاقي گراوٽ جو شڪار ٿي وڃي ٿو.

هڪ اَمير نوجوان ڇوڪريءَ سان شادي ڪئي، جنهنکي پڙهڻ جو ڏاڍو شوق هو. هي جوان کيس ڏاڍو پيار ڪندو هو. سندس پتنيءَ کيس چيو ته کيس ڪنهن چڱي سڪول ۾ تعليم ڏياري. هن جوان کيس هڪ هاسٽل واري سڪول ۾ پڙهڻ موڪليو، جتي هن تي ڪافي خرچ ڪرڻ لڳو. هيءَ ڪافي هوشيار هئي. هن ڇوڪريءَ مئٽرڪ پاس ڪئي ته کيس ڪاليج جي تعليم لاءِ به موڪليائين، پر کيس اها خبر نه هئي ته هو پنهنجن پيرن تي ڪهاڙو هڻي رهيو هو. هن جون مهربانيون سندس لاءِ مصيبتن جو ڪارڻ بڻيون. آخر وقت آيو، جڏهن هوءَ سمجهڻ لڳي ته هوءَ ڏاڍي اوچ استري

بدليءَ جي جوالا

بدلي وٺڻ جي ڀاونا به ڏاڍي ڏکدائي آهي. هيٺ هڪ بلڪل سچي ڪهاڻي ڏجي ٿي.

هڪ ماڻهوءَ جيئري ئي جيئري شادي ڪئي ۽ ٻي زال کي گهر ۾ وٺي آيو. پهرينءَ زال کي اهڙو نه ڏک آيو جو هن انهن کان بدلي وٺڻ جو ويچار ڪيو. هن بدلي وٺڻ جو هڪ عجيب رستو ڳوليو. ساري پاڙي ۾ حيراني ڇانئجي وئي جڏهن سڀني کي اها خبر پئي ته هن جي پهرينءَ زال ٻرندڙ ٻهڻ سان پنهنجون اکيون ڪڍي ڇڏيون. ماڻهو سندس مدد لاءِ ڊوڙيا پر هن ته اکيون ختم ڪري ڇڏيون هيون. ڪجهه ڏينهن بعد ڪن ماڻهن هن کان پڇيو ته هن پنهنجون اکيون ڪڍي پاڻ کي انڌو ڇو ڪيو؟ هن هڪ عجيب جواب ڏنو ۽ چيو ”هينئر مان انڌي ٿي آهيان. منهنجي ڀاڄ کي خواه منهنجي پتيءَ کي هميشه منهنجي سنڀال ڪرڻي پوندي ان ڪري هو سک سان سمهي نه سگهندا. هوءَ به ڪو سک ماڻي نه سگهندي.“ ڪهڙو نه بدلي وٺڻ جو عجيب نمونو آهي.

هڪ ڏينهن مان ڪنهن گهر ۾ ويس ته عجيب واردات ڏٺم. زال مڙس هڪ ٻئي سان ترشائيءَ سان ڳالهائي رهيا هئا. چلهي ۾ باهه ڪالهه ٻاري هئائون. ٻئي سارو ڏينهن بکيا رهيا. زال مرد جي ته مرد زال جي گلا ڪري رهيو هئو. مرد چيو ته ”هن جاڻي ٻجهي روٽي پچائڻ کان انڪار ڪيو آهي ته مان بک مران.“ ۽ زال چوي ته ”هي مرد ماڻهو آهي ۽ اڪيلو هوٽل ۾ وڃي کائي سگهي ٿو، پر مان ته اڪيلي زال ڪيڏانهن وڃي به نٿي سگهان. لڪي مرڻ وقت پنهنجو ڇڏيو اٿس جو اڪيلي وڃي ڪٿي ڪجهه وٺي کائي سگهان.“ ڪنس چيم

کھڙي نہ ڏک جي ڳالھہ آهي، جو هن جوان پنهنجي پتنيءَ جو ٿورو وساري ڇڏيو. اهنڪار وس ٿي اهو نہ ڀلائي ويٺو تہ ڪيس اهڙي اوچي تعليم وغيره ڏيارڻ واري سندس پتني هئي. ان اهنڪار روپي انڌڪار ۾ هو تہ پتنيءَ جون ڪيل ڀلايون ڀلائي ويٺو ۽ هن جي شرڌا، پيار ۽ نياءُ وساري ڇڏيائين.

سڀني کان دردناڪ واقعو جو مون پنهنجي زندگيءَ ۾ ڏٺو، اُهو هيءُ آهي جو هڪ اڻ پڙهيل ڇوڪريءَ جو هڪ غريب ماڻهوءَ سان وواهہ ٿيو. هو هڪ سڪول ۾ پٽيوالو هو. پر سندس اها زبردست خواهش هئي تہ سندس زال پڙهي. آخر هن زال کي پڙهايو ۽ ٽريننگ ڏيارائينس. انت وقت آيو جو هن ڇوڪريءَ نوڪري ڪئي ۽ اُن سڪول ۾ جتي هي جوان پٽيوالو هو، اُن اسڪول جي هيڊ ماسترياڻي مقرر ٿي.

پر سندس پتنيءَ هن سان ڪو چڱو ورتاءُ نہ ڪيو. هوءَ هن سان اهڙي هلت هلندي هئي، جهڙي ڪنهن پٽيوالي سان ۽ هوءَ هن لئي ٿورائتي نہ ٿي، جو هن ڪيس اُن درجي تي پهچايو هو، بلڪ سندس زندگي زهر ڪري ڇڏيائين. آخر هي ويچارو جلد ئي راهہ رباني وٺي ويو. ماڻهن چيو تہ هي ويچارو زال سان ڀلائي ڪرڻ خاطر شهيد ٿي ويو، ڪن چيو تہ هي موت ئي سندس لاءِ ڇوٽڪارو هئو.

ڪي اُهڙيون به سياڻيون زالون آهن جي پنهنجي پوري شڪتيءَ ۽ لياقت سان مردن جي غلطيءَ کي سڌارڻ جي ڪوشش ڪن ٿيون؛ ڪي نه وري اُهڙيون آهن جي مردن جي غلطيءَ کي نظر ۾ رکن ٿيون ۽ اُنهن کان بدلي وٺڻ جي ڪوشش ڪن ٿيون.

هڪ ماڻهوءَ ڪنهن سندر ڇوڪريءَ سان شادي ڪئي. هن ڇوڪريءَ کي اِها خبر نه هئي ته هي ماڻهو ڪو رنگيلو جوان آهي ۽ ڪنهن ٻيءَ سان نينهن لڳائي ويٺو آهي. پر جڏهن ڪيس اِها خبر پيئي ته هن ڪيس سڌارڻ جي ڪوشش ڪئي. جڏهن اُن ۾ ڪامياب نه ٿي تڏهن هن کان بدلي وٺڻ لاءِ سوچڻ لڳي. پهرين ته هن کي پيار ڪرڻ ۽ پنهنجي اوڏو اَچڻ کان منع ڪيائين. پر جيئن ته هي جوان کلي طرح ٻين زالن سان پيار ڪرڻ لڳو هو تيئن هن ڇوڪريءَ به کلهو کلايو ٻين مردن سان محبت جو پيچ پائڻ شروع ڪيو. هن غلط قدم گهر کي برباد ڪري ڇڏيو. نا اميدي ۽ پريشاني ڦهلجي ويئي. اُهڙن گهرن جو ڏک ٻارن کي ڀوڳڻو ٿو پوي.

بدلي جي آگ اهڙو جلد اُجهامي به ڪين ٿي. سموري خاندان جي تباهي ڪيو ڇڏي ۽ اُلي وري سک شانتيءَ جو واسو ٿي ڪين ٿو سگهي. مان ٻمبئيءَ هوس ۽ اُتان جڏهن پنجاب اَچي رهيو هوس ته هڪ پتنيءَ، جنهن کي سڃاڻندو هوس ٻڌم ته آپگهات ڪيو آهي. مونکي اهو خيال هو ته هوءَ سکي آهي ۽ پتيءَ جو اُنس ڪافي پيار آهي. سندس پتي هڪ آفيس ۾ ڪم ڪندو هو ۽ جنهن مونکي اها خبر ڏني هئي اُنکان پڇيم "هن جوان پتنيءَ آپگهات ڇو ڪيو؟" هن چيو ته "هوءَ بدلي وٺڻ لاءِ باهه ۾ جلي رهي هئي. هن جي پاڻ جي شادي ڪنهن ننڍپڻ ۾ ٿي هئي. هن پتيءَ کي چيو ته ڪيس شاديءَ لئي وٺي هلي، پر پتيءَ کي آفيس مان

۽ "منهنجو گهر ۽ سڀڪجهه سامان سان ڀريو پيو آهي؛ توهان کا
پوڙهي ۽ ڪارا آهيو، ٻاٽوڙي ٻڍائي کائي سگهو ٿا. توهان
ڇونه ٿي ٻنهي هٿن سان ڪاڙو ٻڍائي ٻاڻ ٻه ڪاڙهيو؟ پٽيءَ
کي ٻه ڪارائين؟" هن جواب ڏنو "مان اڃان اصل ۾ ڪندي پس.
مان ۽ هن کي سبق سيکاريندو پس ۽ منهنجي اراده ڪرڻ مان
هو ڇا وٺندو. هن کي منهنجي مرضي رکڻ گهرجي. جيڪڏهن
هي چاهي ٿو ته، مان سڀ ڏس لاءِ روٽي ڪرڻ لاءِ هي ٻه
منهنجي ڪاڻ ڪندي. هي مونکي ڪيتري خرچي لاءِ ڪجهه
پئسا ڏيندو آهي، جي هن اوچتو بند ڪري ڇڏيا آهن؛ مون
به هن جي روٽي ڪرڻ بند ڪري ڇڏي آهي، جنهن سمجهي ته
زال جي ٻه ڪا قيمت آهي." مرد يڪدم ڇٽي ڏنو ته
"منهنجي خرچي بند ڪرڻ جو مونکي ڏاڍو ڏک آهي. توهان
مهرباني ڪري گهر سنڀال، توکي خرچي ملندي رهندي."

مرد جي هن سياڻپ جي قدم سان مصيبت ٽري وئي
ته زال پنهنجي پتيءَ کي سڌو ڪرڻ لاءِ ٻک مري ٻاڻ
مارڻ جو سوچيو هو.

ٻئي هڪ جوڙي جو مثال ڏيو. ٻئي پتي پتني هڪ ٻئي
کي اتترو ڌڪاريندا هئا، جو هنن هڪ ٻئي کي مارڻ جي
سازش سٽي. ماءُ ٻارن کي پيءُ کان الڳ ڪري ڇڏيو ۽ پيءُ
وري اوڪرن کي منع ڪئي ته، زال جو چوڻ نه مڃن. ان
طرح زال پنهنجي مرد کان ٻارن کي الڳ ڪري انهن ۾
پيءُ لاءِ نفرت پيدا ڪرڻ ۾ سڪ سمجهڻ لڳي ۽ مرد وري
پنهنجي نوڪرن هٿان زال جي بي عزتي ڪرائڻ ۾ پنهنجي
وڏائي سمجهڻ لڳو. اهڙيءَ طرح اهي زال مڙس ڪيترا سال
ڪٽي پيءَ واڳ ڪري وڙهندا رهيا. اهو حال ڪين ڪيائون
ته پنهنجي جهڳڙالو ۽ ددڪ مٽي گهر ۾ پنهنجي ٻارن جو ڪيترو
نه نقصان ڪن ٿا.

سان شادي ڪئي. هن شادي ٻهار وچان نه ٻه راجڌاني سڀجن ڪري ڪئي. راجڪمار ڪنهن گهٽوئي پيار ڪندو هو. پر هيءَ انجي ڪا به پرواه نه ڪندي هئي. هوءَ ٻئي ڪي پيار ڪندي هئي ۽ راجڪمار سندس ٻياري کي خون ڪرائي ان جو بدلو ورتو.

راڻيءَ به اها ڳالهه وساري ڪين. هن پنهنجي مڙس کي ڪنهن نه ڪنهن ٻهاني خون ڪرائي بدلي وٺڻ جو ويچار ڪيو. هن هلت ڪري سندس رعيت بگڙي وئي. ڪنهن لخت تان به همت ڏولڻا پيا ۽ آخر ۾ جان بـ ڏڍي پيئي. اهڙي ٻري گتي لـي ان راڄ جي راڻيءَ جي، جا هڪ راجڪمار سان ٻرٽمل هئي ۽ جا ساري جمون مزي ۽ آنند ۾ گذاري سگهي ٿي. بدلي جي جوالا هڪ ڀيانڪ آگ آهي، جنهنجي شعلن ۾ گهر ۽ گهراڻا جلي خاڪ ٿيو وڃن.

موڪل نه ملي. هن کيس ڇڏيو نه. هوءَ وري به ڪوشش ڪندو رهيو ڏينهن آفيس وڃڻ وقت سندس پٺيءَ کيس ڇڏيو نه ٿورن آفيس وڃ ۽ اُتي پهچڻ سان اُن لوڪي خبر پوندي نه هن طرح ڪوڙا بهانا ڪري، نتائي لون جو مون کي پاڻ جي شاديءَ لاءِ وٺي اٿو وڃڻ اُنجو ڪيترو عوض لوڪي ڏيڻو پوندو." هوءَ اڃا آفيس ۾ مس پهتو نه اُلڪي مون لئي گهرائي چيائون نه سندس زال آپگهات ڪيو هو.

هن بدلي جي جوالا سبب هن پتنيءَ پنهنجي جان ۽ گهر جي عزت اٿي گنوايون.

ڪجهه سال اڳ اخبار ۾ هڪ سنسني خيز خبر آئي ته هڪ استريءَ ان ٻارن سميت کوهه ۾ ٽپو ڏيئي آپگهات ڪيو. اُنجو ڪارڻ اهو هو جو هنجو مڙس سان جهڳڙو ٿيو هو ۽ هن رستي پنهنجي پتيءَ کي سزا ڏيڻ ٿي چاهيائين. ان رستي اختيار ڪرڻ سان هن پنهنجو نهيل اُڪمل گهر برباد ڪيو. پنهنجي جان ڏني، معصوم ٻارن جو خون ڪيو ۽ مرد جي زندگيءَ کي دک ڏانهن ڌڪليو.

زال خواهه مرد ۾ اها بدلي جي باهه ڪيئن نه بربادي ٿي آڻي، سو ڪتين مثالن مان پڌري ڏسڻ ۾ ايندو. اها باهه فقط مائٽن ۾ نه پر ٻارن ۾ به آهي.

اسالجي ضلع جي هڪ ڳوٺ ۾ هڪ چوڪر بدلي وٺڻ جي خيال کان پنهنجي گهر جا ١١ ڀاتي خون ڪري ڇڏيا. بدلو بري بلا آهي. مثلا هندستان جي ٽوارنخ خاص ڪري مسلمانن جو زمانو نه الهيءَ سان پرپو پيو آهي ته ڪيئن بدلي جي ڀاو سان گهر اُجاهه ٿي ويا آهن.

ساڳيءَ طرح يورپ جي اتهاس مان به هن صدي جي آگ وچان ڪيترن برباد ٿيل گهرن جو احوال ملي ٿو.

چون ٿا ته يورپ جي هڪ مشهور راڻيءَ هڪ راجڪمار

”آرٿڪ سوتنترا هڪ چڱي ڳالهه آهي. اهو چڱو آهي ته تون پنهنجي ولائت جي تعليم لاءِ مون کي آزاد ٿي رکين پر ولائت ۾ رهندي تون اهو ڏسندين. جتي سگهن ٿيون ته لوڪي ڪافي ملڪيت آهي ۽ اُن جتي رهڻ چاهين اُتي رهي سگهن ٿيون پر زال ۽ مرد جي پورن آزادگي بلڪل خراب آهي.“

”اهو تو چڱو ڪيو جو جهڙن جي هن پهلوءَ جي طرف ته ڌيان ڇڪايو آهي. مان ته پنهنجي خيالي پنهنجي پسنديءَ موجب رهڻ ٿي چاهيان. مان ته ولائت ۾ توسان اِن شرط سان رهي سگهنديس ته جتي لوڪي ويٺو هجي اُتي تون وڃ ۽ جتي موڪلي خيال هوندو اُتي مان ويندس. اُسين هڪ ٻئي جي اُچڻ وڃڻ يا خانگي زندگيءَ جي ڳالهين ۽ آزادگي ۾ ڪابه رنڊڪ نه وجهنداسون.“

”اُن گهر ۾ ٻئي پتي ڪيئن گڏ رهي سگهندا جتي پتي پتنيءَ جو چوڻ نٿي مڃي ۽ پنهنجي من ماني ڪري ٿي؟ جيڪڏهن مان توکي ۽ تنهنجي ٻارن کي، جڏهن ٿين، تڏهن ڇڏي ڏيان ۽ ڪا پرواه نه ڪريان ته تون اُن وقت منهنجي اُن قدم کي ڪيتري قدر ساراهيندينءَ؟ يا جڏهن تون منهن جي گهر جو چرخو هلائين ٿي تڏهن مان جيڪڏهن ٻاهران اٺين ٽائيم دير سان اچان جو تون انتظار ۾ ويٺي هجين ۽ تنهنجي ته روٽي خراب ٿئي ته ڇا اهو چڱو ٿيندو؟“

”ڪجهه به ٿي پوي مان ته پنهنجي مرضيءَ موجب هلندس. مون پنهنجي ماءُ پيءُ کي به چٺي لکي آهي ته هو منهنجي رهڻ ۽ پڙهائيءَ وغيره جو بلڪل الڳ بندوبست ڪن.“

”ته پياري! تون مون سان گڏ رهڻ پسند نٿي ڪرين. تون منهنجو گهر سنڀالڻ به نٿي چاهين. تون اهو به نٿي چاهين ته مان تنهنجي پوري سنڀال ۽ اچڻ وڃڻ جو خيال به رکان. اهو چڱو ٿيو جو تو منهنجون اکيون کوليون آهن. اهڙيءَ حالت

١٥

من ماني حلال

وواهه جيئڻ ۾ فقط پنهنجي من ماني حلال ڪري ۽ جيئڻ جو سک برباد ٿيو وڃي. هڪ نوجوان جوڙي شادي ڪئي. ٻئي خواه پتني ٻئي شاهوڪار ڪٽنبن جا هئا. انگريزن جي زماني ۾ پڙهيل شاهوڪار گهراڻا پنهنجي هوشيار ٻارن کي ولائت پڙهڻ موڪليندا هئا. گهوٽ جي مائٽن جو به اهو ويچار هو. ۽ هن هنجي ولائت وڃڻ جو پڪ پنڌ به ڪيو پر اُن رٿا ۾ ڪي مشڪلاتون پيش آيون. سندس پتنيءَ به اهو ويچار پرگهٽ ڪيو ۽ ضد ڪيو ته هوءَ به ساڻس گڏ ولائت ويندي. مرد کي هن مشڪل معاملي جو مقابلو ڪرڻو پيو ته هوءَ اُنکي ڪيئن ان ڳالهه کان باز آڻي. پتنيءَ پتيءَ کي صاف چيو ته هنکي ڪو به حق نه هو ته سندس گهمڻ ڦرڻ جي آزاديءَ تي روڪ وجهي. هوءَ ڪافي وڏي هئي ۽ پنهنجي سنڀال پاڻ ڪري سگهندي. انهن ٻنهي جي وچ ۾ هيٺين گفتگو هلي:

”پياري! تون اهو نه وسار ته تون منهنجي پتني آهين. تنهنجي مون مونکي سونپي وئي آهي. توکي اها خبر آهي ته مان توکان ڪافي وڏيڪ پڙهيل آهيان، انڪري تنهنجو فرض آهي ته تون منهنجو چوڻ مڃ جيئن گهر جي شانتي به قائم رهي ۽ اسانجو پيار به برقرار رهي.“

”پيارا! اهو تون به نه وسار ته مان تنهنجي پتني آهيان پر غلام نه آهيان. هندو ڌرم انسار مان تنهنجي سک دک ۾ ساٿي آهيان. جيڪڏهن توکي ولائت وڃي پنهنجو آئينده روشن ڪرڻ جو ويچار آهي ته مونکي به پنهنجي اڳتي وڌڻ جو اڌڪار آهي. زياده ۾ زياده تون اهو چئي سگهين ٿو ته تون ٻنهي جو خرچ ڪري نه سگهندين. پر ماءُ پيءُ مونکي ڪافي ڪجهه ڏنو آهي. مان پنهنجو خرچ پوري سگهنديس.“

مونکي خبر پيئي ته هن پنهنجي غلطي ڏاڍيءَ دير سان محسوس ڪئي. جن سان هن عورت نينهن لڳايو، سي سڀئي ڪيس ڇڏي ويا. هن آهستي آهستي پاڻ کي بلڪل اڪيلو ڇڏيل سمجهيو. سندس ڪوبه سنگي ساٿي نه هو. ساٿي سڀ ڇڏي ويا. پنهنجي پٽ ۽ اُنجي ٻي زال، جا عزت سان گذر ڪري رهي هئي، اُن ڏانهن حسد سان ڏسڻ لڳي. هن کي پنهنجا ٻار هئا، پر اُنهن به هنکي منهن ڏيڻ کان انڪار ڪيو. اهڙيءَ طرح هنکي ڌڪاريل پتني ۽ ڌڪاريل ماءُ ٿيڻ جي ذلت سهڻي پيئي. هن اهو محسوس ڪيو ته پتنيءَ جي صورت ۾ خواه ٻارن جي ماءُ هوندي، ڪابه زال پنهنجي من ماني هلي چالدي ۾ رهي نٿي سگهي. بلڪ هوءَ ڪافي نقصان ٿي سهي. پنهنجي لاءِ خواه پنهنجي ٻارن خاطر عورت کي من ماني نه ڪرڻ کپي. سندس لاءِ اهو ضروري هو ته، هوءَ مرد سان جهڳڙو هرگز نه ڪري ها، بلڪ اُن سان ميل ميلاپ ۾ رهي پنهنجو جيون سک سان گذاري ها ۽ ٻارن لاءِ ميل ۽ پيار وارو وايومنڊل پيدا ڪري ها. جيستائين ٻار گهر ۾ ننڍا اٿن تيستائين پتي پتنيءَ جي جهڳڙي کي درگذر ڪري سگهجي ٿو. درحقيقت اهڙي جهڳڙي جو دکدائڪ ڦل جهڳڙي ڪرڻ واريءَ پتنيءَ کي اُئي ڀوڳڻو پوي ٿو، پر گهر ۾ ٻارن جي اچڻ تي ماءُ پيءُ جو پاڻ ۾ جهڳڙو ٻي صورت ٿو اختيار ڪري. اهڙي جهڳڙي جو ڦل نردوش ٻارن کي به ڀوڳڻو پوي ٿو. انڪري ٻارن جي هئڻ تي ماءُ پيءُ جو جهڳڙو نامناسب آهي.

مان هڪ ميٽنگ ۾ ويٺو هوس ته هڪ ماڻهوءَ ڳوڙها ڳاڙيندي اچي ٻڌايو ته ٻال اوستا ۾ ئي سندس دل چور چور ٿي پيئي هئي، ڇو جو سندس ماءُ پيءُ ڪڏهن هڪ ٻئي سان مٺي ڳالهائيندا به ڪين هئا. هن چيو ته، سندس پيءُ نهايت ضدي هو ۽ هميشه پنهنجي هلندو هو. هو نه فقط سندس ماءُ

۽ مان تنهنجي وچار ۽ ورتاءَ سان سهمت نه آهيان.“

ٻئي ولايت ويا ۽ پنهنجي مرضيءَ موجب آزاد زندگي رهڻ لڳا ۽ جڏهن هو واپس آيا، تڏهن هو ڄڻ ته هڪ ٻئي کان الڳ هئا.

ڀارت ۾ اهڙي جوڙي، جنهن ۾ نه سماجڪ ٻنڌن ۽ نه آچار ورتاءَ جو خيال رهي، برداشت ڪانه ٿي ڪئي وڃي. سچ پچ ته هي جوڙو هڪ ٻئي کان آخر الڳ ٿي ويو. جڏهن هڪ ٻئي جي ٻنڌن ۾ نه رهيا، تڏهن زال نه بلڪل دٽيون پاٽيون لڪري ويئي ۽ جنهن تنهن سان نينهن لڳائي رهڻ لڳي ۽ چوندي هئي ته ”جڏهن منهنجو گهوٽ جهڙي تهڙي شادي ڪري سگهي ٿو ته مان به ڇو نه پنهنجي سان پنهنجي جيون گذاريان؟“

سنڌس رهڻي ڪهڻي اهڙي ته ذليل ٿي ويئي جو ڪيس ڪمترا ماڻهو نه منهن سامهون چوڻ لڳا ته سندس ذاتي بدنامي ٿي رهي آهي. ڪن ڪيس چيو ته هوءَ انهنجي زالن ۽ ڌيئرن سان ميل جهول نه رکي. ڪن چيس ته ”تنهنجو جيون وواهت جيون تي هڪ بدنما داغ آهي.“ پر هن هيلي زال کي هوش نه آيو ته هوءَ به هڪ سماج جو انگ آهي ۽ سماج جي نيمن ۽ ٻنڌن جو پورو لحاظ رکڻ سندس فرض آهي. هن اهو نه سمجهيو ته پڙهيل ڳڙهيل سمجهه وارو ۽ سڀيل پتي پڻ پيءُ پنهنجي ڪٽنب جي جنهن نمولي سنڀال ڪرڻ چاهي، ڪري ۽ سندس فرض انهنجي آگيا ۾ رهڻ جو هو. اهو به نه سوچيائين ته شاديءَ بعد زال کي مرد کان به وڌيڪ حق ملڻ گهرجن، لڪي اهو سمجهيائين ته شاديءَ بعد زال کي ڪيتري عزت ۽ رتبو ملي ٿو. ڪيس اهو به خيال نه آيو ته هوءَ ڪهڙي ۽ طاقت واري يا وڏي ماڻهوءَ جي سرپرست ڇو نه هجي، هوءَ ان عزت حيثيت ۽ اڌڪارن کان پاڻ کي محروم ڪري ٿي ڇڏي، جن جو قانون ۽ سماج هرهڪ وواهت استريءَ کي حقدار ٺهرائيندا آهن.

سندس نيڪيءَ جي ڪا پرواهه نه ڪئي. وري به هن پنهنجي هڪ ٻئي پٽ کي جو هن سان گڏ رهندو هو، ماريو. مڙس کي ماٺ لڳي وئي جڏهن آفيس مان آيو ۽ ڏٺائين ته زال هن ٻار سوڌي گهر ڇڏي هلي وئي هئي.

زال جي وڃڻ جو هن کي صدمو پهتو. هن زال کي ڳولهڻ جي ڏاڍي ڪوشش ڪئي پر انجو ڪو به پتو نه پيو.

سال گذري ويا. هن ٽٽل دل انسان جي ڪلڊهر به خراب ٿيندي وئي. واپار ۾ گهاٽو پوڻ لڳو. سندس سموري خوشي ويندي رهي. هڪ ڏينهن کيس اوچتو پٽ وٽان خط آيو ته سندس ماءُ جي حالت خراب آهي. هوءَ مرڻهنگ حالت ۾ آهي ۽ کيس آخرين درشن ڏيڻ ٿي چاهي. هو آيو. ساڻس گڏيو. هيءَ نيڪ عورت ان لاءِ به سندس گهڻو شڪرگذار رهي، جو هو وٽس آيو ۽ پٽ کي ٻارت ڪيائين ته پيءُ جي سنڀال ڪري.

اهو ضدي انسان زال جي مري وڃڻ بعد به ڪافي سال زنده رهيو ۽ هميشه پنهنجي ڪئي لئي پڇتاءُ ڪندو رهيو. پر اهو ڪهڙي ڪم جو، سندس پتنيءَ جو ديهانت ٿي چڪو هو. هوءَ نه اهو ڏسي سگهي ته هو پڇتائي ٿو ۽ نڪي اهو ڏسي سگهي ته سندس سڀاءُ بدليو آهي يا نه. سندس پٽ، جو ماءُ جو ڏاڍو آگياڪاري هو، ماءُ جي آخرين آگيا موجب پيءُ جي ڏاڍي سيوا ڪئي ۽ سندس پيريءَ ۾ خدمت ڪري سندس پڇاڙي سرهي ڪئي.

هيءُ ضد ماڻهوءَ لاءِ هڪ وڏي ڪمزوري آهي. بدقسمتيءَ سان جيڪي انهن شڪار ٿي وڃن ٿا، سي ڏاڍا ڏک ٿا ڏسن. هر هنڌ وواهت استري ۽ پرش کي اهو خيال ۾ رکڻ گهرجي ته وواهت جيون آنند ۾ سک سلوڪ سان تڏهن گذرندي جڏهن پتي پتني هڪ ٻئي جي عزت ڪندا، هڪ ٻئي جو چوڻ مڃيندا، هڪ ٻئي کي پيار ڪندا ۽ هڪ ٻئي جا شڪرگذار رهندا.

کي نظر انداز ڪندو هو، بلڪ هميشه اهو ذڪر به ڏيندو هوس ته هو ٻي شادي وڃي ڪندو. هن اهو ٻڌڻ چيو ته سندس ماءُ ڏاڍو سماج جي نهايت شڪرگذار هئي، جنهن سندس اجڙيل گهر ۾ بهار آندي ۽ دک درد جي بدلي صلح سانت آندي آهي. سندس ماءُ ۾ اهڙي ته تبديلي آئي آهي، جو هو بدلجي پيو آهي ۽ ٻارڻ کي اڳ ڪيل زيادتيءَ لاءِ شرمسار ٿيو سمجهي. پيءُ به اُن ميٽنگ ۾ ويٺو هو. هو به اُٿي بيٺو ۽ ڳوڙها ڳاڙيندي چيائين ته ڪيئن نه هو پنهنجي ماءُ کري زال کي ذليل ڪندو هو. پنهنجي ضد تي هلي زال جي پرواه نه ڪندو هو.

پنهنجي من ماني هلڻ هڪ نهايت خطرناڪ اوڳڻ آهي جو ماڻهوءَ جي دل پٿر بڻايو ڇڏي. هو اهڙو ته نرڏئي ٿيو وڃي جو نه فقط پين تي پنهنجي وهنوار سان انياءُ ڪري، پر گهر جي به برٻادي ڪيو ڇڏي.

مون هڪ هونهار ڪامياب جوان جي ڪهاڻي پڙهي جنهن پنهنجي پتوورتا استري ۽ معصوم ٻارن کي همسائي رکيو هو، هو ٻارن کي نهايت بيدرديءَ سان ماريندو هو. سندس اهڙي هلت ڪان سندس هڪ ڏيو پٽ گهر ڇڏي ڀڄي ويو ۽ وري واپس نه آيو. سندس پتني پٽ جي وڇوڙي ۾ نهايت دکي رهندي هئي. پر پيءُ کي انجي پرواه به نه هئي. هن ٻارن کي مارڻ نه ڇڏيو. سندس زال نهايت چنتاتر ٿي ويئي. آخر صبر ڇڏائي ويس ۽ هڪ ڏينهن رڙ ڪري شهر وانگر گرجي مڙس کي چيائين ته ”جڏهن تون وري منهنجي ٻارن کي ماريندين ته مان گهر ڇڏي هلي وينديس ۽ وري تنهنجو منهن به نه ڏسنديس.“ مڙس کي هي ٻڌي ڏاڍي حيراني لڳي ته هيءَ گئوءَ جهڙي ڳڪدام اڄ ڪيئن گرجي رهي آهي! پر هن جو زال جي وفاداريءَ ۽ پيار تي اهڙو نه وشواس هو، جو هو

تنهنجي پرواهه نه ڪندا. اها نه تنهنجي خوش قسمتي هئي جي هو تنهنجي چوڻ تي رهيا.

هن جواب ڏنو ”مون سمورو آهو پيچرو ڏٺو آهي ۽ ان ڪري جيڪو نقصان سهڻو پوندو، اُنجو اندازو لڳايو اٿم. پر اوهانکي کهڙي ڪل ته مان ڪيس ڪيئن ڏکاريان ٿي. مان بلڪل مجبور ٿي پيئي آهيان.“

مان اُتان اُٿي هليس پر دل تي اهو سخت بوجهه رهيو ته مان اهڙي هڪ بدنصيب استريءَ جي منهن چڙهيو هوس جنهنکي لوڪ مريادا خواهه پنهنجي سک جو ويچار نه هو. هن اهو ئي سمجهيو ته چڱي ميل ميلاپ وارو گهر ڪيئن نه ماءُ پيءُ ۽ ٻارن جي رکيا ڪندو آهي. هن پنهنجي وهنوار سان گهر جو اهو نقصان ڪيو، مونکي ڊپ هو. هنجي گهر ٽوڙڻ سان سندس ۽ ٻارن جي زندگي به ذليل ٿي پيئي.

هڪ ڏينهن هڪ شخص مونکي خط ذريعي عرض ڪيو ته مان سندس ڌيءَ کي اعليٰ تعليم حاصل ڪرڻ لاءِ رضامند ڪريان ۽ هو ان لاءِ مون وٽ ڏهه هزار روپيه رکڻ لاءِ تيار هو. مونکي خط پڙهي ڏاڍي حيراني لڳي. مان خوشيءَ سان اها خوشخبري ڇوڪريءَ جي ماءُ کي ٻڌائي جا پنهنجي ڌيءَ کي ڪاليج ۾ داخل ڪرڻ لاءِ وٺي آئي هئي. خط ٻڌائيندي ئي ڪيس باهه ولي وئي چيائين ”هي ته ڏهه هزار روپيه آهن پر سموري ملڪيت ڏئي ته به مان اُنکي ڇهندس ڪين. مان ته ائين چاهيندس ته منهنجي ڌيءَ اُهيءَ کان مري وڃي ته چڱو، جو هوءَ پنهنجي پيءُ اڳيان مدد لاءِ هٿ ڊگهيري.“

مون ٻڌي ماءُ پيءُ جا خيال سندن ٻالڪيءَ کي ٻڌايا. هن ڇوڪريءَ جواب ڏنو ”منهنجي ماءُ جيڪي چوي ٿي، سو برابر آهي. مان اُن سان ٿي شامل راءِ آهيان.“ ۽ هن پنهنجي ماءُ جو ٿي ساٿ ڏنو.

١٦

نيچ نفرت

وواهڻ جيون ۾ هڪ ٻئي لاءِ نفرت هجڻ به گهاتڪ آهي.

هڪ سمڊر استري، جنهنکي ٽي چار ٻار هئا. هڪ ڏينهن مون سان گڏجڻ آئي. ڳالهين ڪندي کانئس پڇيم ته "سندس پتي ڪٿي هي؟" هن نهه پهه جواب ڏنو ته "اسين ٻئي هڪ ٻئي کان ڌار رهندا آهيون ۽ شايد هميشه لاءِ ڌار رهنداسين." مونکي سخت حيراني لڳي ۽ کيس چيم "اوهان جهڙو سمجهو ۽ پڙهيل پتي پتنيءَ ۾ اها بيماري ڪيئن پيئي جو هڪ ٻئي کان ڌار ٿيا آهيو؟"

ڪجهه وقت بعد وري پڇيومانس ته "سندس ٻار ڪٿي آهن؟" هن جواب ڏنو ته "ٻار سانئس گڏ رهندا آهن. هو پيءُ ومت وڃڻ پسند نٿا ڪن." مون کيس چيو ته "هو ته چڱو خاصو تندرست، قداور جوان ۽ پڙهيل اڪمل مرد آهي ۽ توهان کان الڳ رهڻ ڪيئن ٿي برداشت ڪري سگهن؟"

هن جواب ڏنو "مون کيس انڪري ڇڏيو جو مان کانئس نفرت ٿي ڪريان. هو ته ٻار ٻار وري پرچائڻ جي ڪوشش ڪري ٿو، پر مان کيس ڏسڻ به نٿي چاهيان." مان دنگ رهجي ويس ۽ حيران ٿي پڇيومانس "جيئن ته توهان پنهنجي پتيءَ کي ڌڪارڻ ۾ پڙ ٿي ويٺي آهيو، توهان پنهنجي پتيءَ کي ڌڪارڻ ڪارڻ سندس طاقت ۽ عزت جي سهاري کان به ٻارڻ کي والجهي ويٺي آهيو. انجو نتيجو ته ڏاڍو اگرو نڪرندو. توهان ته مصيبت کڻي رهي آهيو! توهان ٻارن کي پنهنجي پيءُ جي عزت واري ناماچار کان والجهي، ٻارڻ هڪ ڇڏيل پتنيءَ واري جيون رهندي، پنهنجي ٻارن کي سندن پيءُ جي طاقت جو ڪوبه فائدو حاصل ڪرڻ نه ڏيندين ۽ هن لاءِ پنهنجي سمجهه ۾ به ڪو اخلاقي پوڙ نه رهندو. هو توکان نه جهدا ڪرڻ،

هڪ زال ۾ ليچ نفرت ڪيترو گهر ڪري ٿي وڃي، اُن جو پتو هيٺ اڪيل سوال جواب مان پئجي سگهندو جو هڪ طلاق مليل زال ۽ هڪ سڌارڪ جي وچ ۾ ٿيو.

سڌارڪ:- ديوي جي! جيڪڏهن توهانجو پتي توکان معافي وٺي ته ڇا تون کيس معاف ڪندينءَ ۽ گهر هلي وينديءَ؟

زال:- هُو هزار وار منهنجي پيرن تي سر گسائي، سجدو ڪندي ڪندي سندس گوڏا گسي وڃن ته به مان کيس منهن نه ڏينديس. مان نه هنکي ڏڪاريان ٿي، ڏڪاريان!

سڌارڪ:- سمجهه ته توهانجو پتي اڄ تحصيلدار ٿي لڳو وڃي ۽ هُو اُن حيثيت ۾ توکي ڇوي ته- تون ساڻس گڏ رهه ته به ڇا تون ساڻس گڏ نه وينديءَ؟

زال:- هو تحصيلدار ڇو، ڪٿي اسان جي ضلعي جو ڊپٽي ڪمشنر ٿئي ته به مان وٽس وڃڻ لاءِ تيار نه آهيان.

سڌارڪ:- جيڪڏهن هو پنهنجي جيون سماج جي ڀلي لاءِ قربان ڪري ته- سندس ديش شيوا جو خيال رکي به ساڻس تعلق نه رکنديءَ؟

زال:- هو ڪٿي اوتار ٿي وڃي ته به ساڻس ڪو تعلق نه رکنديس.

اهڙو حد آهي اُنهن مائٽن جو جي هڪ ٻئي کان نفرت ٿا ڪن. اُنهن کي ڪو به خيال آڙي نٿو. هو پنهنجي سائين جي گڻن کي نه ڏسي ٿي نٿا سگهن. اُنهن کي جيون ساٿي ڪيترو به ڪٿي سمجهائي ته به ڪو به اثر نٿو ٿئي.

هڪ ٻيو مثال وٺو. هڪ نوجوان جوڙي جي شادي ٿي. هو ڏاڍو خوش رهندا هئا. ٻه ٽي سال سک سان گذاريا. هنن کي هڪ ٻار به ٿيو پر ڪجهه وقت بعد ٻار گذاري ويو. ٻنهي کي ڇا ٿي ويو سا خبر ڪانهي پر ٻئي اچانڪ ڌار ٿي ويا. مڙس ٿي زال جي ولجوڻ ۽ جوڙي جو ڏاڍو گهرو اثر

اهڙيءَ نموني نفرت بري بلا آهي، جا چڱن ڀلن گهرن کي به تباهه ڪيو ڇڏي.

هڪ چڱي خاندان جي نوجوان ڪنهن ٻئي چڱي خاندان مان شادي ڪئي. انهن کي ٻه ٻچا ٿيا. اوچتو سندن قسمت ۾ ڦيرو آيو ۽ اُن خوش قسمت ڪٽنب تي مصيبت جا ڪارا ڪڪر ڇانئجي ويا. انهن جي زندگيءَ جو جهاز واچيتيءَ جي خطرناڪ ڇپن سان ٽڪرائجي چور چور ٿي ويو. واچيتي ڇپائڻ جو وقت هو ۽ ٻنهي ٻنهي ٻنهيءَ اُن واچيتي ڪيترن جي ڪمل ۾ الڳ الڳ اُميدوارن کي ووٽ ڏنا. بس ٿورڙو مڃي ويو. هڪ ٻئي کان نفرت ڪرڻ لڳا. آخر ٻنهيءَ سمجهيو ۽ هن پنهنجي ٻئيءَ کان معافي ورتي. پر مرد جي دل ۾ سخت ڪنڊ ٻڌجي ويو هو. هن هڪ نه مڃي. ڪيترن دوستن وچ ۾ پئي معاملي ناهڻ جي ڪوشش ڪئي، پر ناهه ڪين ٿي ڪين ٿيو.

هي جوان ٻاهر ولايت ويو. جڏهن ولايت مان آيو، تڏهن سندس زال ٻين سان گڏ ڪمس واڌائي ڏيڻ وئي، پر هن اُن جو ڪو به آدرڀاءُ نه ڪيو، بلڪ سندس بي عزتي ڪئي. ويچاري ٻين جي سامهون هيءَ بي عزتي سهي ڪين سگهي. هوءَ نا اُميد ٿي ٽٽل دل سان واپس آئي.

اهڙيءَ طرح ڪيئن نه هڪ سٺو سڦرو گهر ٻنهي ٻنهيءَ خواهه ٻارن لاءِ دوزخ برابر ٿي پيو. ٻڌڻ ۾ آيو ته ٻارن مان هڪ تي پنهنجي پيءُ ماءُ جي جدا جدا رهڻ جو ڏاڍو برو اثر پيو ۽ پنهنجي تندرستي کوهي ويٺو. مون وٽ ڀيا گهڻائي مثال آهن نه ڪيئن اهڙي نفرت ڪيترن وواهت جوڙن جي جيون برباد ڪري ڇڏي. گهرن جي ستياناس ڪري ڇڏي. هن وواهت جوڙن کي اها خبر نه آهي ته شاديءَ بعد زال ۽ مڙس تي ڪافي جوابداري پوي ٿي. هر هڪ پئي ڏانهن نه جوابدار آهن نه ٻارن ڏانهن به.

ٻُڍهيل جوان سان مڱڻو ٿيو. اُنهن ٻنهي جي شادي به چڱي شان مان سان ٿي گذري. سوين ڄڻا اُنهن سان رشڪ ڪرڻ لڳا. ڪيترن ڇوڪرن جي مائٽن کين ڪلاڪو ڇو نه اهڙي ڌام ڌوم سان هنن کي به مڱڻو ۽ شادي اڳ ڪڏهن نه ڏٺو هو. شل سڀني ڏينهن جو مڱڻو ۽ شادي به اهڙي ڌام ڌوم سان ٿئي ۽ ڪنهن به کي اهڙو گهر ور ملي.

هيءُ جوڙو جهڙو هو ٻُڍهيل اهڙوئي وري هو سندر. اُنهن لاءِ دنيا ۾ جيڪي به سک ۽ آٿهو سوچي سگهي ٿو، سي سڀ موجود هئا. شاديءَ بعد جڏهن ڇوڪري پيڪي آئي ته هر ڪنهن اهو سوچيو ته جڏهن هوءَ وري ساهري ويندي ته ڏاڍي ڌام ڌوم سان ويندي ۽ چڱا جشن ٿيندا. پر ڪيترا ڏينهن گذري ويا ته هن ڇوڪريءَ کي ساهرن مان ڪوبه وٺڻ ڪين آيو. هر ڪو انتظار، اداسائيءَ ۽ نهايت فڪر ۾ پئجي سوچيندو رهيو ته آخر ماجرا ڇا آهي. جيتوڻيڪ زال مڙس کي ڏاڍو پيار ڪندي هئي، پر عجب معاملو اهو جو هو مڙس قانوني طور زال کان پلو آجا ڪرڻ جي ويچار ۾ هو. ڇوڪريءَ خواه سندس مائٽن لئي جڳ ٻڌائي ڪري پيئي. ڇوڪري سندر، ٻُڍهيل ۽ سڀ گڻ رکندي به مڙس جي اڻوٽ جو شڪار ٿي ساري عمر دکي گذارڻ لڳي.

ڪيترين شادين ته اهڙيءَ برباديءَ کان ٻارن ٿيڻ لئي بچي پون ٿيون. جن جوڙن کي اڃا اولاد نه آهي، اُنهن جي وواهت جيون ۾ هڪاڻي خطرو رهي ٿو. ٻار ته زال مڙس جي وچ ۾ دائما پيار جي قائم رکڻ جو ساڌن آهن. اڪري جيڪي زال مڙس شروع کان ٻارن جي پيدا ٿيڻ کي روڪڻ لاءِ هٿرادو رستا اختيار ڪن ٿا، اهي پنهنجي گرهست آشرم ۾ وواهت جيون کي اشانت ڪرڻ جو جوکم سر تي کڻن ٿا.

ٿيو. هن زال کي ڪيترن دوستن ۽ مٽن مائٽن ڏوراپا ڏنا هوا ۽ هنکي خواه سندس مائٽن کي منٿون ڪيون ته هن ڪمن ڇڏيو. زال جي اهڙي روش کي ڏسي لاچار ڪجهه وقت بعد هن جوان ٻي شادي ڪئي. اهو جوان ٻي شاديءَ کان ٻن سالن بعد مونکي گڏيو. هن پهرينءَ زال کي وساريو ڪونه هو. هن پنهنجو پيار ۽ سڀئي مٺا ويچار دوستن ذريعي پهرينءَ زال کي پهچايا پر اُن تي ڪو به اثر نه پيو. هن اُنهنکي چيو ته مون گرهست جيون خواه اُن گهر ۾ وري پير پائڻ جو ويچار ئي لاهي ڇڏيو آهي. هوءَ مڙس کان اڪيلي رهندي هئي. اهيءَ نفرت جي اڳيءَ سندس وواهت جيون جي خواهش کي جلائي خاڪ ڪري ڇڏيو هو.

هاڻي اها نفرت ڪرڻ جي ٻارڻا شروع ڪيئن ٿي ٿئي؟ مونکي ڪن ماڻهن مان خبر پيئي ته هڪ گرئجوئيٽ جوان پنهنجي هڪ چڱي گهر جي ڇوڪريءَ سان شادي ڪئي. پنجاب ۾ رواج آهي ته شاديءَ بعد ڇوڪريءَ کي يڪدم ساهري گهر وٺي ويندا آهن ۽ ٻن ٽن ڏينهن بعد وري پيڪي گهر ايندي آهي ۽ ڪجهه ڏينهن اُتي رهندي آهي. اُن بعد وري ساهري ويندي آهي. پيڪا اُن وقت ڪيس چڱيون سوکڙيون پاکڙيون ڏيئي عزت سان اماڻيندا آهن.

پر هن حالت ۾ جڏهن هيءَ ڇوڪري پيڪي آئي ته ساهرن مان وري ڪو ڪيس وٺڻ به نه آيو. هيءَ گهٽما لڳ ڀڳ ٣٣ سال کن اُتي ئي هئي. ڪڏهنڪي به هن جي ڌار ٿيڻ جي ڪارڻ جي ڪل ڪانهي. پر هن جوان کي هن ڇوڪريءَ لاءِ سياوڪ نفرت هئي ۽ هن سمجهيو ته جڏهن هو ڪيس گهر وٺي ايندو ته سندس زندگي زهر ٿي پوندي.

ٻه ٽي سال اڳ هڪ ٻيو واقعو منهنجي نظر مان گذريو. هڪ اوچ پڙهيل ڇوڪريءَ جو هڪ عالي خاندان جي چڱي

هن جوان مان ڪنهن هڪ پٽ ڄائو. سنڌو اهڙو واپار آهي جو ماڻهو ڪڏهن گھاٽي ۾ ته ڪڏهن واڌي ۾. هن جوان کي ڪجھ گھاٽو پيو. گھاٽو ايترو گھڻو نه هو جو هو پنهنجي اڳلي ڪمائيءَ مان پوري نه ڪري سگھي ها، پر هن جيئن ته سموري دولت پتنيءَ جي نالي ڪري ڇڏي هئي، سو پتني کي اُنهن پيسن مان ڪجھ قرض ڏيڻ لاءِ چيائين، پر هن پتنيءَ کي ڪابه مدد ڏيڻ کان صاف انڪار ڪيو. مارڪيٽ ۾ سنڌس عزت گھٽجي ويئي، جا هو وري حاصل ڪري نه سگھيو. آخر ڪنهن ڏيوالو ڪڍڻو پيو. ڏيوالي ڪڍڻ جي بي عزتيءَ سنڌس حياتيءَ جو انت آندو. هو اهو ڏک سهي نه سگھيو ۽ اَجل جو شڪار ٿي ويو. هن خود غرض پتنيءَ پنهنجي پتيءَ کي مرڻ ڏنو، پر پيسو نه ڏنو. ان ڪانپوءِ وري هن شادي نه ڪئي، پر هميشه سڀاءِ سوارٿي رهيو.

هاڻي هيءَ استري ۽ سنڌس پٽ فقط ٻه پاڻ ۾ هئا. وقت پئي جڏهن ڇوڪرو وڏو ٿيو ته ڪنهن هن اوچي تعليم ڏني ۽ سنڌ ۾ چڱي نوڪري ڏياري. ان بعد ڪنهن هڪ ڏينهن گھرائي چيائين، "مون پنهنجو فرض پورو ڪيو آهي. هاڻي توکي مون مان وڌيڪ ڪابه آشا رکڻ نه گھرجي، نڪي آءٌ توکي ڪا بي وڌيڪ مدد ڪندس، نڪي تنهن جي آمدنيءَ مان ڪجھ گھرندس ۽ نڪي توکي ٿي منهنجي ملڪيت ملڻ جي آشا رکڻ گھرجي." اهڙيءَ طرح هن خود غرض عورت پنهنجي ٻن مڙسن، جن سان هن شادي ڪئي هئي، اُنهن کي خواه پنهنجي پٽ کي ان ملڪيت مان، جيسين پاڻ حيات هئي، ڪوبه فائدو وٺڻ نه ڏنو.

اخبار نويس لکيو ته سنڌس موت بعد سرڪار جيڪا موت پٺيان سنڌس مٿان مڙهي، اُلجي خبر جي ڪنهن پوي ها ته هوءَ قبر مان به اُٿي ڪي آئي ها. سنڌس مرڻ پڄاڻا

خودغرضي

هڪ ڏينهن هڪ آمريڪن اخبار ۾ هڪ آمريڪن استريءَ جي ڪهاڻي پڙهيم. سمپادڪ اُن استريءَ کي، استري جاتيءَ ۾ نهايت نيچ ڪري لکيو. اُها ڪهاڻي بمبئيءَ جي هڪ اخبار ۾ شايع ڪئي هئي. اُها ڪهاڻي اُنهيءَ استريءَ جي سوارٿ کي ظاهر ڪري ٿي. هن استريءَ پنهنجي زندگيءَ ۾ اهو اُصول بڻايو هو ته ڪهڙي به رستي هوءَ جيترو پيسو ڪٺو ٿي سگهندو ڪٺو ڪندي. پر اُن لاءِ ڪهڙو به ڪڌو ڪم ڪرڻو ڇو نه پوي. هوءَ نهايت سندر هئي. سندس سندرتا تي موهت ٿي گهڻن ئي ماڻهن هن کي شاديءَ جي آڇ ڪئي. پر هن ڪنهن سان به شادي ڪرڻ نٿي چاهي ڇاڪاڻ ته ڪو به سندس ٻه مکيه شرط پورا ڪري نٿي سگهيو.

پهريون شرط هو ته هوءَ ڪنهن لکپتيءَ سان شادي ڪندي. ٻيو شرط هو ته اهو لکپتي شاديءَ وقت پنهنجي سموري ملڪيت سندس نالي ڪندو. شرطن جي پورائيءَ لاءِ هن هڪ ۸۰ ورهين جي مرد سان شادي ڪئي. هن پنهنجي سموري ملڪيت هن سهڻي خود غرض عورت کي ڏيئي ڇڏي. سال ٻن بعد اهو پيرسن گذاري ويو. ان بعد هن هڪ ٻئي پوڙهي سان، جنهنجي عمر ۷۰ ورهيه هئي، اُن سان شادي ڪئي. اُن به پنهنجي لکن جي ملڪيت سندس نالي ڪري ڇڏي. اهو به جلد گذاري ويو. هنجي گذاري وڃڻ بعد هن وري هڪ نوجوان سان شادي ڪرڻ جو ويچار ڪيو. هو جوان سٺوڙي هو. هن به پنهنجي سموري دولت هنجي نالي ڪري ڇڏي ۽ انجام موجب جيڪي سٽي مان فائدو ليندو هوس، سو سڀ پنهنجي پتنيءَ جي حوالي ڪندو هو.

ماڻهپيءَ جي دلين مان اها آه زاري نڪتي ته ”ٻانهن جو شل
جنم ئي نه ٿئي. جيڪڏهن ڪنهن گهر ۾ اُنهن جو جنم به ٿئي ته
سندن لنڊ ۾ اهڙي ٻري ئي ٿئي، جو ههڙن دشت ٻڌيءَ
وارن ماڻهن جي پيار تي ٻون.“

بنگال جي وچاري سيونتا پنهنجو آپگهات ڪري زندگي
ختم ڪئي. سندس ماءُ پيءُ غريب هئا ۽ هن ڪين ڪيئي ڏاج
چوندو ٻڌو نه هو. بلڪل غريب هئا. نه ڪي ڏاجي ڏيڻ لاءِ
وٽن ڪجهه هو. اڪي ڪا ملڪيت ئي وٽن هئي، جا گروي
رکي سندس اُڪلاءُ ڪري سگهن. هن ڏٺو ته هوءَ ئي مائٽن
جي ڏک جو ڪارڻ هئي، انڪري هن انهن جي ڏک مٽائڻ جو
اهو ئي رستو ڏٺو ته هوءَ پنهنجو آپگهات ڪري.

مان هڪ امير ماڻهوءَ سان گڏيس. ڪنهن چار ٻا پنج ڌيئر
هيون. هو منهنجي ڪاليج ۾ پڙهنديون هيون ۽ مان ڇوڪرين
کي پڙهائڻ ۾ چاهه وٺندو هوس. ايف سيمت ڪندم پنهنجي
ڌيئرن کي ڪاليج مان ڪڍائي ورتو. مون کي ڏاڍو ڏک
ٿيو ۽ مان سيٺ سان گڏيس. هن وچاري ڏکي دل سان چيو
”دوست توکي خبر آهي ته ڪنهن به رواجي ڪارڻ ڪري
مان پنهنجي ڌيئرن کي ڪاليج جي تعليم حاصل ڪرڻ کان
محروم نه ڪريان ها. پر ڪارڻ اهو آهي ته مان هيٺئين شاهوڪار
ماڻهو ئي ويو آهيان ۽ هر هڪ ٿيڻ واري ڌر جون اکيون منهن
جي ملڪيت ۾ آهن. جيڪڏهن مان پنهنجي ٿيڻ وارن ناٺين
کي، جيڪي هو گهرن، سو ڏيان نه، مان پنهنجي ڌيئن لاءِ
ور ئي ۾ غريبيءَ کان سواءِ ڪجهه به ڇڏي نه سگهندس. ڌاجي
بعد به هو مون کان ڪافي چڪ ڪندا رهندا. جيڪي هو
گهرن ٿا اوترو مان ڏيئي نه سگهندس. ان ڪري رواجي گهرن
مان ڇوڪرا ڪڍندس. اهڙا ڇوڪرا وري بي. اي. ۽ ايم. اي.
پاس ڪيل ڇوڪرين وٺڻ لاءِ تيار نه آهن. ايڪي بي. اي ۽

سندس وارث فقط اهو هڪ پٽ هو، جنهنکي هن جنم ڏنو هو. سندس پٽ نوڪري ڇڏي، عيش آرام جي زندگي گهارڻ شروع ڪئي. جيڪي مائٽ پيسو ڪٺو ڪن ٿا، سي اهو نٿا سوچين ته پيو سانڍ نه ڪٿي کين ويندا، پر ان جي واسطا ممتا موه ۾ برباد ٿي اوس پاڻ سان کڻي ٿا وڃن.

هيءَ ته هڪ لالچي استريءَ جو مثال هو. هندستان ۾ ڪيترا مائٽ لالچي پيا آهن. هنن ۾ ڏاجي حاصل ڪرڻ جي ڏاڍي هٻيچ آهي. ان ڪارڻ ڪيترا مائٽ نهايت وحشانه طريقا به استعمال ڪندا آهن.

ملتان جي ڳالهه آهي. هڪ سس ۽ پٽ گڏجي هڪ نوجوان ڇوڪري جا ان استريءَ جي پٽ سان پرڻيل هئي، ننڍڙو خون ڪيو. هنن هن ڇوڪريءَ کي بار بار مجبور ڪيو ته هوءَ پنهنجي شاهوڪار مائٽن کان ڪجهه هزار رپيا وٺي اچي ته سندس مڙس ولايت مان وڪالت پڙهي اچي. ڪيترائي دفعا هن ڇوڪريءَ مائٽن کي مجبور ڪري پئسا سندن گهر پوري ڪئي هئي. هن دفعي هن ڏٺو ته سندس مڙس ۽ سس حد کان باهر لالچ ڪري جيڪا گهر ڪن ٿا، سا پوري ڪرڻ سندس مائٽن جي وس کان باهر آهي. ان ڪري هن ان کان صاف انڪار ڪيو. ماءُ پٽ آپي کان ٻاهر نڪري ويا ۽ سندس پتيءَ ۽ سس کيس مارڻ شروع ڪيو ته هوءَ مجبور ٿي سندن ڳالهه مڃي. هن ويچاريءَ ايلاءِ گهڻوئي راڙو ۽ رڙيون ڪيون پر هنن ڪاسائن کي هن جي حال تي ديا نه آئي. آخر کيس اهڙو مارياءون جو ڇوڪري مري وئي. هنن پاڻ کي بچائڻ لاءِ، جيئن ڪا به ثابتي نه ملي، ڇوڪريءَ جو سندس مائٽن جي پهچڻ کان اڳ ئي اگني سنسڪار ڪري ڇڏيو.

مائٽن آخر اُنهن تي مقدمو داخل ڪيو جو هنن کٽيو ۽ اُنهن تي ڪافي ڳرو ڏنڊ پيو. پر مائٽن ته ڌيءَ وڃائي. هزارن

اهي حقيقتون معلوم ڪري وڪيل دهليءَ آيو ۽ هن جوان جيڪي چيو ٿي، سو اُن کان لکائي ورتائين. پوءِ ته ڪورٽ ۾ فرياد ڪري کيس جهڙي سزا جي لائق هو، تهڙي ڏيارائين.

جن ويچارن سان هن شادي ڪئي هئي، اُنهن جڏهن هي حال ٻڌو ته اُنهن جي اندر مان دود پري چلاهت نڪتي، پر هاڻي هو ڇا ٿي ڪري سگهيون.

سڪڻي لالچ هن جوان جي وواهت جهڙن خواه اُنهن ابلائن جي جيوَن، جن سان هن هڪ نه ٻئي ڀاڻي شادي ڪئي هئي، برباد ڪري ڇڏي. لالچ هڪ ڀوت آهي. ان مان ڪنهن جو ڀلو نه ٿئي ٿو. هيءَ اُهڙي ته برائي ٿي ڪري ته هن ڪي نه نقصان ٿي پهچائي.

هڪ ڇوڪريءَ لاءِ ڪنهن ٻڌايو ته وواهت جهڙن جي اهڙي هڪ ڪنور واقعي سبب هنڪي اهڙو ته صدمو پهتو آهي، جو هوءَ شادي ڪرڻ جو ويچار ٿي لاهي ويٺي آهي.

هيءَ ڇوڪري ڪنهن نوجوان کي پيار ڪندي هئي، جنهن هن سان انجام ڪيو هو ته هو ساڻس شادي ڪندو ۽ ڪنهن ٻي ٿي سوي ته هو ٻيءَ ڪنهن سان به شادي نه ڪندو.

ڇوڪريءَ بي. اي پاس ڪئي. هن اُميد رکي ته نوجوان هن سان شادي ڪندو. هن مائٽن سان سموري ڳالهه ڪئي ۽ کين چيو ته هوءَ ان ڇوڪري سان شادي ڪندي ۽ ٻئي ڪنهن سان به ڪين ڪندي، ۽ هو ڇوڪري جي مائٽن کي مائٽي آچين.

هنڪي ڏاڍو ڏک ٿيو جڏهن کيس اهو معلوم ٿيو ته ڇوڪري جي مائٽن هن آڇ جي ڪا به پرواه ها مان نه ڪيو. ڇوڪريءَ جي مائٽن ڇوڪري جي مائٽن کي چيو ته هن شاديءَ جو فيصلو ته ڇوڪري ڇوڪريءَ اڳيان ٿي طئه ڪري ڇڏيو هو ۽ هن کي ته فقط جوڙي کي آسيس ڏيڻي هئي. ڇوڪري جي

اهڙ اي پڙهيل ڇوڪريون ٿي اهڙن ڇوڪرن سان شادي ڪرڻ پسند ڪنديون. ان ڪري مون پنهنجي ڌيئرن کي ڪاليج مان اٿاري ڇڏيو آهي."

آخر ۾ چيائين "اسان جي سماج جا ليڊر ٿي اهڙا ڪڏا آهن جي غريب ڇوڪرين خواهه غريب مائٽن جي جان وٺيو ڇڏين. هندو سماج ته پنهنجي پاڻ ناهيل اهڙن ڪڏن رسمن ۽ رواجن جي ڪري درد ۾ ڏکي ٿي رهي آهي."

دهليءَ ۾ هڪ عجيب واقعو ٿيو. هڪ نوجوان، جو بي. اي پاس ڪيل هو ۽ شادي ڪيل هو، نوڪريءَ سانگي دهليءَ آيو. هنکي نوڪري ملي ۽ گهوٽ ڇڏي آئي اچي رهيو. هن کي اهو اچي خيال ونيو ته هو شاهوڪار ماڻهن سان مٺي مالنيءَ جون ڳالهيون ڪري چڱي ڏاج ڏيڻ سان وري شادي ڪري. هن ڪوشش ڪئي ۽ هڪ چڱي گهر مان شادي ٿيس. هن جي پهرين زال کي اها خبر ڪاله پيئي ته هوءَ دهليءَ ۾ ٻي شادي ڪري رهيو آهي ۽ ڪي ٻيءَ زال کي خبر پيئي ته هوءَ پهرين شادي ڪيل آهي.

هن جوان وري ٽين شادي ڪئي ۽ ڏاجو ورتو. هيءَ ڇوڪري به هنجي پهرين ان شادين کان غير واقف هئي. هن وري هڪ ٻي شادي ڪرڻ جو ويچار ڪيو. وچوارن کي هن ٻڌايو ته هو تمام چڱي عهدي تي آل انڊيا سروس ۾ هو ۽ شادي ڪرڻ جو ويچار ڪري رهيو هو [illegible] ڪو چڱو گهر ملي ته ڪيس ٻڌائن.

هڪ وڪيل پنهنجي [illegible] ڳنڍي ڪرڻ لاءِ هن سان گڏيو ۽ هنجو سمورو حال احوال ورتو. هنکي ٻڌائڻ پيان سندس گهوٽ هليو ويو. جڏهن سندس مائٽن ۽ دوستن سان گڏيو ته کيس خبر پيئي ته هيءَ اڳيئي شادي ڪيل آهي ۽ ٽن ٻارن جو پيءُ به آهي. کيس وڏو عهدو ته ڪين هو، پر ٦٠ روپين وارو هڪ رواجي نوڪر هو.

ٻوڙائي

اسڪول ۾ پڙهندي مون کي هڪ عجيب واقع ڏسڻ جو موقعو مليو. هڪ ڇوڪرو جو مون کان ٧-٨ سال وڏو هو، سو پنهنجو ورنيڪيولر فائينل جو امتحان پاس ڪري انگريزي درجن ۾ داخل ٿيو. شايد مان ان سال ڄائو هوس، جڏهن هي انگريزي پڙهڻ ويٺو هو. هو مئٽرڪ ۾ آيو ته مان اڳي گڏيو هئس. هو البت سست هو ۽ هر هڪ جماعت ۾ ٻه سال ويندو هو ۽ ان ڪارڻ سندس مون کان ايتري وڏي هئڻ جي باوجود به مان اڳي ساڻس گڏيس. هنجو پڙهڻ جو حال نه ڏسي ڪيس مئٽرڪ ۾ ئي پڙهائي ڇڏڻي پيئي، پر جيئن جو سفر به ته اهڙي ناڪامياب لاءِ آسان نه آهي. نوڪريءَ ۾ به هي ايترو ڪامياب نه ٿيو.

هو ١٥-٢٠ روپيا مهيني ۾ ڪمائيندو هو. پر عجب لڳم جڏهن اهو معلوم ٿيو ته هن هڪ بيٺل گهر جي ڇوڪريءَ سان شادي ڪئي آهي. مونکي اها خبر هئي ته هن ڇوڪريءَ لاءِ چڱن گهرن پنهنجي چڱي نوڪريءَ وارن ڇوڪرن جي آڇ ڪئي هئي. ڪارڻ اهو هو ته ڇوڪري وڏي ملڪيت جي مالڪ ٿيڻي هئي.

هڙي بيٺل گهر جي ڇوڪريءَ اهڙي ناڪامياب ماڻهوءَ سان شادي ڪيئن ڪئي، اها هڪ حيرانيءَ جي ڳالهه هئي. مان ڪاليج مان گهر آيس ۽ الهيءَ جي ڄاچ ڪيم ته اها شادي ڪيئن ٿي. معلوم ٿيو ته ٻوڙائي به ڪيئن نه ڪيترن ڇوڪرن ۽ ڇوڪرين جي زندگي برباد ڪيو ڇڏي. هن نااميد ڇوڪري جي ماءُ پيءُ به وچوارن کي ستائي ڪاريو پيارو ۽ ڪوشش ڪئي ته هن بيٺل گهر جي ڇوڪريءَ سان هنجي پٽ جي

پيءُ ڳڙجي ڇڏيو ”اسان جي ڪٽنب ۾ مالڪيءَ جو فيصلو ماءُ پيءُ ڪندا آهن ۽ نه ڇوڪرا يا ڇوڪريون.“ ايترو چئي هن ڇوڪري ڏانهن اشارو ڪري ڪين ڇڏيو نه وري به هن کان پڇڻ. ڇوڪريءَ جي ماڻهن ڇوڪري کان پڇيو. تنهن لاءِ هن جواب ڏنو ته ”منهنجي مڱڻي ڪرڻ لاءِ ماءُ پيءُ کي ئي سمورو اڌڪار آهي. منهنجو نه ڪوبه وس ڪونهي. هو جيڪي وڻندو، سو ڪندا.“

ڇوڪريءَ کي جڏهن هيءَ خبر پئي ته دلگير رهجي ويئي. هن جو هن ڇوڪري سان شاديءَ جا سونهري سپنا ٿي ڏٺا، ان لي پاٽي ڦري ويو. هن اهو معلوم ڪيو ته ان سموري ڳالهه جو ڪارڻ ماڻهن جي ڏاجي جي لالچ آهي ۽ ڏيتي لٺيءَ جي بري رواج ئي هنجي زندگي زهر ڪئي آهي. هن ڇوڪر هڪ شاهوڪار ڇوڪريءَ سان شادي ڪئي، جنان کيس چڱو ڏاجو مليو.

هن حقيقت سندس آشا مٽيءَ ۾ ملائي ڇڏي. سندس سونهري سپنا ۽ آئينده جي جيون جا وچار سڀ هوائي محل وانگر ڀٽ ڪري پيا.

هيءَ نراس ٿيل ڇوڪري پنهنجي ناڪاميابيءَ سبب ان نتيجي تي پهتي ته سکي وواهت جيون لاءِ پئسو ئي سڀڪجهه آهي. ان ڳالهه ۾ ڇوڪري سراسر غلط هئي. اهين برابر آهي ته ماءُ پيءُ يا ڇوڪري جي لالچ ڪري هنجي شادي ڪين ٿي سگهي. لالچ ماڻهوءَ کي پنهنجي واعدي تان ڦيرائي ڇڏي ٿي، پر لالچ وواهت جيون جي خوشيءَ جو آڌار ڪونه آهي.

زندگيءَ جي سک لاءِ نه ساتوڪ جيون جي ضرورت آهي جو دک کي به سک ۾ بدلي سگهي ٿو.

۽ هو پيسو جام ڪمائي آيو آهي. مائٽن واري مائي هتوت
وئي. حقيقت ۾ ته هن ماڻهوءَ ڪجهه به ناڻو ڪين آندو هو.
پر هن چالاڪيءَ سان ڪجهه چانديءَ جا ٻرلن ۽ ڪمون وغيره
گهر ۾ پکوڙي ڇڏيون هيون ۽ ڪمون کي ٻرلن ۾ وجهي
رکيون هيون. وچاري عورت جڏهن ڏٺو ته ٻرلن ۾ هيٺ
سون جون گهڻون پيون آهن ته هن کي چيائين ته پيسا ته سنڀالي
رکي ۽ هيٺن پرواهي نه ڪري. هن جواب ۾ چيس ”اڪيلو
آهيان. مون کي گهر ۾ ڪم آهي جو پيسو ڏوڪڙ سنڀالي
رکي. اڪيلو مرد ماڻهو گهر ڪين سنڀالي سگهندو.“

بس! هيءَ خبر آڳ وانگر ڦهلجي وئي. هڪ ٻئي پٺيان
مائٽون اچڻ لڳيون. آخر هيءَ سڌري به آچي وئي ۽ هفتي
اندر هنجي شادي به ٿي وئي. هن ماڻهوءَ جيڪو ڪوڙ جو
پاڙو ٺاهيو هو، سو هاڻي ڊهڻ لڳو. جيڪي هنکي ڏاجي ۾
ناڻو مليو، سو جڏهن خرچ ڪري چڪو ته پنهنجي سچي حالت
ظاهر ڪرڻ لڳو ۽ زال کي حقيقت ٻڌايائين. چون ٿا ته هن
چوري واري جو ڪم شروع ڪيو. ڪجهه وقت بعد ڪيس هڪ
پار ٿيو ۽ پاڻ به جلد ٿي گذاري ويو ۽ پنهنجي زال ۽ ٻار لاءِ
غريبي ۽ مصيبت ڇڏي ويو.

اهڙيون مصيبتون ڪيتري ايندڙيون رهن ٿيون، پر اهي سڀ
ٻالي ڀولي هئڻ سبب ماڻهوءَ کي پرکڻون پون ٿيون.

متي مائٽيءَ جي ڳالهين ۾ ته اها پورزائي ڏاڍو ٿي رلائي.
ڪيترا نوجوان اهڙي طرح دوکيبازي ڪري ڪيترن شاديون
ڪري سگهيا آهن. هڙن پاڻ کي غير شادي شده ٻڌائي پئن
اردوش ڇوڪرن کي ڦسلايو آهي. هڪ پيءُ پنهنجي ٻي. اي
پاس ڪيل ڇوڪريءَ کي ممبئي ڪالهج ۾ اٿل. اي ۾ داخل
ڪرائڻ لاءِ ويل آيو. مون فقط ڪالٽس پڇيو ”جڏهن اوهانجي
ڌيءَ ٽاڙو شادي ڪئي آهي ۽ ٻہ ڇگيءَ طرح وواهت جهڙن

شادي ٿئي. هن وچارن اهو ظاهر ڪيو تہ نوجوان تمام هوشيار ڪاليج جو وديارٿي هو. هنکي سوا سؤ روپين واري نوڪريءَ جي بہ آڇ ٿي هئي، پر هن انڪار ڪيو، جو کيس وڌيڪ پڙهڻ جو ويچار آهي.

ڇوڪريءَ جا ماءُ پيءُ هن دوکيبازيءَ جو شڪار ٿي ويا ۽ مڱڻي ٿي. جڏهن شادي ٿي تہ کين خبر پئي تہ ڇوڪرو نہ مئٽرڪ بہ پاس ڪيل نہ آهي ۽ هو نہ فقط ١٥ روپيہ ماهوار مس ڪمائيندو آهي. مائٽن لاچار قسمت جو رانگ سمجهي چپ ڪري ڪئي.

مان اهيءَ واقعي کي ڪوشش ڪري بہ وساري نہ سگهيو آهيان تہ وسوڙائي ڪيئن نہ سمجهدار ماءُ پيءُ کي بہ خوفناڪ مصيبتن ۾ ڌڪي ڇڏي ٿي. مون کي اها بہ خبر آهي تہ هو ٻئي شادي ڪري سکي رهي نہ سگهيا ۽ انکي ڪو ٻار ٿي ٿين.

هڪ ٻيو بہ اهڙو پروڙائيءَ جو مثال ڏيان. اسڪول جي وقت مان هڪ ڏينهن گهٽيءَ ۾ رالد ڪري رهيو هوس تہ مون هڪ نهايت سندر ۽ شخصيت واري، پر ڏاڍي غريب استري گهٽيءَ ۾ ايندي ڏٺي. اهڙي سندر استريءَ کي اهڙي غريب گهر ۾ رهندو ڏسي حيراني لڳم. پنهنجي ساٿيءَ کان پڇيم تہ هوءَ ڪير هئي؟ تہ هن چيو "توکي وچاريءَ جي حالت جي خبر ڪانهي؟ هوءَ تنهنجي هم ڪلاسيءَ جي ماءُ آهي." وري پڇيومانس تہ هوءَ اهڙي جهوپڙيءَ ۾ ڇو ٿي رهي ۽ اهڙي اڌنما جي جيون ڪيئن ٿي گذاري. هن چيو تہ اها استري نہ کيهن شاهوڪار گهر ۾ وڏي راڻي ٿئي ها پر هيءَ اهڙين حالتن جو شڪار ٿي وئي، جن تي هنجو ڪوبہ وس نہ هليو. هن پوءِ درد ڀري ڪهاڻي وستار پوروڪ سڻائي:

"هن پاسي جو هڪ ماڻهو پڌارا مان آيو هو ۽ هن مشهور ڪيو

ناس ڪيو آهي.

هڪ نوجوان، هڪڙي نهايت ئي سندر ڇوڪريءَ کي پنهنجي ٻي زال ڪري گهر وٺي آيو. سندس پهرين زال مري وئي هئي. هو نئينءَ زال کي ڏاڍو پيار ڪندو هو. پر پاڙيوارا هن جي سکي جيون وهڻ برداشت ڪري نه سگهيا. آخر هنن هڪ رٿ رٿي ۽ هن نئين زال کي سندس پتيءَ خلاف آڏيون اُبتيون ڳالهيون ٻڌائي سندس من خراب ڪرڻ لڳا. جڏهن هو هن کي ڪي نه زيور پائڻ لاءِ ڏيندو هو ته هو چونديون هيون "هي زيور هن جي پهرين زال کي پائل هئا. مرڻ وقت سندس نڪ مان، ڪن مان ۽ ٻانهن مان لاٿا هئائون. هي نه مرديءَ کي پائل هئا." جڏهن هي جوان زال کي چڱا ڪپڙا پائڻ لاءِ وٺي ڏيندو هو ته هو چوندا هئس، "اهي ئي ڪپڙا نه هن جي پهرينءَ زال کي پائل هئا. هوءَ ڏڻ وار ئي اهئي ڪپڙا پائيندي هئي."

اهڙيون ڪيتريون بيهوديون ڳالهيون جن تي هن زال کي اعتبار نه ڪرڻ گهرجو هو، سي هوءَ وسهي ويٺي. نتيجو اهو نڪتو جو هن جي دل ۾ ڪتر ٻوڻ لڳو. هن جو هڪ ئي سان وفادار رهڻ جو انجام ڪيو هو، سي هميشه بي-دليا رهڻ لڳا. هيءَ ويچاري جوانيءَ ۾ ئي گذاري وئي ۽ مرد ويچارو به نهايت دکي ۽ دل شڪن رهڻ لڳو.

پاڙيواري ۽ بي اعتباري ٻئي گڏوگڏ رهن ٿا. اهي نه هڪ ٻئي جا ساٿي آهن.

مون کي هڪ شادي ڪيل استريءَ جي ڄاڻ آهي. هن جو مڙس ٻر پورن وشواس هو. هو جڏهن هنڪي گهر وٺي آيو ته هوءَ پاڙيوارن وٽ گڏجڻ ويٺي. ڪڏهن سندس پتيءَ جي خلاف ڪيس صلاح طور ٻڌايو نه لوري خبردار رهي. هوءَ ان استريءَ جي گهر مان يڪدم ٻاهر هلي آئي ۽ اچي سموري

ٿي سگهي آهي ته پوءِ وري سندس لڇڻن سڌارڻ ڇو نه
شروع ڪيو؟" هن ٿڌو ساهه کڻي جواب ڏنو ته "ڇوڪريءَ
وچاريءَ لاءِ عجب مصيبت اچي ڪڙڪي آهي. جڏهن هن
کي ساهري وٺي ويا ته ڪيس خبر پئي ته هوءَ اڳئي شادي
ڪيل هو. هيءَ خبر ٻڌندي ئي هوءَ پنهنجي دوکباز پتيءَ
جو هميشه لاءِ گهر ڇڏي آئي." مون پڇيومانس ته ڇا شاديءَ
کان اڳ اوهان چڱيءَ طرح جاچ جوچ ڪين ڪئي هئي ڇا؟ ته
دک سان چيائين "مون سان دوکو ٿيو ويو، ان کان ٻاهر ڇٽائي
ڪين سگهيس. هن ڌيءَ جي دک منهنجو جيئڻ دکيو ڪري
ڇڏيو آهي، ٻيو ڪمزور به ڪري ڇڏيو آهي."

آئينده هلي پتو پوندو ته هن دردناڪ حال ۾ هيءَ ڇوڪري
پنهنجي جيئڻ ڏاڍا ڪيئن ٿي پوري ڪري.

هڪ شادي ٿيڻ رهي هئي. شاديءَ جي وقت گهوٽ
ڄڃ ڪري اچي ڪنوار ٽي ومت گهر پهتا ته اوقت اوچتو
ظاهر ڪيو ويو ته شادي مهل ڪئي ٿي وڃي. ڇو ته ته
اوڏي مهل ڇوڪريءَ شاديءَ ڪرڻ کان انڪار ڪيو. انجو
ڪارڻ اهو هو ته هڪ عورت جا نهايت حاسد هئي، ان ڪنوار
کي گهوٽ بابت گهٽ وڌ ٻڌايو هو. گهوٽڻ ان کي گهڻو
ئي سمجهايو ته ڳالهه ۾ ڪجهه به ڪين آهي ۽ شادي ٿي
وڃڻ گهرجي. آخر فيصلو ٿيو ۽ شادي اوڏي مهل ٿي وئي.
پر ڇوڪريءَ جي من ۾ جو الڳ پئجي ويو هو، اهو ڪڏهن
به گهٽيو ڪين. شاديءَ کان ڪجهه وقت بعد هوءَ ڇوڪري
وري ٽئي کهنجي چنبي ۾ اچي وئي. جنهن سندس مڙس
بابت ڪافي گهٽ وڌ ڳالهايو ۽ ڇوڪري هميشه لاءِ مڙس
کان الڳ ٿي وئي.

منهنجو مطال شاديءَ جي وقت جو هو. پر اهڙا واقع به
آهن، جتي پوڙاليءَ وواهت جوڙن جي گهريلو جيئڻ جو به

١٩

استري پرش جو ناجائز رستو

ڪام واسنا جي پورائيءَ لاءِ ٻئي خواه ٻنهي جڏهن پر-استري ٻيا پر-پرش سان رستو رکن ٿا ته اهو ناجائز رستو اُنهيءَ گهر جي سک ۽ شانتيءَ واسطي وناشڪ ثابت ٿئي ٿو.

مان ١٤ سالن جو مس هوس ته ڏٺم ته هڪ ايڪانت گهٽيءَ ۾ هڪ چڱو خوبصورت جوان هڪ سندر نوجوان ڇوڪريءَ سان ڏاڍي اُتساهه ۽ پيار سان ڳالهيون ڪري رهيو هو. مان اُنهن کي سڃاڻندو نه هوس. پر اهو عجب لڳم ته هوءَ اهڙي سمائي چالمل اوجهڙ هنڌ ايڪانت گهٽيءَ ۾ اُهين پاڻ ۾ ڳالهيون ڇو ڪري رهيا هئا. نڪي ائين خبر هئم ته اُنهنجو پاڻ ۾ ڪهڙو ناتو هو ۽ هوءَ ڪير هئا، پر پوءِ ماڻهن ۽ زالن کي هنن بابت ڳالهائيندو ٻڌم. ان مان اهو سمجهيم ته هنن ٻنهي جو پاڻ ۾ ناجائز رستو هو. ٻئي شادي ڪيل هئا. نوجوان هڪ شاهوڪار واپاريءَ جي ڌيءَ سان پرڻيل هو ۽ هوءَ ڇوڪري هڪ سند ورڪيءَ سان پرڻيل هئي، جو ٻاهر واپار ڪرڻ لاءِ ويل هو. ان کي چار ٻار هئا ۽ اهي سڀ جهڙا هئا ۽ سندس هي ٻار ۽ ٽن ٻارن جو پيءُ هئو جي هنکي پنهنجي حق ٻڌي زال مان هئا. سو هي ٻئي ڪرڻ السان هئا، جيتوڻيڪ ڪين ڪرڻ جو ڪوبه سبب نه هو. هنن جو پاڻ ۾ رستو ٿيو هو ان ڪان اڳ هو ٻئي پنهنجي پنهنجي گهرن ۾ چڱيءَ طرح وواهت جيون گذاريندا هئا. هنن جي ناجائز رستي سندن جيون برباد ڪري ڇڏي.

هنن جي رستي کي ٽي چار سال ٿي ويا. ان بعد عام ماڻهن کي پتو پيو ته هنن جو پاڻ ۾ ناجائز رستو آهي. ان استريءَ جي پتيءَ کي ولائت ۾ هنجي مائٽن لکي موڪلي ته هو جيڪڏهن پنهنجو گهر بچائڻ چاهي ته هڪدم هليو اچي. هو

ڳالهه پنهنجي پتيءَ سان ڪيائين ۽ ڪنهن ڇمائين نه ان استريءَ کي سمجهائي ڇڏي ۽ ڪنهن اهو به ٻڌائي نه هوءَ سندس صحبت کان به ڊڄي ٿي. ان کان پوءِ ڪنهن به سندس مڙس جي خلاف ڪنهن ڪجهه به ٻڌائڻ جي همت نه ڪئي.

ائين ڪين هو ته هنجي مڙس ۾ ڪو به عيب ڪين هو. پر هيءَ استري ان کي عيبن کان آجو سمجهندي هئي. سندس هن وهنوار ۽ سمجهڻ جي طريقي سندس گهر کي سرڳ بڻائي ڇڏيو. هر هڪ پتي پتنيءَ کي پنهنجي من جي استري اهڙي رکڻ گهرجي. پنهنجي گهر جي ڪنهن به پاليءَ خلاف ڪنهن ٻئي کان ڪجهه به ٻڌڻ هڪ تمام وڏي غلطي آهي.

لڳا ڪن، سي پنهنجي هٿن سان پنهنجي قبر ٿا کوٽين.

وڪالت ڪندي هڪ عجيب واقعو درپيش آيم. هڪ ماڻهو ولايت ويو هو ۽ اُتان ڪافي دولت ڪمائي آيو ۽ اچڻ سان ئي سندس شادي هڪ چڱي خاندان ۾ هڪ چڱيءَ ڇوڪريءَ سان ٿي ۽ ٻئي سک سان رهڻ لڳا. اِن ٽن سالن بعد کين هڪ ڪڪو به ڄائو. پر بدقسمتيءَ سان سندس پتني هڪ بيوقوف ۽ لفنگي جي پيار ۾ ڦاسي وئي ۽ لفنگو به هنجي الهن ارادن کي ڪامياب ڪرڻ ۾ مدد ڪرڻ لڳو. ٻئي انهيءَ ڪام واسطا لڪڻيءَ لاءِ پاڻ ۾ ناجائز رستو رکي هلڻ لڳا. ڪجهه وقت ته سندن پاپ لڪو رهيو. آخر ڪون ڪستوري ڪنهن لڪي! ماڻهن کي هنن جي رستي جي خبر پئجي وئي.

مڙس پنهنجي پتنيءَ کي گهڻوئي سمجهايو ۽ هن لفنگي کي ڌمڪايو ته هو بديءَ کان باز اچن، پر سندس پتني باز نه آئي. هن رولاڪ ڇو ته هو ڪنهن نه ڇڏڻ لاءِ تيار هو، ۽ هو هن استريءَ جي پيچ ۾ اهڙو ته پختو ڦاسي ويو هو جو هن استريءَ لاءِ ڪنهن ڇڏي ڏيڻ محال هو.

هيءَ استري پنهنجي وچولي عمر واري گهوٽ، گهر ۽ ٻارهن مهينن جو اُبهم ٻار ڇڏي، بي عزتي، بلڪه ۽ بي حيائيءَ واري جيون رهڻ لڳي.

مون پاڻ ان بدڪار استريءَ کي ڪافي سمجهايو ۽ وينتي ڪئي ته هوءَ پنهنجي ڌر وٽ واپس وڃي، جتي عزت، مان ۽ پيار جا دروازا اُجا به سندس لاءِ کليل هئا. مون کيس اهترو به سمجهايو ته هن لاءِ پنهنجي پتيءَ سان گڏ رهڻ ۾ قانوني لوڙهي ساماجڪ اڙڪار آهن، پر هن لفنگي سان هوءَ سڄي عمر به ڪٽي رهي ته به هن کي سماج کان ڪا به مدد نه ملندي."

وڌيڪ سمجهائيندي کيس چيم، "هن سماج جي زندگيءَ

پنهنجي گهر ۽ عزت خاطر يڪدم گهر واپس ورڻو.

هن ٻنهي ناجائز رستو وٺندڙن ايندڙ خطري کي جاچي ورتو ۽ ٻنهي ۾ صلاح ڪري شهر کان ٻاهر هڪ مڪان وٺي اُتي ڪليو ڪلاڻو رهڻ لڳا.

جڏهن اُن استريءَ جو پتي ولايت مان واپس پهتو تڏهن کيس خبر پئي ته سندس پتنيءَ گهر ٻار ڇڏي پنهنجي ان مالدار يار سان گڏ ڪليو ڪلاڻو پاپ جي زندگي گهاري رهي هئي.

هن مرد سڌي مئجسٽريٽ جي ڪورٽ ۾ انهيءَ واپاريءَ تي ڪيس داخل ڪيو. ڪيترا ماڻهو وچ پئي ٺاهه ڪرائڻ لڳا. مرد آخر ٻارن جي صدقي وڪيلن ۽ ٻين جي چوڻ تي پنهنجي زال کي واپس وٺڻ قبول ڪيو، پر انهيءَ شرط سان ته هوءَ نيڪيءَ جي راهه تي هلندي ۽ بديءَ جو رستو هميشه لاءِ تياڳ ڪري ڇڏيندي.

پر هن ٻنهي اها ڳالهه نه مڃي. ڪيس هليو ۽ هن انهيءَ جو فيصلو ڪيو. ڪيس نه صاف هو ۽ اُن استريءَ جي يار کي ڏوهي ٺهرائي کيس ڇهه مهينا سخت پورهئي سان سزا ملي. ان هوندي به هوءَ بدعورت گهر ۾ ٻارن وٽ واپس نه آئي، جڏهن سندس يار جيل مان واپس آيو تڏهن اُن سان گڏ پاپ ڪرم واري حياتي گذارڻ لڳي. هن ناجائز رستي ڪارڻ ٻئي نيات کان نڪري ويا ۽ بي شرميءَ واري حياتي رهڻ لڳا. هن جي مرڻ وقت ماڻهو هن لاءِ قياس ڪرڻ لڳا، هن فقط پنهنجي ڪام واسنا پوري ڪرڻ لاءِ پنهنجي گهر جي شانتي ۽ ٻارڙا قربان ڪري، ان جي اُلٽي هميشه لاءِ ختم ڪري، پنهنجي ۽ خاندان جي عزت ٻوڙي ڇڏي.

اهڙي طرح جيڪي ماڻهو پر-پرش يا پر-استريءَ سان ناجائز ڪام ترشنيءَ جي وس ٿي پنهنجي آئينده جو ويچار

منهنجي ته اکين ۾ پاڻي ڀري آيو. ڪنهن ۾ استريءَ جو ڏک مان به سهي ڪين سگهان. ڪجهه وقت بعد پڇيائين "اوهين ڦلاڻيءَ استريءَ کي سڃاڻو؟ ۽ اوهان کي اها خبر آهي ته هن استريءَ مون کان منهنجو پٽ کسي ورتو آهي؟"

مون وراڻيو "هائو. مان کيس سڃاڻان، پر اها خبر نه اٿم ته هن تنهنجي پٽ کي لوڪان الڳ ڪري ڇڏيو آهي." هن ورندي ڏني ته "جتي هوءَ رهندي هئي، اتي سندس پٽ جو وڃڻ ٿيو. هن سندس چڱي خاطري ڪئي ۽ هن جي خدمت جي ڪري منهنجو پٽ ڏاڍو خوش ٿيو ۽ جڏهن گهر آيو ته ان جي ڏاڍي ساراهه ڪيائين ته نهايت نيڪ استري آهي، ڏاڍي سندس خاطرداري ڪئي هئائين ۽ هوءَ جڏهن اسانجي ڳوٺ اچي ته مان به سندس چڱي خاطري ڪري ٻار لاهيان. جڏهن هوءَ اسانجي گهر آئي ته مون به سندس ڏاڍي خاطري ڪئي. پر اها خبر ڪانه پئي ته سندس من ۾ پاپ ڀريل آهي. سرديءَ جي راتين ۾ هوءَ پنهنجي بيماريءَ جي بهاني منهنجي پٽ کي سڏ ڪندي هئي. مون کي اها خبر ڪين پئي ته اهو سڀ ڏوکو آهي. بلڪ مون مرد کي چيو ته جيئن ته هن نيڪ استريءَ سندس ڪافي خدمت ڪئي هئي، هن جي بيماريءَ وقت شيوا ڪري، ٿورو لاهڻ گهرجي. منهنجا ته طاق لڳي ويا، جڏهن هڪ ڏينهن سندن پاپ جو پڙدو کليو. اوهين مهرباني ڪري منهنجي پٽ کي هن سان رسڻي رکڻ کان روڪيو."

مرد جي هن اخلاقي ڪراوٽ ڪارڻ هڪ چڱي گهر جي ستيا ناس ٿي ويئي. جيتري قدر ٻڌاد اٿم، هيءَ ويچاري بدنصيب استري وري ڪڏهن به مڙس جي خوشي ۽ پيار حاصل ڪري نه سگهي.

هن ظالم استريءَ کي جنهن هنجي گهر جي سک شانتي ختم

رهڻ ڪارڻ ٻين سڀ نعمتن جهڙي اسان نهايت پيارين ٿا سمجهون سي ڏرهي ٿي وڃن. جيڪڏهن تنهنجو پيار ٻين سان بي وفائي ڪري، ٻوڏي ڇڏي وڃي ته ان مٿي لڪائڻ لاءِ ته جاءِ حاصل ڪري نه سگهندين. سماج ته تنهنجي ڪاڻ رکندا نه ڪندي ۽ ٻار ڪي زنده رکڻ واسطي ٻڪي ٻاپ جي زندگي بسر ڪرڻي پوندي." مون سندس ڳالهيءَ ته ڏني. سندس ٻار ڪٿهن ڏوهه ۾ پڪڙيو ويو ۽ کيس سزا اچي وئي. هو جيل ۾ ويو پر هيءَ ان سان نڀائيندي رهي. جڏهن سندس سزا جو مدو پورو ٿيو ۽ هو جيل مان آزاد ٿيو ته هيءَ کيس گڏجي ۽ وٺي وئي ۽ ان سان گڏ اچي رهي. شهر ۾ ڪو به سندس عزت نه ڪندو هو. آخر هو پنهنجو ملڪ ڇڏي ٻئي پرانت ۾ هليا ويا. سندس ڇوڪرو وڏي محنت آخر وڏو ٿيو ۽ مئٽرڪ پاس ڪري ڪاليج ۾ داخل ٿيو. جڏهن مون ساڻس سندس ماءُ، جا کيس ٻارهن مهينن جو ڇڏي ڀڄي وئي هئي، جو ذڪر ڪيو ته هن جون اکيون سخت جوش کان لال ٿي ويون ۽ چيائين "مون کي ڪاڻ ماءُ ڪانهي. هن جو نه سماجڪ خواه اخلاقي طور ڪهڙو سال اڳ موت ٿي چڪو هو. مان نه فقط پيءُ جو پيار ٿي چاهيان ٿو ۽ ان جو پورو قدر اٿم. مان ان ماتا جو ظلم وساري نٿو سگهان. مان سندس ڇوڪرو ۽ پورهيون ٻار هوس ۽ هوءَ مون کي ٻارهن مهينن جو ڇڏي ڀڄي وئي. اهو شڪر آهي جو هن پنهنجي وڏ ڪ سمجهڻ نه پيدا ڪئي آهي، جيڪا هنجي ظلم ۽ ابوڙتا جو داستان ياد ڪري ڏکي ٿئي."

اهو پيو رستو انسان ذات لئي هڪ بدنما داغ آهي. هڪ ڏينهن هڪ استري مون وٽ آئي ۽ چيائين ته مان پنهنجي جي دل جو درد ٻين سان روئي اورينديس. اهڙو چئي هوءَ اوچتو روئڻ لڳي. سندس ڳوڙهن ڪسي ڏسي

برباديءَ ڪريان ۽ گهر جو واسو مٽائل زهر ڪريان. تنهنجي ماءُ جا اکيان وٺي اٿيءَ ان کي چئه ته وڃي ٻئي ماڻهوءَ سان شادي ڪري.

مڙس کي اهو ڪتو جواب ڏيئي هوءَ اندر هلي وئي ۽ ڏاڍو روئڻ لڳي.

جنهن ڳالهه جو انديشو هو، سا ٿي ٿي. ساري گهر جي برباديءَ ٿي وئي ۽ زال مڙس جي وچ ۾ ڪٽر پئجي ويو.

ڪنهن به گهر جي خاطري لاءِ مرد جو يا زال جو ٻنهي جو حق ڇڏي ڪنهن ٻئي سان ناجائز رستي جهڙو خوفناڪ ڪارڻ ڪو ٻيو نه آهي.

ٻيتي يا ٻيتيءَ جو پر-استريءَ يا پر-پرش سان ناجائز رستو گهر کي اجڙ ڪري، عزت ۽ ناموس سڀ مٽيءَ ۾ ملائي ڇڏي ٿو.

ڪئي هئي، جڏهن ڪيس سمجهائڻ جي ڪوشش ڪير نه ڪندي
جواب ڏنائين "جيڪڏهن مرد زال کي ڇڏي ٿو ڏئي ته ان ۾
مرد جو ڏوهه نه آهي بلڪ زال جو، ڇاڪاڻ ته هوءَ مڙس جو
پيار ۽ وفاداري پنهنجي لاءِ قائم نٿي رکي سگهي."

هن بد اخلاق جا لفظ دل ۾ اڄا ئي چُڀ ڪن ٿا. هن
ڪنهن نيڪ عورت جي گهر برباد ڪرڻ ۽ هنجي پتيءَ کي
کسڻ ۾ پنهنجي جيت سمجهي ۽ هن نيڪ عورت سان ظلم
ڪيو. هيءَ نيڪ عورت جڏهن گذاري وئي، تڏهن مرد
کيترن ڏينهن بعد معلوم ڪيو ته هوءَ هڪ ديوي هئي، جا
سندس جيون ساٿي هئي. هنجي هر ڪار ساراهڻ جوڳي هئي
۽ هوءَ سڀني عورتن کان هزار ڀيرا زياده عزت جي لائق هئي.
مرد کي هڪ نيڪ استري ملي ٿي ته اها ان جي خوش قسمتي
آهي. هنکي هميشه پرائي استريءَ جي آڪرشڻ ۽ فريب
کان نفرت ڪرڻ گهرجي.

هڪ ٻي واقع جو ڌيان آيم، اُن ۾ وري مرد ڏوهاري
هو. هن مرد پنهنجي دوست جي وڌوا سان نينهن لڳايو هو.
سندس زال هنجي هن حالت تي نهايت دکي رهڻ لڳي ۽
هڪ ڏينهن هنن ٻنهي جو مائٽن جي سامهون کليو جهڳڙو ٿي
پيو. زال اُن جي بيوفائيءَ جي ڳالهه کلائي نڪاڻي ڪئي.
مرد زال جي اهڙي روش ڏسي پاڻ تان ضابطو وڃائي ويٺو
۽ زال مرد جي وچ ۾ هيٺين گفتگو ٿي:-

مرد:- مان ته ان زال سان رستو ٽوڙڻ لاءِ تيار نه آهيان.
اگر توکان اهو برداشت نٿو ٿئي ته، مان هن سان رستو رکان
نه توکي به موڪل آهي، تون به وڃي پيو گهومت ڪر.

زال:- بيشرم! تو پنهنجي ڪڌي ڪرم سان پنهنجي خاندان
جي عزت ته برباد ڪئي، هيئنر تون چاهين ٿو ته مان به
لوڪ لڄا لاهي تو وانگر هلان، پنهنجي عزت ۽ ڪٽنب جي

نه گهر ۾ شانتي. هيتري پيسي هوندي به تون مولڪي ڏنگ ٿو ڪرين. مان چاهيان ٿي ته مان هڪ امير عورت وانگر رهان، ۽ تون چاهين ٿو ته مان تنهنجي پوڙهيءَ ماءُ وانگر رهان. هوءَ ته غريبيءَ ۾ رهي ۽ غريبيءَ ۾ ئي پلي. جڏهن تون شاهوڪار ٿئين تڏهن به تنهنجو اهو حال رکيائين.

پيا ته چڙ، اسانجي پاڙيسرين کي ڏس. هو آلدي ڪاڏي ئي آهن. مرد ڏهاڙيءَ جي حساب سان ڪارخاني ۾ ڪم ڪري، تڏهن به کهڙا نه خوش آهن. هو ٻئي ڏاڍا خوش ٿا رهن. جيڪو به وقت خالي هجين سو ٻئي گڏ رهن ٿا ۽ پوپر وللهن ٿا، پر مون لاءِ ڪيترا هفتا ٿيو وڃن جو اهڙو موقعو ئي ڪين ٿو ملي. هو روز گڏجي بازار مان سودو وٺي وڃن، مان ته اِلهيءَ لاءِ به پيئي اڙقان."

هن جواب ڏنو "توکي شاهوڪار ماڻهوءَ جي زال ٿيڻ جو شوق آهي. اڪري مان شاهوڪار ٿيڻ ٿو چاهيان. جڏهن پيسي ڪٺي ڪرڻ جي هيج اچي ٿي قواني تڏهن سنتوش اڪرهو وڃي. مان ٻنڌڪ ۾ پيسو ڪٺو ڪرڻ ۾، ته تون پنهنجي ڪپڙن وغيره ڪٺي ڪرڻ ۾ لڳي ٿي رهين. جيڪو اسانجو آديش هوندو، اسانجو سياءُ به ته اُن موجب بدلجندو رهندو. اسين لالچ وس ٿيا آهيون ۽ هوڏانهن خوشي پرڀل صحبت، هڪ ٻئي لاءِ پيار، سک ۽ قرباني اسان جي غريب پاڙيوارن جي جيون جو گڻ آهي. پيسي جي لحاظ کان ته اسانجي پيٽ ۾ هو غريب آهن، پر سنتوش جي درشٽيءَ کان اسين غريب آهيون."

زال چيو "مان ته سنتشت ٿي جيون گذارڻ چاهيندس، پوءِ پل غريبي هجي. مون کي شاهوڪار جي استري ٿي رهڻ کان اها جيون وڌيڪ پسند آهي."

مرد مهڪندي چيو "جيڪڏهن تنهنجي پاڙيسرن کي به

آسنتوش

اسنتوش ڪارڻ ماڻهو بي-شڪر ٿي قدرت جي ڏنل نعمتن لئي خوش نہ رهي، هميشہ ڪرڪندو رهي ٿو. ان ڪارڻ گهر مان شانتي هلي ويندي ۽ دائما ڪلڪل پيدا ٿيو پوي.

الهيءَ اسنتوش جو هڪ ڪارڻ آهي پيسي جي لالچ.

هڪ وچولي درجي جي سچي ڪهاڻي آهي تہ ڪيئن نہ هڪ سنتشٽ ڪٽنب، اسنتوش جو شڪار ٿي گهر ۾ هميشہ لاءِ ڪلڪل پيدا ڪئي.

هڪ هيٺئين وچولي درجي جو ڪٽنب هو. سڀ ڏاڍا خوش رهندا هئا. پتي هڪ ڪارخاني ۾ ڏهاڙيءَ جي حساب سان ڪم ڪندو هو ۽ سخت محنتي هئڻ ڪارڻ انجو ڪافي قدر هو. هو الهيءَ ڪم ۾ نهايت خوش پرسن رهندو هو. ڪنهن اهڙي لالچ نہ هئي. هنکي ڪم ۾ مزو ۽ شيوا ۾ شانتي ملندي هئي. گهر جو ڪم ڪار سندس پتورتا استري سنڀاليندي هئي. جيڪي سندس پتي آڻيندو هو، ان تي ڪافي خوش هئي. هو گڏجي گهر جي خبرداري ڪرڻ ويندا هئا. ڪانہ ڪٽني ڪين ڪانہ هئي.

سندن گهر پرسان هڪ وڏي ڪوٺي هئي، جنهن ۾ هڪ شاهوڪار، جنهن جا ڪيئي ڪارخانا هئا، رهندو هو پر انهن جي گهر ۾ شانتي نہ هئي. مرد سخت ڪنجوس ۽ زال ڏاڍي لالچي هئي. مرد ڪجهہ نہ ڪري، پر زال سنتشٽ نہ ٿيندي هئي.

هڪ ڏينهن هن زال پنهنجي مرد کي چيو، "پنهنجي ڌن دولت، اسان لاءِ ڇا ڪم آهي. اسان ۾ نہ پيار پيدا ڪيو الس،

۽ لوالوي روپين جو هڪ بنڊل ڦٽو ڪيو. زال کي اهو بنڊل ملي ويو، هن لئي ٻهراڻ الڙ ليو. هن پنهنجي پٽ جي مدد سان انهن ۾ هڪ روپيه وجهي ١٠٠ روپيه ڪري رکيا. پس منجهس مونڻ جي هنڇ پيئي. هوُ نرڌلتا ۽ غربيءَ واري رهڻي رهي ڪوڙي ڪني ڪرڻ لڳا. هڪ ٻئي پنيان سوَ سوَ ڪنا ڪندا ويا آهن ۽ هاڻي هڪ ٻئي کي پيار ڪرڻ بدران پيسي کئي ڪرڻ جي ڪم ڪي لئي پيار ڪرڻ لڳا آهن. سندن لالچ وڌندي ويئي آهي. ان لالچ جي جوالا ۾ سندن سنتوش هار ڪاڻي ويو آهي. هڪ ٻئي ڏانهن شرڌا ۽ پيار سڀ ختم ٿي ويو آهي." هڪ ڪتب جو ٻاڻ اُستشت ۽ دکي هئو، اَن هڪ ٻئي ڪتب کي ۽ ان آڳ جو شڪار ٻڻايو.

ٻان هڪ چڱي وچولي درجي واري گهر ۾ ويس. هن جي مائٽ واري ڪتب ۾ ڏاڏو ڏاڏي، ماءُ پيءُ ۽ ٻار رهندا هئا. جڏهن ڏاڏو اُڪيلو هو ته اُن مونکي سڏايو ۽ چيائين "بٽ مونکي سڪجه آهي، جيڪي ۾ ڪنهن ڪتب ۾ هئڻ گهرجي. هي سڀ ڪتب جا ماڻهو چڱو ٿا ڪمائين. منهنجي انهن گهر جو ڪافي ڪم ٿي ڪري، ۽ منهنجي زال جاڻي ٻجهي ٻئن لنهن خلاف ڪٿ ٻٽ ڪري ٿي. هنجي هن عادت ڪان اهڙو ته تنگ ٿي ويا آهيون، جو اهو ٿا چاهيون گهر ڇڏي هليا وڃون."

پڇيو مانس ته "آخر هنجي شڪايتن جو ڪارڻ ڇا آهي؟" جواب ڏنائين، "منهنجي زال جو چوڻ آهي ته سڀ گهر جا ٻالي پنهنجي ڪمائي سندس اڳيان آڻي لڪا رکن. اڪي ڪالٽس ڪوه ڪم ٻچي ٿا ڪن. جيڪي ڪمس ملي ٿو، ان مان راضي ته آهي. جيڪي ڪمس لئو ملي، ان ڪارڻ دکي آهي. ڪمس پنهنجي خرچ لاءِ ڪافي پيسو ملي ٿو، پر هيءَ

دنيا جا مال ملڻ نه هو ته پنهنجو سنتوش ڪوهي وڃن. انهن کي فقط دنيا جي نعمتن جي هٿ اچڻ جو موقعو ملي سگهن."

زال چيو "مان ان تي اعتبار نه ڪنديس."

مرد چپ رهيو. ڪجهه مهينن کان پوءِ پاڙيسرين جي حالت بدلجي ويئي. مرد ڪارخاني ۾ وڌيڪ ڪم ڪرڻ لڳو. هاڻي هو پاڻ خواه سندس زال اهي رهاڻيون جاري نه رکي سگهيا. زال به قناعت سان رهڻ لڳي ۽ هنن بلڪل ڪنجوسيءَ سان گذارڻ لڳا.

هن شاهوڪار جي زال جڏهن هي حال ڏٺو ته دنگ رهجي ويئي ته هنن جي رهڻيءَ ۾ اهڙو ڦيرو ڪيئن آيو. آخر هڪ ڏينهن پتيءَ کي چيائين ته "هن پاڙيسريءَ جي رهڻي اوچتو ڪيئن بدلجي ويئي آهي؟ هنجو حال ڪيئن اهڙو ٿي ويو. سندن نينهن جو نهو جلدي گهٽ ڪيئن ٿيو، جو نه گڏ رهن، نه گڏ گهمن. هو ته بلڪل ڪنجوس ٿي ويا آهن."

مرد جواب ڏنو ته "جمڻ ۽ مرڻ جا نيم سڀني لاءِ ساڳيا آهن. غريبن لاءِ هڪڙا ۽ اميرن لاءِ ٻيا نه آهن. اسين پنهنجي جيون پنهنجي پاڻ موجب بدلائيندا رهون ٿا. دنياداريءَ جي چڱين شين جي گڏ ڪرڻ جي لالچ ۾ اسانجو هي حال ٿيو آهي، انهيءَ تي خواهش جي غلام ٿي وڃڻ بعد هن پاڙيسريءَ جو هي حال ٿيو آهي. جڏهن انسان لالچ وس ٿي وڃي ٿو ته سنتوش، پريم ۽ نسوارٿ تياڳ، وارو آنند جيون موڪلائي وڃي ٿو."

زال پڇيو "اها جادوءَ جهڙيءَ تبديلي هن پاڙيسريءَ جي جيون ۾ ڪيئن آئي؟"

مرد چيو "اهو جادو مون ئي هنن تي ڪيو آهي."

"ڪيئن؟" زال پڇيو.

مرد جواب ڏنو ته "اهو سولو ڪم هو. مون سندن گهر

هئي. هن کيس چيو ته سندس ٻڪريءَ سان پنهنجي ڳانءِ
بدلائي. هن اهو ڳالهائي وارو سودو به ڪيو. اڳتي هلي ته
هڪ ماڻهو گڏيس جو ڪڇ ۾ هڪ مرغي کڻي پئي ويو؛
هن چيس ته پنهنجي ٻڪري ڏئي سندس مرغي کڻي وٺي.
هن قبول ڪيو ۽ مرغي وٺي هليو، جا هن رستي ۾ هڪ
راهيندڙ کي هڪ واڄو بدلائڻ جي عيوض ڏني. آخر اهڙيءَ طرح
هي ويچارو خالي هٿين گهر پهتو. هن سمورو قصو زال کي
ٻڌايو ته ڪيترا ۽ ڪهڙا سودا ڪيا هئائين؛ سموري ڳالهه
ٻڌي چيائين ته انهن سودن ڪندي به هاڻ هٿين خالي گهر
آيو هو. سندس زال نهايت سلڇڻي هئي؛ هن تي ناراض نه
ٿي. هن کيس چيو، ”پيارا! اهين ته چڱو ته تون گهر ڪجهه
ڪين آندو آهي. تو سڀ کان پياري وستو ”پاڻ“ کي ته
آندو آهي. مون لاءِ دنيا ۾ تو کان وڌيڪ ٻي ڪا قيمتي
وستو نه آهي. مان سڀ ڪجهه وڃائڻ پسند ڪنديس، پر پيارا
پتي! توکي ڪڏهن به وڃائڻ سهي نه سگهنديس. ان ڪري
او سڄڻ! شل جڳ جڳ جيئين ۽ پنهنجي هستيءَ سان منهنجي
جيون ۾ ان روشني آڻين.“

انهيءَ مان خوش نه آهي. هيءَ چاهي ٿي ته سمورو گهر جو بسو ونس اچي. پر هن شادي ڪيل ٻارن کي به نه ٻنهجن ٻارن، زال ۽ گهر خواه سماج جون ضرورتون پوريون ڪرڻيون آهن. مان ته هن ٻارن جو شڪرگذار آهيان جو ويچارا اسان لاءِ ڪافي ڪجهه ٿا ڪن. هوءَ منهنجي ان شڪرگذاريءَ جي ورتاءَ تي به ناراض آهي. هيءَ چاهي ٿي ته سڀ سندس مرضيءَ موجب هلن پر ٻارڻ ڪنهنجو به ويچار نه ڪري.

مون اهڙي موقعي جي تلاش ڪئي جو مان ڪمس مدد ڪري سگهان. مون ڪسي موقعو مليو پر منهنجي ڪوشش ۾ ڪامياب نه ٿيس. هن ۾ اها شڪايت ڪرڻ جي اهڙي نه عادت هئي جو اُن تي ڪوبه چڱي صلاح جو اثر نه ٿيو. اسان جو ٻيهر ته اُسين ٻين کي مدد ڪرڻ پر انهن مان بلڪل ٿوري اُميد رکون، اهو خيال ڪمس نه آئڙيو. هوءَ ان ڪتاب ۾ رهندي هئي پر جيئن ته هوءَ سڀني جي شڪايت ڪندي رهندي هئي، ڪمس ڪوبه پيار نه ڪندو هو. ڪمس هرهڪ جي پياري ٻڻجڻ جو موقعو هو، پر بدقسمتيءَ سبب منهنجي شڪايتن ڪري اهو موقعو وڃائي ڇڏيائين. اهڙيءَ طرح جمڪي منهنجي ڪتاب جي پيارن ٻالڻ جي دشمن - جيئنا ٿا شڪايت ڪندا رهن ٿا، اُهي گهر جي جيون کي زهر ڪري ٿا ڇڏين ۽ ڪتاب جو سنتوش ۽ شانتي نشٽ ڪري ٿا ڇڏين.

مون هڪ استريءَ بابت پڙهيو، جنهنکي منهنجي من ۾ ڪڏهن به منهنجي پتيءَ جي برخلاف خواب خيال به نه آيو. سندس هرهڪ غلطيءَ لاءِ هوءَ ڪوبه ڪو بهانو سوچي ٿاري ڇڏيندي هئي. سندس پتي هڪ ڏينهن گهوڙو وڪڻڻ لاءِ اُٿيو. رستي ۾ هڪ ماڻهو گڏيس جنهن جيس گهوڙو ڏيئي ڪانئس ڳاءِ ورتي. هن سودي ۾ ڪو فائدو ڪين هو پر هن اُهين ڪيو. اڳتي هليو ته هڪ ماڻهو گڏيس جنهنکي ٻڪري

اُن ۾ وڌايا ۽ اُن وقت بئنڪ، اڃا ٺهيل ڪين هئي، اهڙا بہ ساڍا ڪمايائون. هنن خرچ چڱو ڪيو پر اُن جي ڪا بہ پرواهہ نہ هئن جو هاڻي ماڻهو اُنهن جي ساراهہ جون سرڪيون پڙهڻ لڳا. اهڙا ساراهہ ئي تہ هئي جا هنن چاهي ٿي. هنن دل ڀري اُن تعريف کي ٻڌو. هنن انهيءَ ڳوٺ جي سڀني ماڻهن کي ڏاڍو بہ کارايو ۽ اٽڪل پنجويهہ هزار روپيہ خرچ ڪيا.

هنن اهو پئسو، جو پنهنجي ڪمائيءَ سان ڪٺو ڪيو هو، سو سماج جي ڪوڙيءَ ساراهہ لاءِ خرچ ڪيو.

مزي جي ڳالهہ تہ اها ٿي جو اُن ڳوٺ ۾ هڪ ٻئي تعليم ڪالي جي آفيسر بہ پٽ پرڻايو. هن اٽڪل ڏهہ هزار روپيہ خرچ ڪيا پر اهڙيءَ طرح جو ڳوٺ وارن تي ڏاڍو گهڻو اثر پيو ۽ انهيءَ جي ساراهہ مان ٿي بہ پيا پڙهن.

ڳوٺ وارن کي تہ اها خبر نہ هئي تہ هنن ڪيترو خرچ ڪيو آهي پر ايترو ضرور چوائون تہ شادي تہ هيءَ، پر ان تہ ڪجهہ بہ ڪين هئي.

هي جو ڳوٺ وارن ڳالهہ ڪئي انڪري پهريان ساراهہ ٿي جو هو ڪمپائونڊر ۽ سندس زال پنهنجي ڦوُليا ٿي سمايا، انهن ٿي هاڻي ٿوري وقت ۾ هوُ ڏاڍو دکي ٿيڻ لڳا.

ڪن ڏينهن کان پوءِ جي لاءِ چندي ڪٺي ڪندڙن جي ٽوليءَ سان مان هن ڪمپائونڊر وٽ پٽس جي شاديءَ بعد ويس. هن پٽ جي شاديءَ تي پنجويهہ هزار خرچ ڪيو تہ ڏاڍو بہ ڏک تہ ٿيس پر اسان کي ڏيڻ لاءِ پنج روپيہ بہ نہ ڏئي سگهيو ۽ اسان واپس ڪيائين.

پٽ جي شاديءَ تي جيڪو هن خرچ ڪيو هو اُن ڪارڻ سندس مالي حالت ڏاڍي خراب ٿي پئي.

اهڙيءَ واهہ واهہ جي پٺيان پورهيار جي ڪمائيءَ کي نقصان پهچندو آهي ۽ مالي حالت ڏينهون ڏينهن ٿي وڃندي آهي.

ڪُوڙي ساراهه

هڪ غريب ماڻهوءَ جي پٽ مڊل امتحان پاس ڪيو ۽ اسپتال ۾ نوڪري ڪندي ڪمپائونڊر ٿيو. هو پنهنجو ڪمپائونڊريءَ جو ڪم چڱي چاهه مان ڪرڻ لڳو. هن ڪجهه سٺا نسخا هٿ ڪيا ۽ ڪيترن عام بيمارين جو علاج اُهڙي ذريعي ڪرڻ لڳو. ڏسڻ ۾ آيو ته ڪيترين بيمارين ۾ ته هن جا نسخا ڪيترن ڊاڪٽرن کان به وڌيڪ ڪارگر هئا. هٿ شفا هيس. هن آخر پنهنجي پرئڪٽس ڪرڻ شروع ڪئي. جيئن ته هو ڪمپائونڊر هوندي ڪافي مشهور ٿي ويو هو، هينئر ته سندس ڪم چڱو هلڻ لڳو. وري هن کي اهو سجهيو ته دواخاني سان گڏ هڪ دوائن جو دڪان به چالو ڪري، جتي انگريزي دوائون وڪڻي ته هن جو ڪم وڌيڪ چڱو هلندو. سندس اهو خيال به سچ نڪتو. سندس آمدني وڌڻ لڳي. ٿوري ئي وقت ۾ هن هڪ چڱي پاڙي ۾ رهڻ جي جاءِ خريد ڪئي ۽ چڱي مارڪيٽ ۾ دڪان پڻ ورتو.

اهو سڀ ته چڱو جو سندس آمدني به وڌي ۽ هن جي ڊاڪٽريءَ جي شهرت به وڌي پر سماج ۾ سندس اهڙي عزت نه هئي. برادريءَ ۾ اهڙي عزت نه هئڻ ڪارڻ پاڻ خواهه سندس زال نهايت ڏکي رهندا هئا. هن چاهيو ته برادري هن جي ساراهه ڪري. هن هڪ رٿ سوچي. سندس وڏو پٽ هينئر شاديءَ جي لائق ٿيو هو. هن اُن جو مڱڻو هڪ چڱي گهر ۾ ڪيو. هن چاهيو ته هو اُهن ڪنوارين لئي اهڙو اثر وجهي جو سڀ ماڻهو سمجهن ڌيئر شاديءَ لائق آهن اُهن ۾ به هن جو نالو ٿي وڃي. مون کي ٻڌايائون ته هن هڪ اسپيشل ڳاڏي ورتي ۽ ڪنوارين جي ڳوٺ تائين

سؤ روپيه ڏنڊ ڏيڻو پوندو. هن سيٺ ماڻهن پنهنجي واهه واهه ٻڌڻ ۽ ٻين کان وڌيڪ ساراهه ڪرائڻ جي خيال کان سرڪار جي هن حڪم جي پرواهي نه ڪري پنج سؤ روپيه سرڪاري خزاني ۾ جمع ڪرائي پٽ تان ڪيترا پيسا گهورون گهوري اُڇلايا.

اُن کان پڇيم ته آخر اُن سيٺ جو ڪهڙو حال ٿيو. هن ڏک سان چيو ته اَڄ اُن ڪٽنب جو برو حال آهي. سندن آڙاڪ شان ختم ٿي چڪو آهي، پيسو ختم ٿي ويو اٿن. هنن ڪوڙين واهه واهه لاءِ جو اَڻ لڳو خرچ ڪيو اُن جو ڦل هينئر ڀوڳي رهيا آهن.

وري اُن کان پڇيم ته جيڪڏهن هو هن مرض ۾ مبتلا نه ٿين ها ته سندن ڪهڙو حال ٿئي ها؟ ته جواب ڏنائين ته جيڪڏهن اهو اُمير ڪٽنب واهه واهه جي پٺيان فضول خرچ نه ڪري ها ته هميشه ڪيئي پيڙهيون آرام سان گذاري ها ۽ نهايت عزت آبروءَ وارو پريوار سمجهيو وڃي ها.

منهنجي هڪ دوست مون کي ٻڌايو ته ڪيئن نه هڪ شاهوڪار جي نوجوان پٽ سکڻي ساراهه پنهنجي زندگي برباد ڪئي. پيءُ جي مرڻ پڄاڻا هن ڪپڙي جو دڪان کوليو. جيڪي ماڻهو ڄاڻندا هئا ته هيءُ خوشامد جو بکيو آهي سي سندس دڪان تي اچڻ لڳا ۽ سندس ساراهه ڪرڻ لڳا. هو هن کان اڌر تي مال وٺي ويندا هئا. اڌر تي مال وڪڻڻ ڪري سندس گراهڪ گهڻي ۾ گهڻا هئا ۽ هي اها ڳالهه ڏاڍي فخر سان ڪندو هو. سندس هڪ سڄڻ کيس آگاهه ڪيو ته اهو خطرو ملهه نه گهمه. اڌر ڪچي ويندي. پر هن کيس چيو، "جيڪڏهن روڪڙ تي مال وڪڻو ته ڌنڌو گهٽ ٿيندو." اُن دوست جي صلاح کيس نه آئڙي. هن کيس چيو ته "اوهين منهنجو ڌنڌو ڏسي سڙو ٿا." اُن تي

هڪ دفعي مان ريل گاڏيءَ ۾ سفر ڪري رهيو هوس. گاڏي جڏهن هڪ ڳوٺ وٽان اچي لنگهي تہ پرسان ويٺل سچڻ اُن ڳوٺ ۾ هڪ عاليشان مڪان ڏانهن منهنجو ڌيان ڇڪايو. اها جاءِ محل جهڙي سهڻي نهايت هئي پر اُن وقت اُنهن پٽي ڏسڻ ۾ آيو تہ اُن ۾ ڪوبہ ڪونہ ٿو رهي. هُن ٻڌايو تہ اها جاءِ ڪنهن وقت ولش جاليءَ جي واپارين جي مشهور حويلي هئي، جتي هو ڏاڍي شان مان سان رهندا هئا، پر اها حويلي آهستي آهستي برباد ٿي ويئي. اُن جو ڪارڻ اهو هو جو اهي واپاري هڪ ٻئي سان ريس ڪري شاديءَ غميءَ لئي هڪ ٻئي کان وڌيڪ خرچ ڪندا هئا تہ جيئن سڀ واه واه ڪن. هيءَ واه واه جي پٺ سندن اُلٽيءَ ڪي آڏو آئي. هنن اميري وڃائي غريبي حاصل ڪئي. اڄ سندن لوڏلنا جي حالت قياس جوڳي آهي.

اُنهيءَ دوست کان پڇيم تہ اُنهن جو آخر ڇا ٿيو؟ هاڻي ڪٿي آهن؟ ڪٿي ٿا رهن؟ چيائين تہ هنن جو ملڪ جي الڳ الڳ حصن ۾ رهن ٿا، جتي پنهنجي روزگار سالڪي کين اجهو ڪا حاصل ڪرڻ لاءِ سخت محنت ڪرڻي پوي ٿي. پهرين جو هو نهايت عيش آرام جو وقت گذاريندا هئا، انهن لاءِ هينئر تہ پيٽ پالڻ بہ مشڪل آهي.

مون هڪ امير ماڻهوءَ جي ڳالهہ ٻڌي آهي. هو وري شاديءَ وغيره لي ڏاڍو خرچ ڪري عام ۾ واه واه حاصل ڪرڻ جو ڪوڏيو هو. هڪ دفعي انهيءَ رياست جي راجا پنهنجي راڄ مان هڪ بري رسم بند ڪئي. اڳي جا ماڻهو شاديءَ وقت گهوٽ لاءِ گهوڙن گهوڙي چالديءَ جا پيسا اُڇليندا هئا. جنهن ڪري ماڻهن کي ڪافي خرچ ڪرڻو پوندو هو. اها هڪ اجائي بيوقوفيءَ جي رسم هئي. هن حڪم ڪيو تہ جيڪو بہ هن حڪم جي انحرافي ڪندو، اُنکي پنج

ڪوڙي ساراهه ڪندو هو. پرنسپال کي ڪن ڇهو ته هن مشڪل معاملي کي سلجهائي ختم ڪرائي ڇڏي. اُن جي ڪوشش سان آخر اُن ڇوڪر کي شهر ڇڏي وڃڻو پيو ۽ هن نوجوان ڇوڪريءَ جي جيون، جا هُوند هن جوان جي صحبت ۾ برباد ٿي وڃي ها، بچي پيئي.

هن ڇوڪريءَ پنهنجي پڙهائي چالو رکي ۽ ايم. اي پاس ڪئي. هن هڪ اَمير گريجوئيٽ جوان سان شادي ڪئي. جڏهن ڪيس ياد ڪري ڏياري وئي ته جيڪڏهن هوءَ سڪيٽريءَ ساراهه ۽ خوشامد جي پنجي ۾ اچي هن نوجوان سان شادي ڪري ها ته سندس ڪهڙو حال ٿئي ها، ته هن چيو "نوجوان ۽ اَڻ آزمودگار ڇوڪرين کي رکشا جي ضرورت آهي. هو خوشامد ڪندڙ جي ڇٽي ۾ آسانيءَ سان ڦاسي وڃن ٿيون. اُنهن کي چڱي تعليم ۽ جوابداري محسوس ڪرڻ جي سکيا ڏيڻ بلڪل ضروري آهي."

هن سمجهڻ کيس چيو، ”جڏهن منهنجو اهڙي طرح رهيو نه جلدئي اسانکي منهنجي حال تي ڏکه جا سڏڪا ڀرڻا پوندا.“

سندس هن دوست جا اکر سچا نڪتا. سڪڻي ساراه جي حاصلات لاءِ هنکي ڏاڍو نقصان سهڻو پيو. اهڙي حالت اچي تي جو مشڪلات سان هو گذارو ڪري سگهيو. هنکي نه نقصان سهڻو پيو، پر گهڻو نقصان سندس اهل عيال ۽ ٻچن ٻارن کي برداشت ڪرڻو پيو.

هڪ ٻئي شاهوڪار ماڻهوءَ لاءِ چون ٿا ته پاڻ کي ڏاڍو داني سڏائيندو هو. اهڙيءَ ساراه حاصل ڪرڻ لاءِ هو نوڪرن چاڪرن کي ڏاڍيون خرچيون بخشش ڏيندو هو. آخر نتيجو اهو ٿيو جو سندس پيسو موڪلائڻ لڳو. سندس پاڙيوار مصيبت ٽارڻ لاءِ کيس اڳ ڪري ڇڏيو پر اُن هوندي به هي سيالو ڪين ٿيو. هن پاڻ کي ۽ پنهنجي ڪٽنب کي برباد ڪري ڇڏيو. هن سڪڻيءَ ساراه مان ڪجهه حاصل نه ڪيو، نه ڪن ڪيو پر فرپالي سو ڪافي ڪرڻي پيس. واه واه جي بک گهڻن ئي پريوارن جي تباهيءَ جو باعث بڻي آهي ۽ اُن طرح ئي پريوار- جيون کي به ڪافي نقصان پهچايو آهي

هيءَ اهڙي ساراه جو پوَت ڪيئن جوان ڇوڪري ۽ ڇا ڇوڪريءَ جي وواهت جيون ۾ پرويش ڪري ٿي انهن لاءِ به ڏاڍو نقصانڪار آهي. هڪ اهڙو واقعو چڱيءَ طرح ياد اٿم. ٻه جوان ڇوڪرا گڏ پڙهندا هئا. هڪ ته اُتي جو رهندڙ ئي هو. هو پنهنجي ماءُ پيءُ ۽ ڪٽنب جي ڀاتين سان گڏ رهندو هو. هو پنهنجي ٻئي سنگتيءَ کي جيڪو هاسٽل ۾ رهندو هو، پاڻ وٽ گهر وٺي آيو ۽ پنهنجي ڀيڻ سان سندس واقفيت ڪرائي. آخر اُن ڇوڪر ۽ اُن ڇوڪريءَ جي وچ ۾ ڪهڙيءَ طرح پريم پيدا ٿيو اُهو ته ڇڻي ٿو سگهجي پر انهي خطن مان اهو پتو پيو ته هو ڇوڪر هن ڇوڪريءَ جي ڏاڍي

دڪان جو ڪم اهڙو نه زور ٿي ويو، جو هُن کي پنج ڇهه ماڻهو ٻيا به لڳائڻا پيا. اُنهن مان هڪ نوجوان ڇوڪري هئي. هوءَ نه فقط نوجوان هئي، پر ڪافي سُندر ۽ چتر به هئي. هن ڇوڪريءَ اچڻ سان ئي هن استري جي پتيءَ کي موهت ڪرڻ شروع ڪيو. آخر اها ڳالهه اچي بڻي جو مرد پنهنجي زال کان آرو لاهي، هن ڇوڪريءَ جي پيار ۾ ڦاسي ويو.

هن حالت کي ڏسي زال ڏاڍي ڏکي ٿي. هنجي بدقسمتي هئي، جو هوءَ بيماريءَ ڪارڻ استري داخل ٿي وئي.

سندس بيماريءَ ڪارڻ ولتر هن کي وڌيڪ موقعو مليو، جنهن هيڪاري ٻاهه ۾ گيهه جو ڪم ڪيو. جڏهن چاڪ ٿي ته هيءَ اهڙي نه نااميد ٿي پيئي، جو پنهنجي جيون جو انت آڻڻ جا پهه پچائڻ لڳي.

هوءَ هڪ پهاڙيءَ تي چڙهي وئي ۽ اُتان هوءَ وهندڙ نديءَ ۾ ٽپو ڏيڻ واري هئي ته سندس من ۾ ورڪ روشني پيدا ٿي ۽ هن هڪ دفعو وري ڪوشش ڪري پنهنجي گهر کي بچائڻ جو ارادو ڪيو. هن نئين روشني، نئين وچار اچڻ سان هوءَ آپگهات ڪرڻ جو وچار ڇڏي، پنهنجي گهر کي بچائڻ جو مضبوط ارادو ڪري وري واپس آئي ۽ هر ممڪن ڪوشش ڪري پتيءَ کي برباديءَ کان بچائڻ جو نسچو ڪيائين.

هيءَ جڏهن گهر پهتي ته مڙس کي پنهنجي ڪمري ۾ سڏ ڪري اُن کي پنهنجو سمورو ارادو ٻڌايائين. هن کيس چيو ته جيئن ته هو هميشه کيس پيار لئو ڪري ۽ هو اُن ڇوڪريءَ جي وس ٿي ويو آهي، انڪري کيس دڪان جي ڀائيواري ختم ڪرڻ گهرجي. هن مڙس کي چيو ته کيس جيڪو حصو وٺي، سو کڻي ٻاقي سندس لاءِ ڇڏي. مڙس پنهنجي دلپسند

مان ڪڏهن به پنهنجو گهر برباد نه ڪنديس

ڪي سال اڳ هڪ انعامي ڪهاڻي پڙهيم. اها ڪهاڻي هڪ استريءَ جي هئي، جنهن انجام ڪيو هو ته ڪهڙيءَ به مشڪلات ۾ هوءَ پنهنجو گهر برباد ٿيڻ نه ڏيندي. جڏهن هوءَ ننڍي هئي ته هڪ نوجوان ڇوڪر، جنهنکي ٻالپڻ کان ئي پيار ڪندي هئي، تنهن سان شادي ڪئي. ٻئي ڪمائيندا هئا ۽ هڪ ٻئي جي خوشيءَ لاءِ خرچ ڪندا هئا. هر هڪ پنهنجي پنهنجي خيال موجب گهر کي آنند ۽ سک جو آستان بنائي رکڻ ۾ پورو فخر وٺندو هو. هن جي من ۾ اهو ڪڏهن ويچار به نه آيو ته ڪير ٿورو ٿو ڪمائي يا گهڻو. هو هڪ ٻئي جي مدد ڪندا هئا ۽ آدرشي جيون رهندا هئا. اُن وقت کين ڪيترين مشڪلاتن جو مقابلو ڪرڻو پيو.

سندس پتي بيروزگاريءَ جو شڪار ٿي ويو. نوڪريءَ کان جواب مليس ۽ ڪٽنب جي پالنا جو سمورو بار پتنيءَ جي ڪلهن تي اچي پيو. پتني پنهنجو اُلڪو ڏاڍو ڪندي هئي. جيئن جيئن وقت گذرندو ويو، تيئن تيئن هنجو ڏاڍو به وڌندو ويو. پر ڪيترا مهنا گذري ويا تڏهن به مرد کي ڪا نوڪري ڪين ملي. اها حالت هنکي ڏاڍي ستائڻ لڳي ۽ هو ڏاڍو دکي رهڻ لڳو، ڇو ته هيءَ زال جي ڪمائيءَ تي هلي رهيو هو، جڏهن هنکي ئي زال جي پالنا ڪرڻ کپندي هئي. زال نهايت نيڪ هئي. هن پتيءَ کي چيو ته هوءَ هن سان دڪان تي شريڪ ٿي ڪم ڪرڻ سان نه فقط هن لاءِ سهارو ثابت ٿيندو بلڪ ڪمائيءَ ۾ به اضافو ٿيندو. هن جي گڏجي ڪم ڪرڻ سان سندن ڪمائي ٻه ڪاسي وڌي ويئي.

شادي نہ ڏاڍي ڌام ڌوم سان ٿي پر ٿوري ئي وقت ۾ مرد کي پتو پيو ته هن ڇوڪريءَ کي مرگهيءَ جو دورو پوندو آهي. ڇوڪر پنهنجي مائٽن سان ڳالهه ڪئي. سندس پيءُ فيصلو ڪيو ته ڇوڪريءَ کي مائٽن ۾ واپس موڪلجي ڇاڪاڻ جو ڇوڪريءَ جي مائٽن هن سان دوکو ڪيو هو؟ شاديءَ کان اڳ ڪنهن ڇوڪريءَ جي بيماريءَ جو نه ٻڌايو هو؟ ڇا ٿي پڇجي هن اها ڳالهه لڪائي هئي.

جيتري قدر ڇوڪريءَ کي مائٽن ۾ موڪلڻ جي ڳالهه جو سوال هو، اُن ۾ ته ڪو به هرج ڪونه هو. پر هڪ ٻي عجيب ڳالهه ٿي جنهن ساريءَ نيات ۾ ڏاڍو ڇوٻولو پيدا ڪيو. هن نوجوان، جو هوشيار گريجوئيٽ هو، پنهنجو ٻيو هنڌ مڱڻو ڪيو. اُن نيات ۾ جيئري ٻي جيئري شادي ڪرڻ جو رواج ڪين هو. هن هيءَ ڳالهه ٻڌي ۽ اُن جي خلاف ڇوٻولو پيدا ٿيو.

ڇوڪري جنهن سان هنجي شادي ڪئي هئي اُنجا مائٽ به ڇڙهيل هئا ۽ هڪ نه چڱو هوشيار وڪيل هو. هن گهوٽ تي ڪيس داخل ڪري اُن تي هميشه لاءِ منع نامو جاري ڪرائڻ جي ڪوشش ڪئي. ڪورٽ هن تي ڪجهه منع نامو، ڇوڪري خواهه سندن لون ساهرن کي شاديءَ کي روڪڻ جو جاري ڪيو. شادي نه مهل ٿي ويئي ۽ مائٽن جي همدردي به ٻهراڻ ڏال سان هئي. نيات وارا اهو برداشت نه ڪري سگهيا ته جيئري ٻي جيئري شاديءَ جو رواج اُنهن جي نيات ۾ نه پوي.

ڪئي مهينا گذري ويا. ڪچهريءَ ۾ به شنوائي مقرر ٿي. آخر فيصلي جي تاريخ مقرر ڪيائون.

جيتوڻيڪ ڇوڪريءَ جي مائٽن ڇوڪري خلاف سخت ڪوشش ڪئي، پر ڇوڪريءَ جي دل ۾ پنهنجي پتيءَ جي

سامان وارو حصو کيو. زال پنهنجي ململ حصي لئي راضي رهي ۽ هن اهو ويچار ڪيو ته ڌار ٿيڻ ڪري انهن جي من ۾ ڪو به فرق اچڻ نه گهرجي.

رات ٿي. ٻئي ڄڻا جڏهن ڪاڌو کائي وڃي آرامي ٿيا، تڏهن پتنيءَ سمهڻ کان اڳ پتيءَ جي ڀلائيءَ لاءِ پرارٿنا ڪئي. پتيءَ جي من ۾ به ڏاڍا ويچار اچڻ لڳا. جڏهن هن معاملي تي چڱيءَ طرح سوچيو ته کيس ڏاڍو ڏک ٿيو ۽ سوچڻ لڳو ته مان پنهنجي جي گهر کي برباد ڪري رهيو آهيان ۽ اهڙي نيڪ پتنيءَ کي ڇڏي رهيو آهيان، جا منهنجي خراب وهنوار ڪندي به منهنجي ڀلائي سوچي ٿي. اڌ رات جو پتنيءَ پتيءَ کٽ تي روئڻ جو آواز ٻڌو. هوءَ اٿي پتيءَ جي کٽ وٽ آئي ۽ سندس پيشانيءَ تي هٿ ڦيرائين. پڇتاءَ وارا ڳوڙها اکين ته پتيءَ جي دل ڀڄي پيئي ۽ ڏک سان چيائين "اسان کي پنهنجو گهر برباد ڪرڻ نه جڳائي." پتنيءَ جواب ڏنو "هيءَ ته منهنجي ڪمل پرارٿنا قبول پيئي آهي، جو تنهنجي دل ۾ اهڙا ويچار آيا آهن. منهنجي لاءِ ته منهنجو گهر وڏو نيڪ آهي. پر هن ڇوڪريءَ جو ڇا ٿيندو." هن جواب ڏنو ته "صبح ٿيندي ئي ٻهراڻن کم اهو ڪندس جو هن کي ڪم کان جواب ڏيندس. هوءَ ته اسان جو گهر برباد ڪرڻ لئي تيار ٿي بيٺي هئي ۽ مون کي پنهنجي نيڪ پتنيءَ کان الڳ ڪرڻ لئي سنبري هئي."

اهڙي طرح هن نيڪ پتنيءَ جي وقت سر قدم کڻڻ سان هڪ ڪٽنب بربادي کان بچي ويو. هن گهر کي ۽ پنهنجي پتيءَ کي بچائڻ جي ڪافي ڪوشش ڪئي ۽ ان ڪارڻ ئي کيس سڦلتا پراپت ٿي.

هڪ ٻيو زنده واقعو نظر مان گذريو. هڪ نوجوان ڇوڪريءَ جي هڪ ناڪاره گرانجڙ نهايت جوان سان شادي ٿي.

طرح رهڻ ڪن ٿا. مون اُنهيءَ ڏينهن ئي اُنهيءَ گهر وڃي روبرو حال ڏسي پنهنجي دوست کي احوال ڏيڻ جو ويچار ڪيو. مان پنهنجي پروگرام موجب اُنهن وقت رات جو ڏهين بجي پهچي سگهيس. رات جو حالانڪ ڪافي دير ٿي چڪي هئي پر ڪٽنب جا سڀ ڀاتي ڳالهيون ٻولهيون ڪري رهيا هئا. مون کي ڏسي گهر جي وڏيءَ مون کي چيو:-

”ڀائو، توکي خبر آهي ته منهنجي نياڻي جي گهوٽ پنهنجي زال کي ڇڏي ڏنو آهي ڇو ته هوءَ هنڪي پنهنجي خيال موجب پتنيءَ لائق نٿو سمجهي. پر هن زال کي (جنهنکي مرد ڪڏي ڇڏيو آهي) ته ڏس، هوءَ چوي ٿي ته هوءَ پنهنجي پتيءَ وٽ ٢٠٠ ميل مسافري ڪري به ويندي. سندس گهوٽ جيڪڏهن ڪيس اچڻ به نه ڏئي ته اهڙي حالت ۾ پرديس ۾ هيءَ ويچاري اڪيلي ڇا ڪندي؟“ مان ڇوڪريءَ جي جواب لاءِ ترسيس. آخر هن چيو:-

” دادا اوهين منهنجو حال ڄاڻو ٿا. مان ويواهت آهيان ۽ مان پنهنجي پتيءَ کي جيتڻ جي پوري ڪوشش ڪرڻ کان سواءِ جيئڻ برداشت ڪري نٿي سگهان. مان چاهيان ٿي ته مان پنهنجي پتيءَ کي ۽ گهر کي وري هٿ ڪريان ۽ اُن لاءِ جيڪي ڪجهه ڪري سگهندس ڪنديس.“

”تون ڇا ڪنديءَ؟“ مون پڇيو.

”مان وينديس، آري ٽپاري ڪنديس ۽ کيس موٽائڻ جي هر ڪا ڪوشش ڪنديس. هن مهل ٿائين ته مون هڪ ڇڏيل زال واري جهڙن ڪاني آهي، پر وڌيڪ سهڻ جي همت نه اٿم. مون کي ڇڏيو ته مان وڃان ۽ وڃي کيس روبرو سمجهايان. حد ۾ حد هو مون کي پاڻ وٽ نه رکندو. اُن ڪري منهنجي حالت خراب ڪين ٿيندي. من ۾ نه ڏکه نه رهندو ته مون پاڻ ڪانه ڪوشش نه ڪئي. ممڪن آهي ته

خلاف ڪو به اهڙو ويچار نه آهي. هن هميشه پنهنجي پتيءَ جي ڀلائي لاءِ پرارٿنا ڪئي ۽ چاهيو ته وري گهر واپس وڃي، جيتوڻيڪ اُن ڳالهه جي اميد ذرا گهٽ هئي.

پر اهڙي هڪ گهٽنا ٿي جنهن جي ڪنهن کي به اميد نه هئي. مرد جي دل ۾ اهو ويچار آيو ته جيڪڏهن هوءَ پنهنجي زال سان اڪيلو گڏبو ته کيس سمجهائي سگهندو ۽ معاملو سڌري ويندو. هن کيس نياپو موڪليو ته مون کي منهنجي گهر ۾ گڏج. هوءَ خوشيءَ سان آئي. جنهن گهڙي هوءَ پتيءَ سان ملڻ لاءِ آئي ته هن سان گڏ رهڻ لڳي. پتيءَ کيس ڪيس ڪڍائڻ لاءِ چيو. هن پتيءَ کي خوش ڪرڻ لاءِ ڪورٽ مان مقدمو ڪڍائڻ قبول ڪيو. ان ڪري سندس مائٽ سخت ناراض ٿيا، پر هن پتيءَ جو طرف نه ڇڏيو ۽ هن ڪورٽ مان ڪيس ڪڍائي ورتو. مائٽن سمجهيو ته مرد زال کي دوکي ۾ رکي ڪم ڪڍڻ ٿو چاهي ۽ کيس اُن بعد وري دوکو ڏيندو ۽ وري مائٽن ۾ واپس موڪلي ڏيندو.

پر هن استريءَ جيڪا ڪجهه اميد ڪئي هئي، سو ٿي ٿيو. سندس پتيءَ کيس نه فقط پنهنجي گهر ۾ رکيو پر دل ۾ به اهائي جاءِ ڏني. هوءَ اڪثر چوندي هئي، "پنهنجي گهر کي بچائڻ لاءِ مون سڀ ڪجهه جوکي ۾ وڌو ۽ ان ۾ مون کي ڪاميابي نصيب ٿي." هيءَ ڇوڪري ١٨ سالن جي مس هئي. هن پنهنجي گهر کي به [illegible] ۽ ور کي به. ڪيئي سال هوءَ گهر ۾ گهر جي راڻي ٿي رهي. کيس ٦ ٻار ٿيا. مرڻ وقت هن ٻين لاءِ به هڪ عمدو مثال ڇڏيو ته هوءَ ڪيئن پنهنجي گهر کي برباد ٿيڻ کان بچائڻ ۾ ڪامياب ٿي.

هڪ ٻيو مثال جو اهڙو ئي دلچسپ آهي سو ٻڌو. هڪ دوست مون کي لکيو هو ته مان اُن ڳوٺ ۾ رهندڙ هڪ ڪٽنب کي روبرو وڃي ڏسان ۽ کيس ٻڌايان ته هو ڪهڙيءَ

مان پنھنجي ڏوھ باسڻ ۽ اُن لاءِ معافي وٺڻ کان نہ ھٻڪندس

ھڪ جوان ھو. شاديءَ کان ٻن سالن بعد ئي سندس زال گذاري وئي. سندس زال تمام سندر ھئي ۽ اُن جو اوچتو ديھانت سندس لاءِ وڏي صدمي جو باعث ٿيو. ھن ڪيترائون ماتميون موناڻيون. آخر سمي پڄاڻي سندس دک گھٽجڻ لڳو ۽ ھڪ چڱي خاندان جي ڇوڪريءَ سان شادي ڪيائين. ھيءَ اِھي ڇوڪري سندس پھرين زال جھڙي سندر نہ ھئي. ھوءَ بلڪل سادي ۽ سانوري ھئي. ماڻھن سمجھيو تہ ھوءَ سندس دل وٺي نہ سگھندي، پر سندن اھو ويچار غلط نڪتو.

ھڪ ڏينھن مان ھن سادي سانوريءَ ڇوڪريءَ جي پتيءَ سان گڏ ويٺو ھوس. مون کي وڏي حيراني لڳي جڏھن ھن جوان ٻڌايو تہ "ماڻھو مون سان ڏاڍي ھمدردي ڪن ٿا جو مون پنھنجيءَ پھرينءَ سندر زال جي مرڻ بعد ھڪ ڪاريءَ ڇوڪريءَ سان شادي ڪئي آھي. بلڪ مان تہ ڏسان ٿو تہ ھن زال جي اچڻ سان، جيتوڻيڪ ھيءَ سادي سانوري آھي منھنجو ڪوبہ نقصان نہ ٿيو آھي. ھن منھنجيءَ ٻيءَ زال منھنجي حياتي خوش ڪري ڇڏي آھي. وڏي خوبي تہ منجھس اھا آھي، جو ھوءَ مونکي غصي ڪرڻ جو نہ موقعو ئي ڪين ڏئي."

مون پڇيس تہ "اوھان جا پاڻ ۾ متڀيد ئي ڪين آھن ڇا؟ آخر انسان آھيو ضرور پاڻ ۾ ٽڪرندا ھوندا؟ جڏھن جڏھن ڪي اھڙا موقعا ٿجن تہ اوھين الھن سان ڪيئن نباھيندا آھيو؟"

ھي ڪجھ وقت خاموش رھيو ۽ چيائين "مون کي تہ

هوءَ منهنجي نيزاري هئي."

مون اُن گهر جي وڏيءَ کي ملڻ جي ڪوشش ڪئي ته هن کي وڃڻ ڏئي. آخر اُن کي پنهنجي گهوٽ وٽ وڃڻ جي اجازت ملي. ڪيترا ڏينهن گذري ويا ۽ مون کان هيءَ ڳالهه به وسري وئي. هڪ ڏينهن هوءَ ڇوڪري مون کي گهٽيءَ ۾ گڏجي وئي. ڪيس ڏسي حيران ٿي ويس. پڇيومانس ته "ڪڏهن آئينءَ؟" "تون اڪيلي آئي آهين يا مڙس سوڌي؟" ته چيائين ته "مان گهر آئي آهيان. مون گهر ۾ ور ٻئي همت ڪيا آهن. ڏس هوءَ منهنجو گهوٽ آهي جو پنهنجي دوست سان ڳالهائي رهيو آهي. هن مون کي چيو آهي ته مان هلان هوءَ پوءِ ايندو." مون کيس چيو "توکي اهڙي همت ڪرڻ لاءِ واڌائي هجي. تو چڱي همت ڪئي آهي. اِن ۾ توکي ڪافي جفاڪشي ڪرڻي پيئي هوندي." هن مشڪي چيو ته "وڏن ڪمن لاءِ وڏي همت گهرجي. گهر ۾ ور همت ڪرڻ وڏي ڳالهه هئي ۽ اُن لاءِ همت ۽ ڪوشش به وڏي گهربل هئي." وري مشڪي چيائين "ڪابه زال پنهنجو پتي وڃائي نه سگهندي، جيڪڏهن هوءَ اُن کي بچائڻ جو پورو فيصلو ڪري ۽ ڪوشش ڪري. مون پنهنجي گهر کي بچائڻ جو پڪو فيصلو ڪيو هو ۽ گهر کي بچايم. ڪابه زال، جا گهر جو بيڙو تارڻ چاهي، سا همت ۽ ارادي سان ڪامياب ٿي سگهي ٿي. منهنجو مثال هن ڳالهه جو ساکي آهي.

ڏسي سگھڻ لئي نه ٿو کھڙو ڪم ڪيو آهي؟ هوءَ ڪجھ دير شانت رهي ۽ هڪدم ڪيس پنهنجي غلطي سمجھ ۾ آئي ۽ چيائين ته هاڻي ٿڌي سيني سوچيندي اهو محسوس ڪريان ٿي ته ڏوهه منهنجو هو ۽ مون ئي هن جوالا کي جاڳايو هو.

ڪيس چيم ته "جيڪڏهن تون هميشه پنهنجي هٿ کي ٻڌائين ۽ کانئس معافي وٺين ته هن کي ڪافي آٿت ملندو."

هن چيو "مان ائين ئي ڪنديس. هڪدم وڃي کانئس معافي ٿي وٺان." هوءَ هڪدم گھر وئي ۽ انجام جي پالنا ڪري مڙس کان معافي ورتائين. ڪجھ ڏينهن بعد وري گڏي ۽ ٻڌايائين "توهان جي نسخي ڏاڍو ڪم ڏنو. منهنجي معافي وٺڻ لئي سندس اکين ۾ پاڻي ڀري آيو ۽ ان کان پوءِ ته هميشه پريم ۽ چاهه ڏيکاريندو رهي ٿو. هن نسخي گھڻن جو ئي واهت جهڙو منو ڪم آهي."

هڪ ٻيو مثال ٻڌو. هڪ شاهوڪار جوان هو جو نهايت غصي ۽ گھمنڊ ۾ رهندو هو. هو پنهنجي زال ۽ ٻارن سان نهايت سختيءَ سان هلندو هو. هن جي زال ته هن جو هيءُ عيب درگذر ڪندي هئي، پر جيئن جيئن هنجا ٻار وڏا ٿيندا ويا، تيئن تيئن هو پنهنجي پيءُ جي اهڙي وهنوار لئي دکي ٿيندا ويا.

آخر هڪ ڏينهن هڪ وڏو ٻار وٽس ويو ۽ کيس چيائين ته هو سندن ماءُ جي سندن روبرو بي عزتي نه ڪري. هيءَ ڳالهه هن پٽ ڏاڍي حليمائيءَ سان ظاهر ڪئي ۽ پيءُ کي اها ڳالهه سمجھي وڃڻ گھرجي هئي ته هن کي ٻچن جو ورتاءُ بدلائڻ گھرجي. پر هن تي ان جو اثر الٽو پيو. هڪ ڏينهن جڏهن هن وري زال جي بي عزتي ڪئي ته سندس ٻه وڏيون ڌيئرون روئڻ لڳيون. جيڪڏهن پيءُ ٿوريءَ نرماڻيءَ سان هلي ها ته سارو ڪٽنب هن ڏک کان بچي پوي ها. ٻارن

ٻيءَ زال سان ڪوبہ رنج نہ ٿو جو سبب ٿي ڪين ملي. جڏهن مان غصي ۾ ڪجهہ وڌ ڳالهائيندو، آئيس هليو ويندو آهيان تہ پنهنجي ميز تي شام جو هڪ چٺي ڏسندو آهيان جنهن ۾ منهنجي هيءَ پتني، ڪٿي منهنجي غلطي هجي يا سندس ڏاڍهن ۾ معافي وٺندي آهي. پنهنجي غلطي سمجهي مون کي معاف ڪرڻ لاءِ منت ڪندي آهي. اهو سندس نيم ٿي ويو آهي. ان ڪري هاڻي تہ جڏهن ڪو اهڙو معاملو ٿئي ٿو، ڪٿي تہ پاڻ کي شرمندو سمجهندو آهيان ۽ پنهنجي ڪئي تي پشيمان ٿيندو آهيان. ان جو نتيجو اهو آهي، جو اسان جي گهر ۾ هيڏو ڪو جهيڙو ٿئي ئي ڪين."

اهو تہ هڪ عجيب رستو آهي ۽ اهڙو طريقو مون ڪنهن کي بہ وٺندو ڪين ڏٺو آهي. هڪ سادي ۽ سالوڻي ڇوڪري ڪيئن نہ گهر ۾ سک ۽ شانتي آندي ۽ گهر جي حالت سڌاري آهي!

ڪيترن ڪٽنبن جي برباد ٿيڻ جو ڪارڻ ٿي اهو آهي جو ضد ڪارڻ زال خواه مڙس پنهنجي غلطي مڃن ئي ڪين ۽ جهيڙا ٿيندا ئي رهن. جيڪڏهن الهن مان ڪوبہ ڪٿي ضد ڇڏي تہ ڪيترا گهر ڪلڪل ۽ ڪٽ پٽ کان بچي پون.

هڪ ٻيو واقعو ڏنم. هڪ نهايت سندر ڇوڪريءَ هڪ جوان سان جنهنجي پهرين استريءَ جو ڪجهہ وقت اڳ ديهانت ٿيو هو، شادي ڪئي. هن ڇوڪريءَ کي پنهنجي سونهن تي ڏاڍو فخر هو. هت ۾ پيئي ڇڄندي هئي. مڙس سان بہ هوءَ اهڙو ئي ورتاءُ ڪندي هئي. هڪ ڏينهن هنن ٻنهي جو پاڻ ۾ جهيڙو ٿي پيو ۽ هن ڪروڌ کان ڪم ورتو. مڙس کي اچي ويو غصو ۽ کيس چماٽ هڻي ڪڍيائين. جهيڙو وڌي ويو. هوءَ اسان جي گهر آئي ۽ دل کولي روئي مون کي پنهنجو حال ٻڌايائين. مون هن کان پڇيو تہ ڇا تون پنهنجي غلطي

مان هميشه ڪن گراهڪ ٿي رهندس

ڪي سال ٿيا ته مون ”ٽِٽ بٽس“ نالي انگريزي اخبار ۾ هڪ سنڌر گهٽنا پڙهي جيڪا ڊيل ڪارنيگيءَ جي مشهور ڪتاب ”دوست ڪيئن ڪجن ۽ ڪيئن ماڻهن کي متاثر ڪجي“ تان کنيل هئي.

هڪ استري هئي جنهن کي ٻار هئا. هوءَ پتيءَ ۽ ٻچن کي ڏاڍو چاهيندي هئي ۽ هر روز نوان نوان طعام ٺاهي ٺاهي هنن کي کارائيندي هئي، جيئن هو تندرست ۽ خوش رهن. هن ويهه سال اهڙيءَ طرح سندن سيوا ڪئي. پر هن کي حيراني لڳي ته ايتري خدمت ڪندي به نڪي پتيءَ نڪي ٻچن ڪڏهن هنجي سيوا ڀاوَ کي ساراهيو.

هڪ ڏينهن هن مڙني لاءِ پليٽون ٺاهي انهن ۾ ڪتر وجهي صاف سٿري ڪپڙي سان ڍڪي ڇڏيون. جڏهن هو سڀ روٽي کائڻ ويٺا ۽ ڪپڙو کڻي ڏٺائون ته روٽيءَ بدران ڪتر رکي آهي ته سندن غصي جي حد ئي نه رهي. هو ڪاوڙ ۾ لال پيلا ٿيڻ لڳا. آخر هڪ پٽ کانئس پڇيو ته ”امان! هي ڇرچو ڇا لاءِ؟“ ته هن چيو ته ”ڇا توهان ڪتر ۽ سٺي ڀوڄن ۾ فرق ڏسي سگهو ٿا؟ مان جو توهان کي ويهن سالن کان چڱا چڱا طعام ٺاهي ڏيندي رهي آهيان، توهان ان جي ڪڏهن قيمت نه ڪئي آهي. جيڪڏهن توهان ڪتر ڏسي مون تي ناراض ٿيڻ ٺيڪ ٿا سمجهو ته ڇا توهان جو اهو فرض نه هو ته چڱا طعام ڏسي منهنجي ساراه ڪريو ها؟“

سندس پتيءَ کلي چيو ”برابر اسين نهايت ناشڪرگذار ٿي رهيا آهيون. اسين تنهنجا نهايت احسانمند آهيون.“

آخر پيءُ کي چيو ته جيڪڏهن پنهنجي همت ٿي پشيمان نه ٿيندو ۽ ساڳي ڪار جاري رکيائين ته هو گهر ڇڏي ويندا.

هڪ ڏينهن ماءُ ۽ ٻار گهر ڇڏي ناناڻي هليا ويا ۽ وري واپس نه آيا. پهرين ڪجهه ڏينهن ته پيءُ پرواهه نه ڪئي. پر آهستي آهستي کيس محسوس ٿيڻ لڳو ته سندس ڪوڙي ضد ۽ زوراوريءَ ڪارڻ سندس گهر جو سلسلو ٽٽي پيو هئو هاڻي هن پڇتاءُ ڪيو ليڪن گهڻيءَ دير بعد.

الهيءَ وچ ٻارن جون شاديون ٿي ويئون هيون. ڪو به ٻار هن وٽ واپس نه ويو. ماءُ هڪ دفع چيو "مون کي ته مڙس ۽ ٻارن جي وچ ۾ رهڻو هو. مان سڀني کي گڏ رکڻ جي ڪوشش ڪندي هيس. مرد جيڪڏهن ٿوري سياڻپ کان ڪم وٺي نرمائيءَ سان هلي ها ۽ پنهنجي غلطي جڏهن کيس پڌائي ويئي، محسوس ڪري ها ته هيءَ حالت نه ٿئي ها. اسانجو گهر اباه ٿيڻ کان بچي پوي ها."

ته هن پنهنجي ماءُ پيءُ کي سندن ڪمل ٿورن لاءِ ڪڏهن شڪرگذاريءَ جون چٺيون لکيون آهن. ڪمريون ته ڪلڪ اڳيون ۽ هڪ چيو ته ”شريمان جي! ڇا اسان جي ماءُ پيءُ کي خبر نه آهي ته هو اسان جي شيوا ڪن ٿا. ڇا هن کي ڪا ٻڌائڻ جي ضرورت آهي.“ هڪ ٻيءَ چيو ته ”شريمان جي! مون لوهان جي چٺي لي پنهنجي ماءُ پيءُ کي هن جون ڪيل اڳڪيت شيوائن لاءِ شڪرگذاريءَ جي چٺي لکي. ٻيو مهنجي ماءُ جواب ڏنو ته پنهنجو وقت اهڙن فضول خطن لکڻ ۾ نه وڃاءِ، پر جيڪڏهن اهو وقت پنهنجي پڙهڻ ۾ صرف ڪندين ته اسانجي لاءِ پنهنجي شڪرگذاري ٿيندي. توں پنهنجو وقت ۽ اسان جو خرچ سجايو به ڪندين.“

مون کي هنجي ماءُ جي ڳالهه تي حيراني لڳي. هن کي اها خبر ئي ڪانه هئي ته شڪرگذاريءَ جو مادو هڪڙو نه چڱو گڻ آهي ۽ اُن جو نه هئڻ ڪهڙو نه اوگڻ آهي. هنکي شايد اها به خبر نه هئي ته چڱن گڻن کي وڌائڻ جي اهڙي ضرورت آهي، جهڙي پڙهڻ جي.

اهڙا به ماڻٽ آهن جيڪي پنهنجي ٻارن ۾ اهڙي سالوڪ جيون جي گڻ کي وڌندو ڏسي خوش ٿين ٿا. هڪ پيشن بردار پنهنجي ان ڏينهن کي اسان جي سنستا ۾ داخل ڪرايو هو. ٻئي چئر ڪريون ڪجهه وقت اسان جي اوچ آدرشي وايو منڊل ۾ رهيون. هن تي اهڙو ته سٺو اثر ٿيو جو هن پنهنجي ماءُ پيءُ جي سندن ڪمل مهربانين جو ذڪر ڪندي شڪرگذاري ڪئي. جڏهن هن جي پيءُ سندن خط پڙهيا ته سندن اکين ۾ پاڻي اچي ويو. سندن پيءُ وري سنستا جي مکيءَ کي لکيو ته ”بلڪل هن گهڙيءَ اسان کي پنهنجي ڪڪن جا دل پچائيندڙ خط مليا، جن جي پڙهڻ سان مهنجي ۽ مهنجي پتنيءَ جي اکين ۾ آب اچي ويو. پنهنجي ٻارن ۾

اِن گهڻا مان اُنهن اُهو سمجهي سگهون ٿا تہ اسان کي ٻين جي ڪمن کي ساراهڻ گهرجي. جڏهن ڪو بہ ساڻي ڪا خدمت ڪري يا ڪو ساراه جوڳو ڪم ڪري تہ کيس ڌنيواد ڏيڻ کپي.

هڪ عاليٰ تعليم يافتہ جوان ولايت جو ڪورس ڪري واپس وريو تہ هو پنهنجا آزمودا ٻڌائڻ لڳو. چيائين تہ "هڪ دفعي هوٽل ۾ ويس تہ هوٽل جي ٻيري منهنجي ڏاڍي سهڻي ڪئي ۽ ٻئي ڏينهن جڏهن مان وري اُتي ويس تہ اُن ساڳئي ٻيري منهنجي ڳالهہ بہ نہ ٻڌي. جڏهن هوٽل جي مئنيجر کي شڪايت ڪيم تہ کيس ڏاڍو عجب لڳو. اِن ٻيري لاءِ ڪنهن ڪڏهن بہ شڪايت نہ ڪئي هئي. ٻئي ڏينهن جڏهن مان هوٽل ۾ ويس تہ هوٽل جو مئنيجر مون وٽ آيو ۽ مون کي چيائين تہ منهنجو ٻيرو نهايت نازڪ طبيعت وارو آهي. ٻيري ٽن مِن سان اوهان جي خدمت ڪئي ۽ اوهان اُن لاءِ سندس شڪرگذاريءَ جا ٻہ اکر بہ نہ چيا. اِنڪري ٻئي ڏينهن هن اوهانجي پرواه ئي ڪان ڪئي. ڪنهن بہ ماڻهوءَ جي، هر هڪ نيڪي ۽ نيڪ ڪم لاءِ بہ شڪرگذاري نہ ڪرڻ هڪ اوڳڻ ليکجي ٿو." اُن جوان تہ اِن بعد اِهو نيم ڪري ڇڏيو تہ ڪو بہ ماڻهو ڪا بہ سهڻي ڪندو هو، ڪلي اها ڪهڙي بہ خسيس ڇو نہ هجي، اُنهيءَ جي شڪرگذاري ڪندو هو. پوءِ ڪلي اُهو ٽانگي وارو هجي يا نوڪر. اساڻجي ملڪ ۾ اِهو رواج ئي ڪونهي تہ اسان، گهر يا ٻاهر جيڪا خدمت ٿئي ٿي اُن لاءِ شڪرگذاري زبان تي آڻيون.

مان اُنهيءَ جوان جو اِهڙي ڳالهہ ٻڌائڻ لاءِ نهايت ٿورائتو ٿيس.

هڪ ڏينهن مون پنهنجي ڪاليج جي ڪلاس ۾ ڌرم نيتيءَ تي ليڪچر ڏنو کي هاسٽل وارن جو ڪرڻ کان پڇمو

جڏهن ته هن فقط پنهنجي پتيءَ جي پيئي ساراه ڪئي؟ آخر شادي ڪئي ست. اٺ سال گذري ويا اٿيئي."

هن چيو "اهڙي نيڪ مرد سان شادي حقيقت ۾ منهنجو سڀ کان وڏو نصيب آهي. منهنجي شادي هڪ اهڙي آدرشي پرش سان ٿي آهي جنهن ۾ لائق ور جا سڀ گڻ جهڙوڪ وفاداري، پيار، عزت ۽ منهنجي لاءِ خيال موجود آهن." تڏهن ڪيس چيم ته "ڇا اهي گڻ صرف تنهنجي پتيءَ ۾ ئي آهن؟" هن جواب ڏنو، "ٻين مردن سان منهنجو ڪهڙو واسطو. منهنجو ته جنهن سان واسطو رهيو آهي سو سڀ کان چڱو آهي. هڪ استري هئڻ جي لحاظ کان مان انهن چونديس ته هو نهايت هڪ عالي انسان آهي. سندس گڻن جو ته مان پورو قدر ڪري ئي نٿي سگهان. انڪري هنجي گڻ ڳائڻ بدران ٻيو ڪهڙو مضمون منهنجي ڳالهائڻ لاءِ موزون ٿي سگهندو."

١٢ سال بعد وري گڏياسين. هوءَ پنهنجو ڪم ڪري رهي هئي. هوءَ ڪم ڇڏي مون سان اچي ملي. الائجي ڪيئن اچي سندس پتيءَ جي ڳالهه نڪتي. بس هيءَ اچي ان جي ساراهه ۾ ڇٽڪي. سندس اهو اُتساهه اڃا گهٽيو ڪين هو.

ڪانئس پڇيم "ڇا تون اڃا پنهنجي پتيءَ جي ساراه کان ٿڪجين نٿي؟" جواب ڏنائين "جنهن منهنجي جيون سکي ۽ شانتي ۾ ڪري ڇڏي آهي، تنهن جي ساراه کان ڪيئن ٿڪجنديس؟"

هوءَ هاڻي سرڳواس ٿي چڪي آهي، پر سندس جيون درشٽانت منهنجي من تي تمام گهرو اثر پيدا ڪيو آهي. هوءَ حقيقت ۾ پنهنجي پتيءَ جي ساراه ۽ خدمت ڪرڻ کان ٿڪجندي ئي ڪانه هئي. ان ڏينهن کان پوءِ مون ڪيترن

اهڙا اوچ ڳڻ هئڻ لاءِ اوهانجا نهايت شڪرگذار آهيون. اهڙو ڪو ورلي مثال ڏسڻ ۾ ايندو، جو ٻار پنهنجي ماءُ پيءُ کي اهڙي اُپڪاري روپ ۾ ڏسن. ماءُ پيءُ تہ ٻارن لاءِ سڀ ڪجهہ ڪن ٿا، پر اهڙا ٻار ٿورا ڏسڻ ۾ ايندا جي ان لاءِ شڪرگذاري ڪن."

شردا ۽ شڪرگذاري هڪ ٻئي جي جيون ۾ مٺاج آڻين ٿا. وواهت جيون ڏي ٻہ اُهي ڏاڍو ٻرڪتن سان پوري ٿا چڙهن.

هڪ وواهت جوڙو هو. مرد مهنجو هڪ هنڪاري هو. سندس شادي ١٨٩٤ ۾ ٿي ۽ مان بہ ان شاديءَ ۾ ويس. مهنجي عمر ان وقت ١٦، ١٧ سال مس هئي. سندس ڪنوار ١٥ سالن جي هئي ۽ هو مون کان ڪو ٥-٦ سال مس وڏو هو.

هنجي شاديءَ بعد مون ان ڇوڪريءَ جو ڏاڍو اثر ٻيو. هن جهڙي سشيل ۽ ڳڻ گراهڪ ٻي ڪا ورلي ملي هوندي. هوءَ جڏهن بہ گڏ ٿي هئي تہ پتيءَ جي ساراهہ پئي ڪندي هئي. مان تہ سندس چٽو هوس ۽ سندس پتي مهنجو اُستاد ۽ رهبر هو. هوءَ جڏهن بہ موقعو ملندو هوس تہ پتيءَ جي ساراهہ مان ٿي لـ ٻڌائيندي هئي. مون سوچيو تہ سندس اهو اُتساهہ وقت اچي گهٽجي ويندو ۽ ساراهہ ڪرڻ بند ڪندي، پر مهنجو خيال غلط هو. جيئن وقت گذرندو ويو تيئن سندس اُتساهہ بہ وڌندو ويو.

مان سڪول جي تعليم ختم ڪري ڪاليج ۾ ويس ۽ ٧ سال اعليٰ تعليم پوري ڪري آيس. ان بعد وري اُهو هنڪاري ڳهر وقت وڃڻ جو موقعو مليو. مان هنجي [illegible] سان مليس. هن اها ڳالهہ [illegible] ڪئي، مون ڪيس پڇيو " [illegible] ڇا ٿوري [illegible] لاءِ [illegible] ملي [illegible]

٢٥

مان پنهنجي ساٿيءَ جي ڪم جي ساراهه ڪرڻ کان نه هٻڪندس

مان هڪ دفعي ڪنهن گهر ۾ ويس. زال ۽ مرد جو پاڻ ۾ ڏاڍو جهيڳڙو ٿي رهيو هو. مون انهن کان جهيڳڙي جو ڪارڻ پڇيو. مرد جواب ڏنو ته ”مان بازار ۾ ڀاڄي سستي ڏسي ڪجهه وٺي آيس ۽ خيال هوم ته اهڙي سستي سودي ڪري ڏسي هيءَ خوش ٿيندي. پر منهنجي ڏک جي ته حد ئي نه رهي، جڏهن زال چيم ته توکي ڪنهن چيو ته اهي ڀاڄيون وٺي اچ. مون پهرين ئي ڪافي ڀاڄيون وٺي رکيون آهن. هي ته اجايو زيان آهي.“ مون کيس دکي ٿي چيو ته ”سياڻي ٿيءُ. مون جيڪو ڪيو آن لاءِ خوش ٿيڻ، سو ته ٺهيو اٽلو اجائي ڪاوڙ ڪري پٽ پاراتو ڪرڻ سو مناسب نه آهي.“ هيءَ جڏهن بازار مان ڪجهه به وٺي ايندي آهي ته مان کيس همت ڏيارڻ لاءِ سندس هر ڪم کي ساراهيندو آهيان. مون کي ته اهو معلوم ڪري ڏک ٿو ٿئي ته مان جيڪو ڪم ڪريان ان لاءِ گاريون ملن ۽ هيءَ جيڪو ڪم ڪري ان لاءِ چاهي ٿي ته کيس شاباس ملڻ گهرجي. جيتوڻيڪ مان ڪمائيندو آهيان، هيءَ سمجهي ٿي ته مون کي ڪوڏي به خرچ ڪرڻ جي اجازت ڪانهي، جيڪي به خرچ ڪريان سو هن کان پڇي ڪريان ۽ خرچ ڪرڻ جو حق صرف کيس ئي آهي.“

هي منهنجي لاءِ هڪ نئون تجربو هو. ان جهڙو مثال اڳ نه ڏٺو هوم. ان کان پوءِ مون ڪيترن ڪٽنبن کي ان درشٽيءَ سان جاچي ڏٺو ۽ مون کي معلوم ٿيو ته پتي پتنيءَ جي وچ ۾ جهيڳڙي جو هڪ ڪارڻ اهو به آهي جو انهن مان ڪو سمجهي

جوڙن کي سندن مثال ڏنل آهي ۽ ڪن ٻڌايو آهي ته ڪيئن نه شڪرگذاريءَ جو مادو انهن جي جيون سکي ڪري سگهيو ۽ وواهت جيون کي سکي بڻائڻ جو اهو به هڪ طريقو آهي ته هڪٻئي جي شڪرا جي ساراهه ڪن.

هڪ اهڙو مثال ياد ٿو اچي، جو به هڪ شادي ڪيل استريءَ جو هو. هوءَ شاديءَ بعد جلد ئي گذاري ويئي. ٻر سندس ڳالهه وساريندي نه وسري. هوءَ پنهنجي گهوٽ سميت ٻين سان گهٽ ئي ڳالهائيندي هئي. ٻر ڪنهن کي به پتيءَ جي گلا ڪندي سهي نه سگهندي هئي.

هڪ ڏينهن سندس پتيءَ کيس پنهنجي ڪنهن مٽ مائٽ جي گهر وڃڻ لاءِ چيو. اهو ٻڌي سندس دل لهي ست ڏک سان ڀرجي ويئي. هن پتيءَ کي چيو ته "مان ڪڏهن به انهن جي گهر نه وينديس. مان انهن جو منهن ڏسڻ به پسند نٿي ڪريان."

مڙس پڇيو ته "تون انهيءَ خلاف ايترو ڇو آهين؟"

جواب ڏنائين "جيڪي ماڻهو اوهانجي گلا ڪن ٿا، مان انهنجو منهن ڏسڻ به نٿي چاهيان. اڳئين دفع مان جڏهن ونن ويئي هئس ته هنن اوهانجي سخت گلا ڪئي. ڪيترائون ڳالهيون اوهانجي خلاف ڪيائون. ايترو ته ڏک ٿيم جو جڏهن مان گهر واپس آيس ته پنهنجي آنسن کي روڪي نه سگهيس."

اهڙيءَ حالت ۾ ڪيئن نه وواهت جيون سکي گذرندي، جتي هر هڪ ساٿي پنهنجي جيون ساٿيءَ جي ساراهه ڪندو رهي ٿو ۽ انهيءَ خلاف هڪ اکر به برداشت نٿو ڪري.

ته هڪ ڄڻي همت ڪري پڇيو ته ”سائين اسان ته توهان سان نهايت ٿي برو ورتاءُ ڪيو پر اوهان اسان جي برائيءَ کي صبر ۽ شڪر سان ڪيئن سٺو؟“

درويش جواب ڏنو ”جڏهن اوهان مهنجا ڏاند ڇوڙي ڇڏيا ته مون اوهانجو ٿورو انڪري ڪيو، جو مون سمجهيو ته مون هنن ويچارن ڏڳامن کان گهڻو ڪم ورتو هو. پر جڏهن اوهان نار جي سوالي به ڪيڏي ته، سمجهيم ته اوهانجو مون لي اعتبار نه آهي ته متان مان وڃي اوهانجي وڃڻ بعد شايد ڏاندن کان ڪم وٺان. ان لاءِ اوهان جو نهايت ٿورائتو آهيان. پوءِ جڏهن توهان ڪڪڙن جون نوڙيون ڇوڙي ڇڏيون ته مان توهان جو شڪرگذار ٿيس جو توهان مهنجي لاءِ ڪوه لي ڪم ڪرڻ جي اميد به گهٽائي ڇڏي. پر جڏهن اوهان مون کي مارڻ شروع ڪيو ته مهنجي دل چوڻ لڳي ته اوهين مهنجي ڪمال غلطيءَ لاءِ مونکي هن زمين لي سزا ٿا ڏيو جيئن وري ٻئي جهان ۾ دک نه سهڻو پوم.“ چون ٿا ان جو اثر هنن لي اهڙو پيو، جو هو ساري عمر لاءِ سدس مريد ٿي پيا.

هيءَ هڪ غير رواجي ڪهاڻي لڳندي. هن درويش جو اهو صبر ۽ سخاوت نامناسب سمجهي وڃي سگهي ٿي. پر هن جي صبر ۽ درگذر ڪرڻ جي پاونا نهايت ساراهه جوڳي آهي.

جيڪڏهن وواهت جيون ۾ اهڙي مدورلي سب صبر ۽ زالون اختيار ڪن ته، انهن جي گهرن مان ڪلڪل ۽ جهيڙو هميشه لاءِ ختم ٿي وڃي. درگذر ڪرڻ جي غير موجودگيءَ گهڻن ئي گهرن جو ناس ڪيو آهي.

اڪثر ٿي اهو مثال ڏٺل آهي ته ڪيئن نه هڪ پڙهيل زال پنهنجي عالي تعليم يافته پتيءَ جي لياقت نظر انداز ڪندي هئي ۽ ان لي الطيفي ڪندي رهندي هئي، حالانڪ هو هن کان وڌيڪ سمجهو هو. هوءَ ته مرد سان پارن جي پڙهائيءَ

تو به ڪنهن ٻئي کي خاص حق آهي جو سندس جهڙن ساٿيءَ
کي نه آهي.

مون هڪ استريءَ جي ڳالهه پڙهي. هنکي عادت هئي ته
مرد ڪپڙو به ڪم چونه ڪري، هوءَ اُن کي ساراهيندي
هئي ۽ ڪپڙو به سودو ڪري ايندو هو ته اُنکي ساراهڻ بنا
نه رهندي هئي پوءِ ڀلي اهو سودو ڪپڙو به گهاٽي وارو
چونه هجي. هڪ ڏينهن سندس پٽ هڪ گهوڙو وڪڻڻ
ويو. هو نهايت اُدار دل هو. وڃي تي هو هڪ گهاٽي
وارو سودو ڪري آيو. ان هوندي به زال چيس "مان اهو
ڀلي پٽ چوان ٿي ته منهنجو پٽ سون کان گهڻو سياڻو
آهي."

مون هڪ ٻي به ڳالهه پڙهي. اها هڪ درويش (شاهه
عبدالڪريم) جي ڪهاڻي هئي. درويش ان ڏينهن سان لار
هلائي رهيو هو. جون ته درويش نهايت صابر هو. پنهنجيءَ
حليمائيءَ ڪارڻ نهايت مشهور هو. ڪنهن ڪاوڙ نه ايندي ٿي
ڪانه هئي. هرهڪ جي ڪمل ڪم ۾ ڪاله ڪا خوبي ڏسي
اُنجي ساراهه ڪندو هو. هڪ ڏينهن هڪڙا چار ڇٽا سندس
صبر جي پرک لاءِ سندس پٺيءَ تي آيا ۽ اچي ڪنهن چيڙائڻ
لڳا. پهرين ته هنن نار جي گاڏيءَ مان جوتيل ڍڳا ڇوڙي
ڇڏيا. ان بعد هنن نار جي وڇن ڪالي به ڪڍي ڇڏي. پر
هي درويش شانت رهيو. آخر هنن پاڻيءَ جي اُڏ پجي نار
جون ڪنگريون به ڇوڙڻ شروع ڪيون. جڏهن انتري ڪندي
به درويش کي غصو نه آيو ته هنن ڪنهن مارڻ شروع ڪيو.
درويش اُٺي سندن پير چميا ۽ چيو "سائين مان اوهانجي هن
مهربانيءَ لاءِ نهايت شڪرگذار آهيان." سندس اهڙو صبر ۽
شڪر ڏسي هو سندس پيرن تي ڪري پيا ۽ پنهنجي ڪمل
ڪم جي معافي گهرڻ لڳا. جڏهن درويش ڪين معاف ڪيو،

مان نه ڪيو، اُن لاءِ سخت ڏک اٿم. بيماريءَ وقت جا هن ٢٤ ئي ڪلاڪ منهنجي خدمت ڪئي آهي، اُن لاءِ منهنجون اکيون کولي ڇڏيون آهن. ڪهڙو نه چڱو ٿئي ها جيڪڏهن اها سمجهه مون کي پهرين اچي ها! مون سائنس چڱو ورتاءُ نه ڪيو پر هن پتورت ناريءَ مون جهڙي بي شڪر مرد سان به نهايت عمدو سلوڪ ڪيو. پنهنجي ڪيل هلت لاءِ مان معافي طلب آهيان.

متين قبوليت مان ڪجهه اهڙن مردن کي اها سُجهي اچي سگهي ٿي جيڪي پنهنجين سادين سودين استرين جي شيوائن جو قدر ڪرڻ نٿا ڄاڻن صرف انڪري جو هو سندر ڪونهن يا ڪاليج ۾ تعليم ڪونه پرائي اٿن. ڪا به استري فقط سندر هئڻ ڪارڻ چڱي جيون ساٿڻ ٿي نٿي سگهي، نه ئي فقط ڪاليج پڙهڻ ڪري نيڪ استري ٿي سگهندي يا نه ڪوئي وڏو هڪ شاهوڪار گهر جي ڇوڪري هئڻ ڪري يا مرد سان گڏ سماجڪ جلسن ۽ ڪلبن ۾ وڃڻ ڪري هوءَ سچي پتني ٿي سگهي ٿي. ڪا به استري سچي پتني تڏهن ٿي سگهندي جڏهن هن ۾ سلوڪ گڻ هوندا، هوءَ پنهنجي پتيءَ سان نهايت وفادار هوندي ۽ گهر خواهه ٻارن لاءِ شيوا ڀاوي هوندي. استريءَ جي سچي پتورتا اُن ۾ آهي ته هوءَ پنهنجي مرد کي ڪڏهن به ڪنهن ٻي سان پيٽرڻ نه ڏئي. جا استري صبر واري آهي، پتيورت آهي، پتيءَ سان وفادار آهي، پر-پرش جو پاڇو سپني ۾ به ويچار نٿي ڪري ۽ جا پنهنجي ڌرم جي آهي، اهڙي پتنيءَ لاءِ مرد کي جيترو ناز هجي اوترو ٿورو ۽ جيترو هن جي روز ساراهه ڪري اوترو چڱو آهي. ساڳيءَ طرح مرد ۾ به اهڙا گڻ هئڻ گهرجن. هو ٻيءَ سهڻيءَ زال جي ٻاهرين ٺاهه ٺوهه ڏسي پنهنجي استريءَ جي اُن سان ڀيٽ نه ڪري، اُڪي ئي سندس ايمان ڪري.

جي سوال تي نه وڙهندي رهندي هئي. مرد کي اها خبر
هئي ته ٻارن کي ولايت پڙهڻ لاءِ موڪلڻ مان ڪجهه نه لاڀ
آهي. ان ڪري هيءَ ٻارن کي موڪلڻ لاءِ منتظر هو ته زال
وري اُلٽي پيار وس ٿي مرد جي مخالفت ڪندي سندس
راهه ۾ رڪاوٽ وجهڻ لاءِ تيار هئي. هوءَ ڪڏهن نه پنهنجي
ڪمزوري مڃڻ جي بدران پنهنجي ڌيءَ سان وڙهندي
رهندي هئي؛ هن تي ڏوش هڻندي رهندي هئي. هن
ٻارن کي پنهنجي پاسي ڪري ڇڏيو هو؛ مرد گهر ۾ ٻارن
جي پيار کان محروم رهيو. نتيجو اهو نڪتو جو گهر مان سک
شانتي موڪلائي وئي. ڪاڪل؛ ڪت پيت اُلهن جي من
جي سک کي هميشه لاءِ ختم ڪري ڇڏيو. ڌيءَ کي گهرا
هو ته هن جهڙي سندس لاءِ خواهه سندس ٻارن لاءِ مهربانيون
ڪيون هيون، اُن لاءِ احسانمند رهي ها. جيترو ڪ هوءَ
پڙهيل هئي پر هي سمجهه نه پڙهي هئي. هن پنهنجي ڌيءَ
جي مهرباني وساري سندس ڳالهه کي نظرانداز ڪري پنهنجي
گهر ۾ اشانتي آندي.

جنهن ٻئي مرد جي ڳالهه آهي ته هو ڪڏهن نه پنهنجي
استريءَ جي ڪم شڪوا جي اڪي پرواهه ڪندو هو اڪي
ساراهه ڪندو هو. اُلٽو ڪاوڙ ۾ ايندو هو، جو هوءَ نه
انتري سندر هئي؛ نه ڪي انگريزي پڙهيل هئي. جڏهن
هو سخت بيمار ٿي پيو [illegible] هن اڻ پڙهيل ۽ سادي سودي
صورت واري پر نهايت سندر سيرت واريءَ استريءَ تن من
سان سندس شڪوا ڪئي. هن ڏٺو ته هن استريءَ ۾ ڪهڙا نه
گڻ هئا، جي هو پڙهيل استريءَ ۾ مشڪل پائي سگهي ها.
هوءَ ڇوويهه ئي ڪلاڪ سندس شڪوا ۾ حاضر رهندي هئي.
هڪ ڏينهن هن هن جي ورلو چيو "مان پنهنجي ڪيل
غلطيءَ لاءِ نهايت شرمسار آهيان. مون هن استريءَ جو ٻرو

مان پنهنجي جيون ساٿيءَ جي عزت ڪرڻ ڪان ڪڏهن نه هٽڪندس

هڪ ملٽري آفيسر پنهنجي آزمودي جون ڳالهيون ٻڌائيندي چيو ته واهت جيئن ٻارن جي سامهون پنهنجي زال سان جهيڙو ڪرڻ يا هن جي بي عزتي ڪرڻ بيوقوفي آهي. مثال ڏيندي ٻڌايائين.

”منهنجو ننڍڙو پٽ، جنهن کي مان ڏاڍو پيار ڪندو آهيان، ويٺو هو جڏهن منهنجو سندس ماءُ سان جهڳڙو ٿيو هو. مون کي اها خبر نه هئي ته منهنجي هن جهڳڙي جو اثر هن ٻار تي به پوندو. مان آفيس ويس ۽ شام جو جڏهن واپس آيس ته پٽ کي سڏ ڪيم ته اچي ڀاڪي پائي. هو اُن وقت ٥-٦ سالن جو هو. هن جواب ڏنو ”مان ڪونه ايندس. توهان منهنجي ماءُ سان جهيڙو ڪيو آهي. مان توهان سان اصل نه ڳالهائيندس.“

هن ٻار مونکي نهايت عمدو سبق سيکاريو ته مائٽن کي ٻارن جي روبرو ڪڏهن به جهيڙو ڪرڻ نه گهرجي. ٻار ته ماءُ ۽ پيءُ جو طرف وٺڻ شروع ڪندا آهن ۽ گهڻو ڪري ماءُ جو طرف وٺندا آهن.

هڪ ٻيو ماڻهو جو به اُتي ويٺو هو اُن هڪ ٻي گهٽنا ٻڌائي. هن چيو اسانجي ڳوٺ ۾ هڪ زميندار جو گهر آهي. اُن زميندار کي زال ۽ ٽي ٻار هئا. هڪ ڏينهن اُن زميندار جو پنهنجي زال سان سخت جهڳڙو ٿي پيو ڇو ته هن هڪ ڇوڪريءَ سان واسطو رکيو هو. هن زال کي فخر سان چيو ”مان توکي ٻڌايان ٿو، مان اُن ڇوڪريءَ سان ضرور شادي ڪندس، توکي جيڪي وڻي سو وڃي ڪر.“ هي سمورو جهڳڙو انهنجي ٻارن جي سامهون ٿيو.

ٻيءَ آخر شادي ڪئي. ٿورن مهينن بعد اها خبر ٻاهه والکر

هڪ ڏينهن مان پنهنجي دوست جي گهر ويو هوس. سامهون هڪ جوڙو رستي جي ٻئي طرف ويندو هو. ان زال کي ڪروپ چئجي ته وڌاءُ نه آهي، پر مرد نهايت سهڻو جوان هو. منهنجي دوست چيو ته "هي جوان پنهنجي هن زال جي خاطر هر هفتي ٻاهران اچي ٿو. هيءَ سندس گهر ۽ ٻارن جي سنڀال نهايت شرڌا ۽ پيار سان ڪري ٿي. هوءَ پنهنجي مڙس سان ٻاهر جتي سندس نوڪري آهي، اتي وڃي پر فقط ٻارن جي پڙهائيءَ جي ويچار ۽ گهر جي سنڀال خاطر هيءَ هت اڪيلي رهي ٿي. هو هر هفتي ڇنڇر ۽ آرتوار ڏي گهر اچي ٿو ۽ حيرانيءَ جي ڳالهه آهي ته هي جوان گهر اچي نه ٻاهر ٿي ته نڪري. سارو وقت هن ڪوجهي زال جي پاسي ۾ ويٺو رهي ٿو. سندس سمجهه ۽ پيار کي ڏسي اسين نه ڏاڍو حيران ٿا رهون."

مون کيس ڏاڍي ڌيان سان ٻڌو ۽ پوءِ چيو "پيارا دوست! تون هن زال جو ٻاهريون ڪروپ ڏسي سگهين ٿو پر سندس اندر دل ۽ سندس پتي پريم جو سندس پتيءَ ڏٺو آهي سو نه ڏسي سگهيو آهين. سچ چيو اٿن ته ليلا کي مجنونءَ جي اکين سان ڏسڻ گهرجي. هيءُ مرد پنهنجي وفاداريءَ ۽ پريم سان هن استريءَ جي ڪمل شعرائن جي ساراهه ۽ قدر ٿو ڪري."

جي ماءُ کي چڱي طرح لتو ھلائيو وڃي ته ھن جي دل ۾ ناراضگي وڌي ٿي ۽ اھي ظلم ڪندڙ پٽيءَ يا ٻين رشتيدارن جي برخلاف اٿي ڪڙا ٿيندا آھن.

مون سندس ھن مثال کي دل سان ھنڊايو.

ھڪ دفعي ھڪ جوڙو مون سان گڏجڻ آيو. مرد ھڪ آفيسر ھو. سندس زال به پڙھيل ھئي. پر اھا سندس ٻي زال ھئي. سندس پھرين زال جيئري ھئي ۽ اُن مان ڪيس ٻار به ھئا. مرد ٻارن کي سڳيءَ ماءُ کان الڳ ڪري ماٽيلي ماءُ جي حوالي ڪري ڇڏيو ھو. ماٽيلي ماءُ ڳالھائيندي چيو ”اھا ڪھڙي نه عجب جي ڳالھ آھي جو مان جيتوڻيڪ ٻارن کي ڏاڍيءَ سڪ ۽ پيار سان پاليان ٿي، اُن ھوندي به وڏي ڌيءَ مھنجي نزديڪ نٿي اچي، بلڪ مون کان نفرت ٿي ڪري.“

مون اُن معاملي کي جاچي ڏٺو ته سمجھيم ته وڏي ڌيءَ سمجھو ھئي ۽ ھن سمجھيو پئي ته سندس ماءُ جي دک جو ڪارڻ ھيءَ ماٽيلي ماءُ ھئي. ان ڪارڻ ٿي سندس پيءُ ھن جي ماءُ کان الڳ ٿي ويو ھو. ان ڳالھ ھن جي ڪچڙيءَ دل تي ڪافي خراب اثر ڪيو ھو ۽ لک جتن ڪرڻ سان به اھو اثر ڪڏھن به مٽي نه ٿو سگھي.

ھوءَ جڏھن به ماءُ سان ناناڻي گڏبي ھئي ته اوچنگارون ڏيئي رُئندي ھئي. ھوءَ ننڍي ڀاءُ کي به اُن ماٽيلي ماءُ جي برخلاف ڪرڻ جي ڪوشش ڪندي ھئي. سندس ماءُ جي برباد حالت ڪيس باغي بڻائي ڇڏيو ھو. پيءُ جي خلاف ته ڪجھ نٿي چيائين پر سندس ساري دل ماٽيلي ماءُ جي خلاف ھئي. ٻار ته ڪڏھن به اھو برداشت نٿا ڪري سگھن ته ڪو به سندن ماءُ جي بي عزتي ڪري يا گھٽ وڌ ڳالھائي. ٻارن جي سامھون جھيڙو ڪرڻ ھڪ وڏي ڀُل آھي.

ڦاهي وڃي ٿو. اُن زميندار جو ٻي رعيءَ سان خون ٿي ويو آهي. خونيءَ جو پتو نه لڳو پر اُفواه اهو هو ته اُن جهڳڙي جو ڪارڻ گهرو جهڳڙو هو اُن ۾ سندس هڪ پٽ جو هٿ هو.

گهرو جهڳڙو ڪٽنب جي برباديءَ جو ڪارڻ آهي ته گهرو سڪ سلوڪ ڪٽنب ۾ ايڪتا ۽ سک آڻين ٿا.

هڪ دفعي مان ڪن دوستن سان اهو ذڪر ڪري رهيو هوس ته ماءُ ۽ پيءُ کي ڪڏهن به جهڳڙو ڪرڻ نه گهرجي. اُن وقت هڪ ڊبل گريجوئيٽ به ويٺل هو. هن چيو "اوهين جيڪي چئو ٿا اُهو عمل زنده محال آهيان. مان ستن اٺن سالن جو هوس جڏهن مون کي اهو محسوس ٿيو ته اسانجي گهر جو سمورو ڪم ڪار منهنجي چاچيءَ جي هٿ ۾ هو ۽ هوءَ منهنجي ماءُ سان نهايت بدسلوڪيءَ ۽ ڪٺورتا جو ورتاءُ ڪندي هئي. منهنجي پيءُ جو ورتاءُ به منهنجي ماءُ سان چڱو نه هو. هو اڪثر سندس بچاءُ ٿي ڪندو هو نڪي هن جو سنمان ڪندو هو. اُن معاملي مون کي نهايت دکي ڪيو.

مان پڪو ويچار ڪيو ته گهر جي هرهڪ ناري کي، جهڙي منهنجي ماءُ سان، جا گهر جي مالڪڻ هئڻ جي ناتي عزت جي حقدار آهي، بدسلوڪي ٿا ڪن يا جهڳڙو ٿا ڪن تن سڀني کي سڌو ڪندس.

مان وڏو ٿيس ۽ مون کي خوشي آهي جو مان پنهنجي ماءُ کي پنهنجي چاچيءَ ۽ ٻين جي ستم کان بچائي سگهيس.

منهنجي پيءُ جي هلت ۾ به ڪافي ڦيرو آيو. منهنجي پيءُ به اهو محسوس ڪيو ته مان پنهنجي ماءُ جي بي عزتي برداشت ڪري نٿو سگهان. اِن ڪري مان کليءَ طرح اِئين چوندس ته ماءُ-پيءُ، خاص ڪري پيءُ کي ڪڏهن به ٻارن جي روبرو وڙهڻ نه گهرجي. جڏهن ٻار اهو محسوس ڪندا آهن ته هين

لئي رهي.

اهي جهيڙا جيڪي مائٽن جي وچ ۾ ٿين ٿا اُن جو اُلٽر فقط ماءُ تيءَ تائين محدود نٿو رهي بلڪ ٻارن جي زندگيءَ تي به ڪافي اثر وجهي سندن زندگي زهر ڪيو ڇڏين. ٻار به جڏهن وڏا ٿين ٿا ته اُهي به اهڙي جهيڙالو زندگي بسر ڪن ٿا. اهڙن ٻارن لاءِ شاديءَ بعد زال مڙس جو پيار ۽ وڙهڻ هڪ ئي لڳي وڃي ٿو.

هڪ ڏينهن مان ويٺو هوس ته هڪ ننڍو ٻار مون وٽ ڊوڙندو آيو ۽ چيائين ته فلاڻي پروفيسر پنهنجي زال کي اهڙي ته سخت چماٽ هنئين جو هوءَ بيهوش ٿي ڪري پيئي آهي. مون کي اعتبار ئي ڪين آيو ته ڪو اهڙو تعليم يافته ماڻهو ائين ڪندو هوندو. موقع پئي ڪانئس پڇيم ته "تو اڄ زال کي ماريو هو ڇا؟" هن جواب ڏنو "اها ته رواجي ڳالهه آهي. اسانجي گهر ۾ اهو ناٽڪ هميشه پيو ٿئي. ڪنهن مارڻ ڪري مان سندس نظر ۾ ڪري ڪين ٿو پوان. اباڻي گهر ۾ به اهو روزمره جو ڪم هو. هيئنئر ته اسان جي ڪٽنب ۾ اها چوڻي آهي ته جيڪو زال کي لٺ نٿو ڪري سو هڪ هجؤ آهي."

مون چيو "تون ته ڪو ڏاڍو سمجهدار ماڻهو آهين جو چوين ٿو ته زال کي مارڻ هڪ رواجي جهڙي ڳالهه آهي." هن چيو "اها رواجي ڳالهه نه هجي ها ته هجي" زال مار کائي ٿي گهر ڇڏي وڃي ها. ۽ جيڪڏهن اسانجي گهر ۾ زالون مار کائي به گهر ۾ رهن ٿيون ۽ ڪڏهن به ٻاهر نه وڃن، ان مان ڏسبو ته اها مار ڪيتري هڪ رواجي ڳالهه آهي."

مون ان ڳالهه تي ڏاڍو اعتبار نه ڪيو. ڪجهه حالت ۾ زال کي مارڻ رواجي ڳالهه ٿي سگهي، پر ٻار پنهنجي ماءُ کي مار کائيندو ڏسي سچي ٿو سگهي، ۽ ڪٿي ڪنهن مارڻ واري سنڌس اپيا ٿو نه هجي.

ڪنهن سچ چيو آهي ته ”سردار جي زال ٻار ڄمڻ بعد سرداري ۽ سمت جي زال ٻار ڄمڻ بعد سلطاڻي ٿئي ٿي.“ ان ڪري ٻارن جي ڄمڻ بعد انهن کي هڪ ٻئي سان جهڳڙو ڪرڻ أصل نه گهرجي.

اڳئين هڪ باب ۾ مان هڪ عجيب ۽ ڏکدائڪ واقعي جو ذڪر ڪري چڪو آهيان. مان اسٽيشن ڏي پئي ويس ته مون کي هڪ گهر جي اڳيان لنگهڻو پيو جنهن جي ڀاتين کي مان سڃاڻندو هوس. جيئن ئي گهٽيءَ ۾ گهڙيس، جنهن ۾ اهو گهر هو، ته مون کي اهو ڏسي سخت صدمو رسيو ته هڪ وچولي عمر جي مرد کي ٻن جوانن زمين تي ڪيرايو هو ۽ الڪي زور سان ماري رهيا هئا. منهنجي ڏک جي حد نه رهي جڏهن اهو ڏٺم ته زمين تي ڪيرايل ماڻهو انهن ٻنهي جوانن جو پيءُ هو، جي هن کي ماري رهيا هئا. مون هنن کي ڇڏايو ۽ گهر وٺي ويس ۽ گهر جي مالڪڻ کان پڇيم ته هن جا ٻار پنهنجي پيءُ کي ڇو ماري رهيا هئا ته مالڪڻ چيو ”مان ڇا ٿي ڪري سگهان؟ اڄ هي مون سان وڙهيا ۽ پٽن جي سامهون مون کي لتون هنيائون. نوجوان پٽ پنهنجي ماءُ کي مار پوندي برداشت ڪيئن ڪري سگهندا، چاهي مار ڏيڻ وارو پيءُ ئي ڇو نه هجي!“

جوانن کي سمجهڻ گهرجي ته پيءُ سان اهڙي هلت هلڻ ڪارڻ تن جو اُجڙ گهرجي ۽ هن ٻڍي مرد کي سمجهڻ گهرجي ته آئينده اهڙيءَ طرح زال سان جهڳڙو نه ڪري، ڇاڪاڻ ته سان اهو جهڳڙو ڪرڻ ته اهي ٻارن جي اڳيان جڏهن ماڻهو آهي ڪن ٿي ماڻهو ليڪ نه آهي، ٻار پنهنجي ماءُ سان اهڙي وهنوار تي ناراض ٿيڻ کان رهي نه سگهن ۽ اهڙي ڪنهن ڪشمڪش جي ڏک جو سڄو ڪارڻ آهي.

اهڙن ڪٽنبن ۾ اتفاق آهي ئي، پر جي ماڻهو هڪ ٻئي جي عزت ڪن ٿا، اتي سک سانتي، آسودگي ۽ خوشحالي

سنڌس سياءُ ساڳيو رهيو ۽ هن ۾ ڪو به ڦيرو نه آيو. هوءَ پنهنجي پٽيءَ سان راضي نه هئي، جيتوڻيڪ هو ڪيس ڏاڍو پيار ڪندو هو. هو ذات ۾ به ناهوڪو ۽ تندرست جوان هو. هن پنهنجي پٽيءَ کي ٻين پڙهيل نوجوانن سان ڀيٽيو. ساڳئي وقت سماج ۾ ٻين اعليٰ ماڻهن سان ڀيٽيو. هوءَ هميشه هن کي ڪين جهڙو سمجهندي هئي. ماڻهن ۾ به سنڌس گلا ڪندي هئي. سنڌس هن عادت ڪارڻ ڪيس پٽيءَ لاءِ ڪا به عزت نه هئي. ۽ ان ڪارڻ جڏهن هو ويچارو اڌيءَ عمر ۾ ئي گذاري ويو ته ڪيس ڪو به ڏک نه ٿيو. هن ٻي شادي ڪئي ۽ ٻئي گهوٽ سان به ساڳيو وهنوار هلي ۽ هن وراثت جهڙن مان ڪو به آنند نه ورتو.

هڪ ٻيو مثال ڏيو. هڪ رواجي سپاهي هو جنهنجي شادي ڪنهن اڻ پڙهيل ۽ امير گهر جي ڇوڪريءَ سان ٿي. هن حالت ۾، جڏهن هو فقط رواجي سپاهي هو تڏهن زال جو قدر ڪندو هو. پر سنڌس ڀاڳ ورئيو ۽ ڪجهه وقت بعد اضافا حاصل ڪري آهستي آهستي چڱي وڏي عهدي تي پهچي ويو. هاڻي هو پڙهيل زالن سان گڏجڻ مسجڻ لڳو. پنهنجيءَ اڻ پڙهيل زال کي اُنهن سان ڀيٽڻ لڳو ۽ پنهنجيءَ قسمت کي پٽڻ لڳو. آخر هن زال کي جواب ڏيئي پيڪي موڪلي ڇڏيو. هن هڪ ٻيءَ پڙهيل ڇوڪريءَ سان شادي ڪرڻ چاهي ۽ آخر ڪنهن چڱي خاندان مان هڪ پڙهيل ڇوڪريءَ سان شادي ڪري آيو. شاديءَ وقت ڇوڪريءَ وارن اهو شرط وڌو هو ته ڪڏهن به هو وري پهرينءَ زال کي گهر ۾ نه آڻيندو.

هن واقع بعد پهرين زال ۽ ان جو ٻيءَ ساڻس گڏجڻ آيا. ٻئي ٻاڻ لي ٽمل ٻي رهيءَ لي زار زار روئي رهيا هئا. هنن جي آري لئزاري ۽ گوڙهن جو ڪو به اثر هن تي نه ٿيو.

٢٧

مان پنهنجي جيون ساٿيءَ جي ٻين سان ڀيٽ نه ڪندس

ڪمترين ڳالهين ۾ جڏهن ڪن ماڻهن جي پاڻ ۾ ڀيٽ ٿي ڪجي ته نتيجو ناخوشگوار ٿو نڪري.

هڪ پڙهيل ڳڙهيل ڇوڪري مونکي واقف هئي. سندس پيءُ هڪ هاري هو پر اُن هوندي به هُو پنهنجي ڌيءَ کي پڙهائڻ جي فائدي ۾ هو ۽ کيس اُن لاءِ ڪافي چاهه هو. هُو کيس ڪاڏي، ڪپڙي، ڪتابن وغيره لاءِ پيسا ڏيندو هو. هوءَ ڇوڪري ٻين سان گڏ رهندي هئي ۽ اُتي ٻيئا ڪون هٽي چوندي هئي ته هوءَ هڪ وڏي زميندار جي ڌيءَ آهي. هڪ ڏينهن سندس پيءُ پنهنجن سادن سُوڌن ڪپڙن ۾ پاڻ سان ڌيءَ لاءِ چڱا پيسا ۽ شيون وغيره کڻي اسڪول ۾ ملڻ آيو. آخر پيءُ جو پيار آهي! هن پنهنجي ڌيءَ کي گڏجي پيسا وغيره ڏيڻ چاهيا، پر ڇوڪري جو هميشه پاڻ کي وڏي زميندار جي ڌيءَ سڏائيندي هئي تنهن پنهنجي پيءُ کي هن سادي سُوڌي حال ۾ آدرڀاءُ نه ڏنو بلڪ کيس ڏسي ڏاڍو ڏکي ٿي. هن پنهنجي پيءُ کي ٻين ڇوڪرين جي پيئرن سان، جي زميندار هئا، ڀيٽيو ۽ هن کي ڌڪارڻ لڳي. پيءُ جيئن ۾ هڪ وڏي نعمت آهي. هن جو قدر اُنهن کي پوندو جن کي پيءُ نه هوندو. ماءُ پيءُ جو پيار ٻارن لاءِ هڪ وڏي نعمت آهي ۽ ٻارن لاءِ اَملهه دولت. ماءُ پيءُ جي پيار ۽ قربانيءَ سان ڪنهنجي به ڀيٽ ڪري نٿي سگهجي پر جيڪي هيءَ ڳالهه نٿا سمجهن ۽ ٻين جي ٻاهرين ٺاهه ٺُوهه ڏسي اُنهن سان پنهنجي ماءُ پيءُ کي ڀيٽين ٿا، اُهي ٻار چڱا نٿا ٿين.

هن ڇوڪريءَ پڙهائي ختم ڪرڻ بعد شادي ڪئي ۽

زال کي ٻنهي ڄڻن ڌڪو ڏنو ۽ هوءَ درياهه ۾ ڪري پيئي ۽ ٻڏي مري وئي. زال کي ٻوڙي جڏهن هو واپس آيو ته نوڪر کي چيائين ته هوءَ وري پيڪن ۾ موٽي وئي آهي.

ڇوڪريءَ جي مائٽن کي هن ڳالهه ۾ ڪجهه شڪ پيو ۽ ڪورٽ ۾ ڪيس داخل ڪيائون. مقدمو هاءِ ڪورٽ تائين ويو. ڪورٽ اُن جوان کي تمام ڳري سزا ڏني. کيس ڦاسيءَ تي چاڙهيو ويو. هاءِ ڪورٽ به پنهنجي فيصلي ۾ نهايت عبرتناڪ فتوا لکي هئي.

هڪ ٻيو مثال اُهڙي ڀرتار جو آهي جنهنکي پٽ جي شاديءَ ۾ گهڻو ڪجهه مليو. اُن پنهنجي پٽ جي شادي اُمير گهر ۾ ڪئي جتان کين ڏاج ڏيوڻ ۾ چڱو مليو. وقت پئي هن جي من ۾ لالچ جو لالچ پنهنجو اثر ڏيکارڻ لڳو. هن کي اُهڙين ڇوڪرين جي خبر پيئي جيڪي هن جي ننهن جي ڀيٽ ۾ وڌيڪ ڏاجو وٺي آيون هيون. هو پنهنجي ننهن کي طعنا هڻڻ لڳا ته هوءَ ٻين ڇوڪرين جي ڀيٽ ۾ ڪجهه به ڏاجو نه کڻي آئي آهي. شروع ۾ ته ڇوڪري ويچاري لاچار ماءُ پيءُ کان ڪين ڪافي آڻي ڏيڻ لڳي. پر هن جي اُن ڏيڻ جي عادت هن کي وڌيڪ لالچي ڪري ڇڏيو. هو پنهنجي ننهن جي معرفت سندس ماءُ پيءُ کي ڦرڻ لڳا. آخر هن ڇوڪريءَ جي صبر کان ڳالهه ٻاهر ٿي وئي ۽ ڇوڪريءَ مائٽن جي حالت ڏسي سندن مرضيءَ موجب وڌيڪ آڻڻ کان انڪار ڪيو. انهن تي هنن ڇوڪريءَ کي ڏاڍو ماريو. ڇو ته هوءَ ڇوڪري اُنهيءَ مار سبب مري وئي ۽ هنن اُنهيءَ جو اگني سنسڪار لڪڙ ۾ ڪري ڇڏيو جيئن معاملو قانوني شڪنجي ۾ نه اچي وڃي.

ڇوڪريءَ جو پيءُ پنڊال ماڻهو هو. هن انصاف جو دروازو کڙڪايو ۽ پڌري ۾ آيو ته ڇوڪري کي موت جي سزا ۽ ماڻس

آخر ڇوڪريءَ پڙهڻ جو فيصلو ڪيو. هن مئٽرڪ پاس ڪئي ۽ ڪاليج ۾ داخل ٿي. اُن بعد ٻي شادي ڪيائين. سندس هيءَ ٻي شادي نهايت ڪامياب رهي. هوءَ هڪ ڪامياب استري ۽ ڪامياب عورت ٿي سماج ۾ رهي. ڪيترن پڙهيل زالن سان لهه وچڙ ۾ آئي ۽ ڪيترن آفيسرن جي زالن سان گڏجي ميڙجي رهي.

هڪ نوجوان انجنيري ڪاليج ۾ پڙهندو هو. هو هوشيار ڇوڪرو هو ۽ کيس اُميد هئي ته سالياني امتحان ۾ هو مٿي ايندو ۽ کيس چڱي نوڪري ملندي. اُن وقت سندس من ۾ اُبتا وچار اچڻ لڳا. هو شادي ڪيل هو ۽ اها شادي ننڍي هوندي ڪئي هئائين. سندس زال کيس ڏاڍو پيار ڪندي هئي، پر هوءَ اڻ پڙهيل ۽ شڪل جي سادي هئي. هن پئي خواب ڏٺا ته هو جڏهن نوڪري ڪندو ۽ وڏن آفيسرن سان ۽ انهن جي زالن سان گڏ ڪلبن وغيره ۾ ويندو ته هن سادي سودي اڻ پڙهيل زال کي نه وٺي وڃي سگهندو. انهن وچارن ۾ غلطان ٿي هن پنهنجي، هن زال کان جند آجي ڪرائڻ جي رٿ رٿي. هن زال جو نه ڪو ڏوهه نه هو. هوءَ فقط شڪل جي سادي ۽ سڀاءَ جي نرم هئي. هو جيئن انهن سوچيندو رهيو تيئن تيئن سندس من ۾ هن زال لاءِ حقارت وڌندي وئي. آخر سوچيندي سوچيندي هن زال کي خون ڪرڻ جي رٿ سوچي. هو پنهنجي ساهرن ۾ ويو جتي سندس زال رهيل هئي ۽ کيس گڏجي چيائين ته هوءَ ساڻس گڏ گهر هلي. رستي ۾ ايندي هو اُن شهر مان، جتي هو پڙهيو هو، اُتان لنگهيا. هو اسٽيشن تي لٿو، سامان نوڪر جي حوالي ڪري زال کي انهيءَ بهاني شهر وٺي آيو ته کيس اهو ڪاليج ڏيکاريندو جتي هو پڙهندو هو. رستي ۾ انهن کي هڪ دريا مٿان پل تان لنگهڻو پيو. هن جوان اُتان لنگهندي

هئي، اشارو ڪري چيو ته هيءَ تنهنجي زال آهي. هن جڏهن هن ڪوجهيءَ زال کي ڏٺو ته کيس ڏاڍو ڏک ٿيو ۽ چيائين ”ڇا هيءَ منهنجي زال آهي؟“ زال اهي ڌڪار جا لفظ نه سهي جيئن ئي گهر ڇڏي جوش مان ٻاهر نڪتي ته هڪ موٽر هيٺان اچي وئي. کيس ڪرندو ڏسي هڪ ديالو ڪرستان جو اتفاق سان اتان لنگهي رهيو هو کيس گهر کڻائي آيو. جڏهن هوءَ چاڪ ٿي تڏهن هن پنهنجي زندگي انڌن جي اسپتال ۾ سيوا ڪرڻ ۾ ارپڻ ڪري ڇڏي.

ڪيترن مهينن بعد وري هن راجڪمار جون اکيون خراب ٿي پيون ۽ هو ان اسپتال ۾ علاج لاءِ آيو جتي هيءَ استري نرس هئي. کيس ان نرس جي ئي سپرد ڪيو ويو ڇو جو هوءَ نهايت هوشيار نرس هئي. ڪن هفتن جي خدمت بعد هُو نرس جي سيوا ڏسي اهو سمجهڻ لڳو ته سندس پهرين زال آهي. هڪ ڏينهن کيس هٿ کان پڪڙي چوڻ لڳو ”ڇا تون منهنجي زال نه آهين؟“ هن جواب ڏنو ”ها، مان تنهنجي ڪوجهي زال آهيان.“ سندس اکين ۾ ڳوڙها ڀري آيا ۽ چيائين ”ڌڪار آهي منهنجي هنن اکين تي جو مون تنهنجي سندر آتما کي نه ڏٺو ۽ ٻاهرين شڪل کي ڏسي تنهنجي پريم سان نفرت ڪري توکي ڪوجهو ڪوٺيو. مون کي خوشي آهي جو مون وري پنهنجون ٻاهريون اکيون وڃايون ۽ انڌو ٿي هن اسپتال ۾ آيس جتي پنهنجي اندرين سوجهيءَ سان تنهنجي سندر آتما کي ته پاتم. هينئر مان هميشه توسان گڏ تنهنجي سيوا هيٺ رهندس.

کي ڪاري پاڻيءَ جي سزا ڏني وئي.

جيڪڏهن هي ماءُ پٽ، ڪنهن جهڪي ملهه تي اُن ئي راضي رهن ها ۽ پنهن شاهوڪار گهرن جي ڇوڪرن جي گهٽي ڏيتي لهتيءَ سان پنهنجي ننهن ۽ ڏاج ڏيوڻ نه پٽين ها ته نه معصوم ڇوڪريءَ جو اڻ مهلو موت ٿئي ها ۽ نڪي ماءُ پٽ قانون جي شڪنجي ۾ زندگي وڃائن ها.

هڪ انڌي راجڪمار جي سندس دشمن رشتيدارن هڪ ڪوجهي زال سان شادي ڪرائي ۽ ڪيس ٻڌايائون ته سندس شادي هڪ سندر شهزاديءَ سان ٿي آهي. سندس زال ڏسڻ ۾ ڪوجهي هئي ۽ سندس دل هئي سون جي. هن پنهنجي سورداس پتيءَ جي تن من سان شيوا ڪئي ۽ هوَ ته معلوم گهوريو ويندو هو.

هن راجڪمار جون اکيون ٻارڻ لڪ هيون ۽ بيماريءَ ۾ سندس اکيون خراب ٿي پيون هيون. سندس زال کي اها خبر هئي. هڪ دفعي هڪ جرمن ڊاڪٽر اُتي آيو ته هوءَ به پنهنجي مرد کي علاج لاءِ وٺي وڃڻ جو ويچار ڪرڻ لڳي. جڏهن هنجي مائٽن کي، جن سندس شادي ڪرائي هئي، خبر پئي ته اُنهن کي ڊپ لڳو ته علاج مڪمل ٿيو ته هن جو ڏوڪو ظاهر ٿي پوندو. ان ڪري ڪيس سمجهائڻ لڳا ته هوءَ مڙس جو علاج نه ڪرائي. علاج ڪرائيندي جڏهن هن جون اکيون ٺيڪ ٿي وينديون ته هوَ ڪيس ٿي ڏاڍو ڌڪاريندو جو سندس شڪل ڪوجهي هئي. ان ڪري هن ڏاڍي ڪوشش ڪئي ته هوءَ سندس اکين جو علاج نه ڪرائي.

پر هيءَ استري نهايت نيڪ هئي. پنهنجي ڏک سک جو ويچار نه ڪري سندس علاج ڪرايائين. جڏهن سندس اکيون ٺيڪ ٿيون ته هن نرس کان پڇيو ته منهنجي زال ڪٿي آهي؟ نرس هن ڪروپ استريءَ ڏانهن جا سندس مٿان کان بيٺي

هن اسٽريءَ پنهنجيءَ ڌيءَ جي تعليم ۽ آئينده جو ويچار ڪري لوڪ لڄا ڇڏي سماج جا بندن ٽوڙي هي نيڪ قدم کنيو. سندس ڌيءَ وڏي ٿي ته سندس، شادي به ڪنهن پڙهيل نوجوان سان ٿي ۽ اها به وڃي سکي ٿي. جيڪڏهن اهو شاهوڪار وڏوا جي مال پاڻ کي لوڀ نه ڪري ها ته هيءَ شادي ڪين ٿئي ها.

هڪ جهاز ۾ ڪي مسافر ٻاهرا ڪري رهيا هئا جيڪي هن سفر کان اڳ هڪ ٻئي کي نه سڃاڻندا هئا. انهن ۾ هڪ وڏوا هئي جنهن کي ٽن ٻي ٻار هو ۽ ٻيو هو هڪ غير شادي شده جوان. هي جوان سڄي سفر جي دوران ۾ اُن ٻار کي ڏاڍو پيار ڪرڻ لڳو. هن مرد جي ٻار ڪي پيار ڪرڻ ڪري، هيءَ زال هن کي چاهڻ لڳي. جڏهن هن مرد هن کي شادي جي تجويز ڏني ته هن خوشيءَ سان قبوليو. هن کي اهو محسوس ٿيو ته هن ٻار کي پيءُ جو پيار کپي. ممڪن ڇو ته هنن جي وچ پيار جي ناتي قائم ڪرڻ لاءِ اهو ٻار هو جنهن کي ٻئي پيار ڪندا هئا.

هڪ رلڙ واسطي شادي ڪرڻ ۾ وڏي رڪاوٽ اها پوندي آهي ته مائٽي ماءُ ٻارن کي پيار ڏئي سگهندي يا نه. عام طرح مائٽي ماءُ هڪ ڏائڻ واري ڪرڪٽر ٺهي پوندي آهي.

هڪ ڏينهن گاڏيءَ ۾ مسافري ڪندي ٣٠ سالن جو هڪ وڏو سڪهه زميندار گڏيم. ڪمس ۾ ڏينهن ساڻ هيون. هڪ اٽڪل ٣ سالن جي ۽ ٻي ٦ سالن جي. هن کان پڇيم ته هنن ٻارن جي ماءُ ڪٿي آهي؟ ته هن جي چهري تي دک، ڇانئجي ويو ۽ درد سان چيائين ته "هي ويچارا ٻار بدنصيب آهن. سندن ماءُ گذاري ويئي آهي. چڱو ٿئي ها جيڪڏهن مان گذاري وڃان ها جو اُن حالت ۾ سندن ماءُ جيڪڏهن ٻي شادي

مان ڪڏهن به سڪ ڀريم ڏيکارڻ کان نه هٻڪندس

هڪ ملٽريءَ جي رڱروٽ کي نوڪريءَ کان جواب مليو. جيتوڻيڪ هو بيروزگار هو تڏهن به ڏاڍو خوش رهندو هو. هڪ واقف ڪار پڇيس ته هن جو بيروزگار رهڻ سندس زال ڪيئن ٿي برداشت ڪري ۽ اهڙي پيار ۽ سڪ سان شيوا ڪيئن ٿي ڪري ته هن مشڪي جواب ڏنو "مان سندس ڪوجهي ٻت کي چمي ڏيئي پيار ڪندو آهيان ۽ هيءَ مون کي پيار سان کارائيندي آهي." هڪڙي ليکڪ راءِ ڏيندي لکيو ته ماءُ ۾ اها ڪمزوري آهي جو هوءَ هميشه اهو چاهيندي آهي ته ٻيا سڀ ۾ خاص ڪري مڙس ٻارن کي اهڙو پيار ڪري جيترو پاڻ ڪين ڪري ٿي. هو ملٽريءَ وارو سياڻو هو ۽ هن ٻارن کي پيار ڪري پنهنجي زال کي وس ڪيو هو.

هڪ ٥٠ سالن جو رنڊ هو. پئسي وارو هو ۽ هن وري شادي ڪرڻ چاهي. هن پنهنجي هڪ مائٽ دوارا هڪ ٣٠ سالن جي ودوا کي مائٽيءَ لاءِ چوايو. هي آزمودگار ماڻهو هو. هن دل پرچائيندڙ نموني مائٽي چوائي. ودوا کي هڪ ڌيءَ هئي. هنجي مرضي هنکي پاڙهڻ جي هئي پر ڪنهن ڪو نه ذريعو ڪين هو. وچواري اُن عورت کي آئينده جي تصوير ڏاڍي چڱي نموني ڏيکاري ۽ چيو ته سندس ڌيءَ جو آئينده نهايت اونداهو آهي. پر جيڪڏهن هوءَ هن شاهوڪار سان شادي ڪندي ته سندس ڌيءَ جو آئينده نهي ٿيندو. هوءَ پڙهندي به ۽ سندس شادي به چڱي گهر ۾ ٿيندي. ڌيءَ جو ويچار ڪندي هن شادي ڪرڻ قبول ڪئي. هن شادي ڪئي. جيتوڻيڪ اُن وقت ودوا وواهه جو رواج ڪين هو.

ڪوڙ هو. هيءَ هڪ اُستاداڻي ڳالهه هئي. ٻيءَ زال کي مرد ڏاڍو پيار ڪندو هو. هن جي خيال موجب هوءَ ٻارن کي ڏاڍو پيار ڪندي هئي. پر ٻار اهو وساري نه سگهيا ته هن جي سڳيءَ ماءُ کي گهر مان ڪڍائڻ لاءِ اها مائٽي ماءُ جوابدار هئي. ان ڪري هُو ڪڏهن به اُن کي پيار نه ڪندا هئا. ٻارن جي هن روش، شانت واري منڊل ۾ به اَشانتي پيدا ڪري ڇڏي. هُو ڪڏهن به اُن ڳالهه تي اعتبار ڪري ڪين سگهيا ته جيڪا مائٽي ماءُ سندن سڳي ماءُ کي تڪاري ٿي سا ڪڏهن به کين پيار ڪري سگهندي. هندستان ۾ ڪيترن مائٽين مائرن ڪيئي گهر برباد ڪري ڇڏيا آهن.

هڪ اَمير ماڻهوءَ جي زال گذاري وئي. هن زال مان کيس هڪ سهڻو پٽ هو جنهن کي هُو ڏاڍو پيار ڪندو هو. ١٥ سال ته هن شادي ڪين ڪئي پر بدقسمتيءَ سان هُو هڪ سندر استريءَ جي پيار ۾ ڦاسي ويو. ٻئي هڪ ٻئي کي پيار ڪندا هئا. پر جڏهن هن استريءَ هن کي شادي ڪرڻ لاءِ چيو ته هن مرد کيس ٻڌايو ته "پهرين زال مان مون کي هڪ پٽ آهي، جنهن کي مان ساهه کان به وڌيڪ پيار ڪندو آهيان. ڇا تون به منهنجي اُن پٽ کي اهڙيءَ طرح پيار ڪري سگهندينءَ جيترو مان ڪندو آهيان؟" هن استريءَ جواب ڏنو "مان تنهنجي ٻار کي ڪيئن گهٽ گهرنديس. هي تنهنجو پٽ آهي اُن لاءِ پيار جو حقدار آهي." مرد چيو "مون کي خبر آهي. توکي راضي ڪرڻ لاءِ به مان هن کي گهٽ گهري نه سگهندس. هي پٽ منهنجي اکين جو تارو آهي؛ هن خاطر ته مان توکي به ڇڏي ڏيندس." هن استريءَ جواب ڏنو "قبول آهي." هنن شادي ڪئي. وقت گذرندو ويو. وقت پٺيان هن استريءَ کي پنهنجا به ٻار ٿيا. هن پنهنجي ٻارن جي نوڪريءَ ۾ وڏي مائٽي پٽ کي لڳائي

ڪري ها ته به هنن ٻارن جي نه پوري سنڀال ڪري سگهي ها. پر هميشه جيڪڏهن مان ٻي شادي ڪندس ته هي ٻار اناٿن واري جيئن رهندا. مائٽي ماءُ هنن جي پوري سنڀال نه ڪندي، لکي مان ٿي سندن پوري حفاظت ڪري سگهندس." ماءُ جو پيار ٻارن جي لاءِ پيءُ جي پيار کان به وڌيڪ گهرو آهي.

اسانجي ساهتيه ۾ ڪيترائي مثال آهن جن ۾ مائٽي ماءُ پنهنجي مائٽن ٻارن سان بيجاءِ هلت ڪئي آهي. رامائڻ ۾ ٿي ڏسبو ته رام کي بنواس جو ڏک به مائٽي ماءُ جي ڪارڻ ئي سهڻو پيو هو.

روزمره جي جيوت ۾ به ڏسبو ته پيءُ جيڪڏهن ٻيا نئين شادي ڪري ٿو ته هو ٻارن کي مائٽي ماءُ جي چالاڪيءَ ۽ انجي ظلم کان بچائي ڪين ٿو سگهي. اهو ڏسڻ ۾ اچي ٿو ته مائٽيون مائر مائٽين ڌيئرن کي اڻ لائق ڇوڪرن سان شادي ڪرائي ڇڏين ٿيون ڇو ته هو انهن لاءِ ڏاجو ڏيڻ لاءِ به تيار نه ٿينديون آهن يا چڱن ڇوڪرن سان پنهنجين سڳين ڌيئرن جي شادي ڪرائي ڇڏين ٿيون. ڪي مائٽيون مائر نه پنهنجي مائٽن ڌيئرن کي تعليم کان به محروم رکنديون آهن ۽ نوڪرياڻين وانگر ڪم وٺنديون آهن. مائٽيون مائر نه مائٽن ٻارن جي اڳتي جو دروازو ٿي عام طور بند ڪيو ڇڏين. هو ان [illegible] کان اهڙو تنگ ٿيو پون جو گهر ڇڏي وڃڻ ۾ ئي سک سمجهن ٿا. مائٽيون مائر پنهنجي اهڙي هلت ڪارڻ نه فقط مائٽن ٻارن جو ٻالڪپڻي جو سک به ناس ڪيو ڇڏين. هو نه خود سکي رهن لکي ٻين ٻالڪن کي ٿي سکي رهڻ ڏين.

هڪ ماڻهو پنهنجي پهرين زال جيئري هوندي به ٻي شادي ڪئي. پهرين زال کي به ٻار هئا ۽ ٻيءَ ٿي کي به ٻار

مان ڪڏهن به ڪڌيون عادتون نه پرائيندس

هڪ ڪرسچن مڊل سڪول جي ليڊي سپرنٽينڊنٽ ٻارن جي چال چلت جو به ڏاڍو وچار رکندي هئي. هن ڇهن ماهن پيءُ ۽ وڏن جي جيون بابت ڪيتريون دردناڪ ڳالهيون ٻڌايون. هوءَ هڪ ڏينهن پنهنجو ڪلاس وٺي رهي هئي ۽ ٻارن کي سمجهائي رهي هئي ته گاريون نه ڏين. هڪ ٻار اٿي بيٺو ۽ چوڻ لڳو ته منهنجو ڏاڏو ڏاڍيون گاريون ڏيندو آهي. هيءَ نيڪ عورت اُن ٻار جي گهر وئي ۽ اُن جي مائٽن کي اهو ٻڌايائين ته مائٽن کي ڪڏهن به ٻارن اڳيان گاريون نه ڏيڻ گهرجن. بلڪ هنن کي ته ٻارن لاءِ آدرشي مثال پيش ڪرڻ گهرجن جو ٻار به اهي ئي لڇڻ سکندا.

هڪ اهڙي ڌرم پرچارڪ به دکه سان ٻڌايو ته مائٽ ٻارن جي اخلاق تي ڪهڙو نه برو اثر وجهي سندن لاءِ زندگي زهر ڪيو ڇڏين. هڪ ڪاليج ۾ پڙهندڙ وديارٿي هميشه ڪوڙا بهانا ڪري موڪل وٺندو هو ۽ ڪم نه ڪرڻ لاءِ ڪوڙا عذر پيش ڪندو هو. کيس ساري ڪاليج ۾ پهرئين نمبر جو ڪوڙو سمجهيو ويندو هو. هڪ ڏينهن اهو ڌرم پرچارڪ کيس پنهنجي ڪوٺيءَ ۾ وٺي ويو ۽ هن لاءِ پرارٿنا ڪيائين ته هو سوچي سمجهي هلي، سندس رهڻي بدلجي ۽ هو هڪ وشواس پاتر جوان ٿئي! هن ڇوڪر فقط لاپرواهيءَ سان جواب ڏنو ته ”هي ڌرمشت، منهنجو پيءُ ته ڪيترا ٺڳيءَ جا ڪم ڪندو آهي ۽ مان سمجهندو آهيان ته دنيا ۾ جيون واسطي ڪوڙ ڳالهائڻ ئي ٺيڪ آهي.“ هن ڌرم پرچارڪ کي ڏاڍو دکه پهتو. مائٽ جڏهن ڏسن ٿا ته سندن ٻار اخلاق کان ڪري پيا آهن، بي ايمانيءَ ۽ بدمعاشيءَ جي چنبي ۾ ڦاسي ويا آهن

چڙهيو ۽ هن کان گهر ۾ به ڪافي ڪم وٺڻ لڳي. هڪ ڏينهن اهو مانيلو ٻٽ رڌيندو هيءَ وقت آيو، هٿس پاڪر پاڻي ڏانئس روئڻ جو ڪارڻ پڇيو. هن سڏڪا ڀريندي ٻڌائيءَ سان چيو ”بابا مون کي ناناڻي وڃڻ جي موڪل ڏيو. هيئنر منهنجي لاءِ پنهنجي گهر ۾ پيار ڪونهي. اما مون سان نهايت سختي ۽ ظلم ٿي ڪري. جيڪڏهن توهين مون کي ناناڻي نه موڪليندا ته مان ڀڄي ويندس.“ پيءُ کي ڏاڍو دک ٿيو. هو ڪجهه ڏينهن لاءِ پٽ کي ناناڻي وٺي ويو ۽ پوءِ زال سان به ڪائي ڳالهه ڪيائين. آخر اُن فيصلي تي پهتا ته هوءَ الڳ الڳ گهرن ۾ رهندا. هوءَ پنهنجي هڪ وڏوا پٽڻ کي وٺي آيو ۽ پٽ کي اُن سان گڏ رهايائين. ۽ پيءُ زال جي الڳ رهڻ جو انتظام ڪيو. پر هي سرشتو به چڱيءَ طرح نه هليو. پيءُ ڪڏهن زال سان ته ڪڏهن پٽڻ سان گڏ رهندو هو، پر گهر جو سک شانتي ڀر ڪري اڏامي وئي. پٽ وڏو ٿيو ۽ ڪافي لاچار وارو ماڻهو ٿيو. هن شادي ڪئي ۽ پيءُ به گهڻو ڪري وٽس ٿي رهندو هو.

عيش ڪيا آهن. اهو سوال ڪيو ويندو آهي ته ڇا ٻارن جي
خاطر ماءُ پيءُ پنهنجي مرضي جي زندگي، ڇڏي ڏين ڇا؟ ڇا
ماءُ پيءُ کي عيش جي زندگي رهڻ جي ڪا آزادي ڪانهي؟
ٻارن آزادي ڪنهن کي به نٿي ڏئي سگهي. جو ماڻهو شادي
ڪيل آهي ان کي پنهنجي زال ڏانهن به وفادار رهڻو آهي ۽
پنهنجي آزادگيءَ، ڪام واسنا، چال چلن، اليمت وهنوار تي
به ضابطو رکڻو آهي. جنهن ماڻهوءَ کي ٻار آهن ته ان جو اهو
فرض آهي ته هو ٻارن جي جيوَن کي سنواري. ٻارن کي اخلاقي
واءُ منڊل مهيا ڪري ڏيڻ لاءِ ڪين نيڪيءَ جي راهه تي هلڻو
پوندو جيئن اوچ جيوَن رهڻ جي لاءِ ٻارن ۾ اتساهه پيدا ٿئي.
ماءُ پيءُ کي اهو ڪڏهن به وسارڻ نه گهرجي ته هنن جون ٻارن
ڏانهن ڪافي جوابداريون ۽ فرض آهن. هر هڪ کي نيڪ ٿي
رهڻو پوندو ڇاڪاڻ جو اسين سماجڪ پراڻي آهيون ۽ سماج
جو انگ هئڻ جي ناتي اسان جو اخلاقي فرض آهي ته سماج
جو چرتر اوچو ڪريون. اسين قدرت ۾ رهندي قدرت جي
اٽل نيمن کي نظر انداز ڪري نه سگهنداسون. جيئن ته اسان
جي من ۾ جيڪي اچي سو ڪائي نٿا سگهون. زهر کائي امرت
جو لاڀ حاصل ڪري نه سگهبو. اڪي ٻاٽيءَ جي بدران
شراب پي ڏک کان بچي سگهبو. جتي ڪوتن جي گنس آهي
اتي اسين ساهه کڻندا رهون ۽ چئون ته تندرست رهنداسون
اهو ناممڪن آهي. اسين سماجڪ نيتي نيم ٽوڙي سماج جي
سزا کان بچي نٿا سگهون. جيئن ته اسين به هن پرڪرتيءَ جو
انگ آهيون ان ڪري پرڪرتيءَ جي نيمن جو اوس پالن
ڪرڻو پوندو، جيئن اسين تندرست به رهي سگهون ۽ هن
شرير ڌواره آتما کي به اڳتي وڌائي سگهون. اسين سچرترتا جي
نيمن تي هلڻ لاءِ ته آزاد آهيون پر بداخلاقي جي رستي تي
هلڻ لاءِ اسان کي ڪابه اجازت نه آهي.

تڏهن سڀني اکين مان ڳوڙها ڳڙيو پون پر اهو ڪين ٿا سوچين
ته سڀني اهڙي جيون لاءِ پاڻ ئي جوابدار آهن.

هڪ مختيارڪار هو. هن کي سڀ چوندا هئا ته هو ڏاڍو هوشيار آهي. هن جا آفيسر به هن کان ڪيترين ئي ريوينيو خواه عدالتي ڳالهين ۾ صلاح وٺندا هئا. پر هو سخت رشوتخور هو. رشوت وٺندي ڪڏهن به پڪڙيو نه هو ۽ هو اُن ۾ انهيءَ فخر وٺندو هو. سندس پٽ به ڏاڍو چالاڪ ۽ چتر وڪيل هو. هو پيءُ جي هوشياري ڏسي اُن جي نقش قدم تي ئي هلندو هو. پيءُ جي هلت ڏسندي ته ڪيتري رشوت وٺندي به ڪنهن کو پڪڙي ڪين ٿي سگهيو، هن جو عدالت، انصاف خواه نيڪيءَ مان وشواس ئي نڪري ويو. آخر ڪنهن مقدمي ۾ پيءُ رشوت وٺندي پڪڙجي پيو ۽ سزاياب ٿيو. پٽ به ڪنهن ڪم جي ڪارڻ ڦاسي پيو. سندس وڪالت جي سند کسي ڇڏيائون ۽ هاءِ ڪورٽ ۾ وڪالت ڪرڻ جي حق کان به محروم ڪيائونس.

جڏهن ماءُ پيءُ ڪڏا ڪم ٿا ڪن تڏهن اُنهن کي اهو پتو لڳو پوي ته هو ڪيتري قدر ٻارن جي ستيا ناس ٿا ڪن.

هڪ چڱو شاهوڪار زميندار پنهنجي سلڇڻي عورت ۽ ٻارن هوندي به هڪ نازنين جي چڪر ۾ اچي ويو. پر هن هڪ ڳالهه ڪئي جو هن پنهنجي سرت لاءِ هڪ الڳ گهر رکيو ۽ ٻارن لاءِ الڳ. ڪيترا سال ته اِهين ئي ٻه گهر هلائيندو رهيو. سندس ڏيٽن مان هڪ پيءُ جي پيرن تي هلڻ چاهيو ۽ ساري ڪٽنب جي ستيا ناس ڪري اُنڪ ناموس ٻوڙي ڇڏيائين. پيءُ اهو خيال نه ڪيو ته هو ٻارن جي اڳيان اهڙو مثال رکڻ سان پنهنجي گهر جي عزت خواه ٻارن جي ستيا ناس ٿو ڪري. ڪيترن اهڙيءَ طرح پنهنجي خاندان جي تباهي آندي آهي جو هنن پنهنجي ٻارن لاءِ گهاتڪ ۽ ڪڏن ڪرتوتن جا مثال

هُو گهر ۾ ناچ ڳانا ۽ شراب پيئڻ زالن جي خواهه وڌ ور ڇوڪرين جي ريڙهو ۽ اُنهن سان گڏ رُولندا هئا؟ هميشه جڏهن مان سندن گهر ڇڏي آئي آهيان ته ڪنهن عزت ئي ياد پوي!"

اُن ماڻهوءَ ٻڌايو ته ٻئا ڇوڪري ويا گهر ۾ نه آئي. هوءَ اُنهيءَ شهر ۾ واشاليءَ ۾ ڪنهن ڳائڻي وارين سان رهندي هئي. سچ آهي ته هن واقع بعد اُن گهر ۾ ناچ ڳانا بند ٿي ويا ۽ هن جيڪر پنهنجي زالن ۽ ٻارن اڳيان ٻڌي جيون جو حال پيش ڪيو هو ته هن لاءِ ڪين اُن جو عيوضو گهرو ڏيڻو پيو.

ڪجهه وقت بعد شاهوڪار جي دل ٽٽي پيئي اُن ڪالهوءَ هن خاندان جو نالو ئي ٻڏي ويو.

مان سمجهان ٿو ته اهڙا ٻه ڪي ڏنا آهن جي هرهڪ ماڻهو لاءِ ۾ ضرور هئڻ گهرجن. اهي گڻ آهن ايمانداري، سچائي، پورهيا ۽ وفاداري. اُنهن گڻن جو نتيجو ڪرڻ معنيٰ پنهنجي گهر جي خوشي، سک ۽ سنتوش سڀ جو نياپو.

هڪ ڏينهن مان سير ڪري واپس اچي رهيو هوس ته رستي ۾ ڏٺم ته هڪ جاٽ سڪ سائيڪل تي وڃي رهيو هو. منهنجي دوست، جو مون سان گڏ گهمڻ هلندو هو، جڏهن اهو سڪ اڳتي لنگهي ويو ته ڏهن چيو ته "هي ماڻهو جو هميشه لنگهي ويو سو انسان جي ڳوٺ جي پرسان رهندو آهي. هي ڏاڍو بدچلن آهي ۽ شهر جي اوجهه زالن کي ڏاڍو ۾ اُستاد آهي، ڪيترن ئي گهر ۾ جتي جوان ڏيئر يا ڀُور آهن اُنهن لاءِ ته جنسي مصيبت آهي. هن ڪيترن کي ڏاري پنهن هٿ وٺي وڃي وڪڻي ڇڏيو، پر ڪيس اُن ڪم لاءِ ڏاڍي ڳري قيمت ڏيڻي پيئي. ڪيس فقط هڪ ڌيءَ هئي. هن جي ڌيءَ کي خبر هئي ته سندس پيءُ ڇا ڪندو آهي. هن ڪيس چولدو پڌو هو ته جيڪي زالون گهر ڇڏي پهي اڪري وڃي پهن چڱن گهرن ۾ وڪامن ٿيون سي ڏاڍيون پاڳي وارٿيون آهن.

هڪ دفعي مان فرانس جي ڪنهن شهر مان لنگهي رهيو هوس. اُتي جي گهٽين مان لنگهندي منهنجو سونهون (گائيڊ) اوچتو هڪ ڇڳي وڏي محل جهڙي جاءِ جي سامهون بيهي رهيو ۽ چيائين ته هن عمديءَ جاءِ کي، جا اهڙي سٺي جڳهه تي آهي، جاچي ڏسان. هن مون کي اُن بابت اهو ٻڌائڻ ٿي چاهيو ته اها جاءِ ڪنهن وقت خوشحاليءَ ۽ آسودگيءَ جو آستان هئي ۽ هاڻي ڪيئن نه برباد ٿي رهي هئي.

هن چيو "ڪيئي سال اڳ، هن جاءِ جو مالڪ هڪ عاليءَ عهدي تي هو ۽ وٽس پيسو ۽ طاقت، عزت ۽ عهدو سڀڪجهه هو. هو هڪ شاهوڪار سمجهيو ويندو هو ۽ سندس پٽ به لکن جي ملڪيت جو وارث هو. هن پنهنجي جوون عيش آرام ۾ گذاري. هميشه راڳ ۽ ناچ جو شغل مچائيندو رهندو هو. گهر ۾ به اهي ونشائون وٺي ايندو هو ۽ اُتي سندن ناچ گانا ڪرائيندو هو. گهر ۾ سندس زال ۽ جوان ڌيئر به اهو ڏسنديون هيون ته، اُنهن ونشائن سان ڪيئن نه گهر جا مرد گهرا ٻولدا هئا ۽ ڪيئن ڪيترا پئسا ڏيندا هئا. اهو سڀ ڏسي اُنهن جي من تي گندا اثر پيا.

هڪ دفعي ساري شهر ۾ سنسني ڦهلجي وئي جو هن شاهوڪار جي هڪ ڌيءَ گهر ڇڏي ونشائن ۾ وڃي ناچ گائي وارن سان گڏ رهي.

شهر جي ڪيترن ماڻهن ڪوشش ڪئي ته اها ڇوڪري اُتان ٻاهر اچي مائٽن جي عزت ۽ گهر جي عزت بچائي، پر ڇوڪريءَ نه مڃيو. هن اُنهن سڀني کي صاف جواب ڏنو "مان وري اُنهيءَ دوزخ جهڙي گهر ۾ نه ويندس جتي گهر جا مرد ته عيش آرام سان ونشائن سان دل لڳي ڪن پر پنهن جي زالن جي چال چلگت تي پهرو ڏيندا هجن. گهر جي مردن کي اوڏي مهل عزت جو خيال ڪين ٿي ٿيو جڏهن

ساتوڪ جيون ساھتيہ جا ڪجھ نيا ڪتاب

١. اسانکي نيڪ ٿيڻ جو ڪيي- ھن ڪتاب ۾ جيون جي سچين ۽ وندرائيندڙ ڪھاڻين دوارا ڏيکاريو ويو آھي تہ ٻين جي لاءِ خيال، سنمان، شڪرگذاري ۽ شردا اسانجي روزمره جي جيون لاءِ تمام ضروري آھن ۽ اھي زندگيءَ ۾ ميل مطلب آڻين ٿا.

٢. نيڪ جيون جون برڪتون- ھن ڪتاب ۾ دلچسپ ۽ سچين ڪھاڻين ذريعي ڏيکاريو ويو آھي تہ ڪيئن ھر سڀاءَ ۽ ھر اُپڪار روزمره جي زندگيءَ ۾ سک، شانتي، رس ۽ جس آڻين ٿا ۽ ڪيئن اھي ٻارن ۾ جاڳرت ٿي سگھن ٿا.

ھي ڪتاب ٻارڪن جي زندگيءَ ۾ نئين دلچسپي ۽ نئون اُتساھ پيدا ڪري ٿو.

٣. نيڪ جيون جون راھون - ھن ڪتاب ۾ انساني جيون ۾ آتم شڌي، اوچ چرتر ۽ جسمي پاڪيزگيءَ جي سدگڻن کي پيدا ڪرڻ جا عمدا طريقا دلچسپ نمونن ۾ ٻڌايا ويا آھن. ھن ڪتاب جا مضمون انسان ۾ پاڪيزگي ۽ اوچ چرتر لاءِ اُساڌارڻ اُتساھ پيدا ڪرڻ ۾ نھايت ڪارگر آھن. اھي ٻارڪن کي زندگيءَ ۾ نئين درشٽي ۽ روزمره جي وھنوار ۾ نئين قسم جو اُمنگ پردان ڪن ٿا.

٤. سمجھ ۽ سخاوت جي دنيا- ھن ڪتاب ۾ روزمره جي گھٽنائن دوارا ھيءُ ذھن نشين ڪرايو ويو آھي تہ ڪيئن ڪنھي ڪن جي ڪمزوريءَ ڪري انسان پنھنجي لاءِ ۽ ٻين لاءِ دک، مصيبت ۽ بربادي پيدا ڪري ٿو، ۽ ڪيئن سمجھ ۽ سخاوت جو سڀاءُ پنھنجي لاءِ ۽ ٻين لاءِ مصيبتن کان بچائي ٿو. ھن ڪتاب ۾ ھيءُ بہ ڏيکاريو ويو آھي تہ انسان جي سچي آزادگي ڇا آھي ۽ اُنھيءَ کي ڪيئن حاصل ڪجي. ٻين جي لاءِ دنيا ڀاءُ جي ضرورت ھن ڪتاب جو نئون مضمون آھي.

هڪ ڏينهن جڏهن هو ٻاهر آيو ته ڪنهن شخص پهٽي ته ڪو
زالن کي ڏاڍيندڙ سندس ڏيئي کي بي پرهلائي پچائي ويو
هو. کيس ڏاڍي چوٽ پهتي. روئندي رڙندي هن پنچائت
کي عرض ڪيو ته کيس ڏيئي ڳولهي ولي ڏيڻ ۾ مدد ڪن.
پنچائت کي ڪافي زور هو ۽ هوءَ اُن ڇوڪريءَ کي واپس
آڻي سگهيا. پر هڪ پنچ کيس منهن لي وڃائي ڏنو ته کيس
ڪمل ڪم جو بدلو مليو هئو.

جيڪي ماڻهو سندس پيءُ جهڙو ڪم ڪندا هئا، هوءَ
اُنهن جي چمڙي ڀراچي وڃي. کيس اها خاطري هئي ته جيڪڏهن
هوءَ پيءُ جي گهران ڀڄي ويندي ته ڪنهن چڱي گهر ۾ وڃي
رهندي.

اهڙيءَ طرح اهو ٺيڪ ٺيڪ چوڻ مشڪل آهي ته ڪيترن
ماڻهن پنهنجي ڪمل ڪڏن ڪرلولن جو قول پنهنجي ٻارن
ڏوارن پالو آهي. منهنجو ڳ آهو لهجو آهي ته هرهڪ ماڻهوءَ
کي ٻارن ٺيڪ ڪاليوه ٺيڪ ٺيڪ جو ته هرڪو سبب آهي پر
ٻري ٺيڪ لاه ڪرڻ ڪارڻ واجبي نه آهي

BY THE SAME AUTHOR

1.	*Why To Be Good?*	8.00
2.	*Blessings of Good Life*	8.00
3.	*Some Insights into Human Ideal*	8.00
4.	*Understanding & Charity*	8.00
5.	*The Pitfalls of Vanity*	8.00
6.	*Selfishness & Hatred are Enemies of Man*	8.00
7.	*Love, Peace & Success*	8.00
8.	*Nature of Good*	8.00
9.	*Nature of Right*	8.00
10.	*Nature of Knowledge*	8.00
11.	*Nature of Faith*	8.00
	The above eleven books are printed in one volume entitled	
12.	*Altruism*	200.00
13.	*Mental Equipment for Married Life*	10.00
14.	*Dev Atma*	50.00
15.	*My Bhagwan—What I Saw of Him* (Hard bound)	25.00
16.	*Life & Teachings of Bhagwan Devatma*	2.00
17.	*A Short Catechism on the Life & Teachings of Bhagwan Devatma*	2.00
18.	*In Thy Light*	3.00
19.	*My Story*	15.00
20.	*What Worked Those Miracles?*	4.00
21.	*Fundamentals of Moral & Spiritual Life*	3.00
22.	*Dev Dharma in the Service of Man*	4.00

٥. **پريم، شانتي ۽ سڦلتا جي پراپتي-** انسان کي جيون ۾ پريم، شانتي ۽ پنهنجي ڪم ۾ (نوڪري، ڌنڌي ۽ واپار) سڦلتا کپي. اهي ٽيئي املهه جيون لاءِ ڪيئن ملن، انهن جا طريقا دلچسپ زندگيءَ جي آکاڻين جي روپ ۾ ٻڌايا ويا آهن. جيون ۾ نراس ٿيل ۽ ڪم ۾ ناڪامياب ٿيل ماڻهن لاءِ هن ڪتاب ۾ آشا ڀريل آهي. هيءُ ڪتاب جيون لاءِ خاص خزانو آهي.

٦. **خود غرضي ۽ نفرت اسانجا دشمن ڇو آهن-** ساڌارڻ انسان هيءُ سمجهي ٿو ته خود غرضي اُنهيءَ لاءِ لاڀ جو ساڌن آهي. هن ڪتاب ۾ ٻڌايو ويو آهي ته ڪيئن نه خود غرضي خود غرض انسان جو ئي نقصان ڪري ٿي. نيچ نفرت اسانکي انهن جو برو چاهڻ يا ڪرڻ لاءِ مجبور ٿي ڪري ۽ انهيءَ ڪري اسانجو انهن سان ميلاپ نٿو ٿئي. هنن ليکن ۾ آتمڪ جوتي ۽ تيج آهن جن کي پڙهي پاٺڪ خود پنهنجي خود غرضيءَ ۽ نيچ گهرڻا لاءِ نفرت ڪندو ۽ انهن دشمن کان موڪش پائيندو.

ساتوڪ جيون ساهتيہ جا باقي ڪتاب

ساتوڪ جيون ساهتيہ جا ٻيا ٻه ڪتاب انگريزيءَ ۾ هيٺين وشين تي آهن، جن جو اڃا تائين سنڌيءَ ۾ ترجمو ۽ ڇپائي ڪونه ٿي سگهيا آهن. جڏهن ڪو داني سڄڻ سنڌي جاتيءَ جي اخلاقي سيوا جي هن ڪارج ۾ مالي مدد ڪري ته هي پروپڪار جو ڪم جلد پورو ٿي سگهي ٿو:-

٧. گهمنڊ جون ڪاهيون
٨. نيڪي ڇا آهي؟
٩. ٺيڪ ۽ غلط جي پرک
١٠. سچي گيان جي پراپتي
١١. وسواس جي دنيا

23. *Revolution in Religion.*	4.00
24. *The Sixteen Noble Truths of Dev Dharma*	4.00
25. *Moral & Spiritual Order in the Universe*	4.00
26. *My Talks with Theists*	3.00
27. *A Life Sketch of God*	15.00
28. *Spiritual Heritage of Dev Dharma*	3.00
29. *Peace of Mind & Higher Life*	3.00
30. *Personal Reminiscences of Bhai Mohan Dev Ji*	2.00
31. *Why do I Worship My Bhagwan*	4.00
32. *When We Live Untruthful & Evil Life*	3.00
33. *A Panorama of Good Life*	3.00

हिन्दी

1. सेवक माला	5.00
2. सात्विकता	3.00
3. हमें नेक क्यों बनना चाहिए?	8.00
4. नेक जीवन की बरकतें	8.00
5. नेक जीवन की राहें	8.00
6. समझ और स्वतन्त्रता की दुनिया	8.00
7. घमण्ड की खाईयाँ	8.00
8. स्वार्थ और घृणा हमारे शत्रु क्यों हैं?	8.00
9. प्रेम, शान्ती और सफलता की प्राप्ति	8.00
10. उच्च जीवन का अर्थ और प्राप्ति	8.00
11. ठीक और गलत की परख	8.00
12. सत्य और मिथ्या की परख	8.00
13. विश्वास की परख	8.00

سکي ۽ سارڱ وواهت جيون تي اخبارن جا رايا

هندستان، بمبئي - هن وقت جڏهن سڄي ڀارت سماج ۽ خاص ڪري اسانجي سنڌي پڙهيل ڳڙهيل سماج جي وواهت جيون هڪ الي ٻلي جي رالد تي پهتي آهي .... اهڙي وقت هي اموارڪ پستڪ سنڌيءَ ۾ شايع ڪري موگا جي ديو سماج هڪ طرف سنڌي سماج جي وڏي شيوا ڪئي آهي ۽ ٻئي طرف سنڌي ڪمتر ۾ ٻڻ هڪ درلڀ پستڪ ڪڍيو آهي....... هن پستڪ جي وڏي خوبي اها آهي جو منجهن سکيا خشڪ اُپديش جي صورت ۾ نه پر سپڪ ۽ سرل نموني ۾ ڏني وئي آهي. اهڙو سندر پستڪ هرهڪ سنڌي گهر، هرهڪ سنڌي سنستا ۽ لئبرريءَ ۾ هئڻ ضروري آهي.

ڌرتي ماتا، آديپور (گانڌيڌام) - وواهت جيون ڪيئن سک سهڻو سان هلي سگهن ٿا ته ليکڪ هن ڪتاب ۾ مثالن سان سلوڻ سمجهاڻيون ڏنيون آهن....... اڄوڪي زماني ۾ جڏهن ڪنهن ۾ ولجوڳ وڌي ويو آهي ۽ گهر ڀڄندا پيا وڃن، تڏهن هي ڪتاب گهڻن کي سڌي واهه ڏيکاريندو. هرڪنهن گهر ۾ هي ڪتاب هئڻ گهرجي.

سنڌو ڌارا، بمبئي - هي ڪتاب انهن چئجي نه ودوان ليکڪ جي شخصي آزمودن جي وکياڪ ڇهد لي ٻدل مجموعو آهي، جنهن ۾ هن صاحب انيڪ حقيقي مثال ڏنا آهن ۽ پيچيدا مسئلا پيش ڪري، انهجي اوک ڊوک ڪري انهجا نزحل ڏسيا آهن.

سنڌو لوڪ، واراڻسي - اڄ جڏهن جڙواد جي لهر ۾ انسان ڪام واسنا ۽ ڀوڳ ولاس کي جيون جو انتم لڪش سمجهي جيون بتائي رهيو آهي تڏهن ههڙا ڪتاب جيون جون سچيون گهڻائون ٻڌائي غلط راهه تي هلڻ کان بچائين ٿا ۽ سکي جيون جو مارگ درشن ڪرائين ٿا. ڪتاب جي ڇپائي ۽ ٻيو تمام سٺو آهي.

روزاني هندو، اجمير - هي ڪتاب هر سنڌي ڪٽنب جي هر شخص کي پڙهڻ گهرجي. انهن ڪٽنبن لاءِ ته هي ڪتاب هڪ ڊاڪٽري نسخي جيان آهي، جنجي گهر ۾ ننڍين ننڍين ڳالهين تي زال مڙس وچ ۾ کلکل رهي ٿي.

ساڌوڪ جيون ساھتيہ تي اخبارن جي راءِ

امرت بزار پتريڪا، ڪلڪتو-

اھڙيءَ چوڻ ۾ ڪوبہ وڌاءُ ڪونھي تہ ھي نصيحت آميز سبق جھڙا ليکڪيءَ طرف مائل آھن اھڙائي آلت ڏيندڙ آھن. ھرھڪ سکيا، جيون جي آزمودي مان نڪتل آھي، جنھن ھيڪاري انھن کي پُر اثر ڪيو آھي. دل ٿي انھن لئي چوي تہ ھن ڪتاب جا باقي حصا بہ جلد ڇپجي نروار ٿين.

ليڊر، الله آباد-

"ساڌوڪ جيون" ۾ جيڪي اخلاقي ھدايتون ڏنل آھن، سي ڪنھن بہ جاتيءَ جي پيدا واريءَ تنگدليءَ کان پري آھن. اسين سچيءَ دل سان ھرھڪ کي ھن ڪتاب مان لاڀ پرائڻ لاءِ پرارٿنا ڪريون ٿا.

بمبئي ڪرانيڪل، بمبئي-

"ساڌوڪ جيون" جا اُپديش ڏيکارين ٿا تہ ليکڪ ٻارن جي من جو چڱو ابياس ڪيو آھي؛ ھي ٻارن ۾ چڱن لڇڻن پيدا ڪرڻ ۾ ڏاڍا ڪارگر ثابت ٿيندا. سداچار پيدا ڪرڻ لاءِ ھيءَ سندر پستڪ اسديھ ھر ٻار کي ھٿ ۾ ھئڻ گھرجي. ماءُ پيءُ ۽ ماسترن لاءِ بہ نھايت ئي ڪارگر ثابت ٿيندو.

دي گارڊين، مدراس-

"ساڌوڪ جيون" جا سبق نھايت پُر اثر، حقيقي ۽ سولي ۽ ٻوليءَ ۾ پيش ڪيل آھن، جن ۾ بہ ڪنھن بہ مذھبي سڌانت جو ورنن نہ آھي پر منش جي روزمره جي جيون ۾ جيڪا بہ چڱائي ڏسڻ ۾ اچي ٿي تنھنجو ڪليو اظھار آھي. جن سبب يا ھيتو اُپديش جون ڏند ڪٿائون پڻ جي ذريعي ڏنيون ويون آھن، اھڙي طرح ھن ڪتاب جا نصيحت آميز سبق جيون جي روزمره جي تجربن لاءِ آڌار آھن. سندن اخلاقي سکيا جو اھڙو ئي گھرو اثر ٿئي ٿو جھڙو ڪنھن بہ سکيا جو ٿي سگھي ٿو.